

ÚJ FORRÁS 2020.5

Macuo Basó átültetések, gondolatok (szemelvények) 3
Ismeretlen japán költő: Bár valami mintha bármi (vers és kép) 6
Mary Ruefle: A ráeső (vers) 11

Frank Goldammer: A Rémember (próza) 12
Rábai Dóra: Bűn és önazonosság Mészöly Miklós *Saulus* című művében
(tanulmány) 24

Győrffy Ákos: Az Elcsendesülésről (értékelés) 36
Sopotnik Zoltán: Új kényszerek gipszben (értékelés) 38
Papp Máté: A némaságban megpihelve (értékelés) 39
Veréb Árnika versei 41
Nagy Tamás versei 45
Papp Gréta versei 48
Ferentz Anna-Kata versei 50
Somorjai Réka versei 53
Galda Gábor Attila versei 54

Oravecz Péter: Michelangelo (próza) 56
Kovács Dominik – Kovács Viktor: Hátha mégis (próza) 60
Géczi János: (Árnyékban a Hold)(próza) 65
Röhrig Eszter: Aranykés (próza) 71

Angyalosi Gergely: Változóban a világ (Bodor Ádám: *Sehol*) 75
Nyéki Gábor: „Csak mondom” (Kollár-Klemencz László:
A műanyag kerti székek élete) 82
Bödecs László: Rímtelen rend, rogyás
(Géczi János: *Sziget, este hét és hét tíz között*) 86

Csendes Toll: A barvájokra várva (Kopi Mundi Zoltánról) 90
Uri Asaf: Petőfi Gimnázium (próza) 92
Wirth Imre versei 94

A borítón és lapzárókon Kopi Mundi Zoltán művei. (Fotó: Krulik Marcell)

E számunk szerzői:

Angyalosi Gergely irodalomtörténész, kritikus (Bp.), Asaf, Uri költő, festő-művész (Bp.), Basó, Macuo költő (1644–1694), Bödecs László író, kritikus (Bp.), Csendes Toll kultúrindián (Gerecse), Ferentz Anna-Kata (Piliscsaba), Galda Gábor Attila költő (Eger), Géczy János költő, író (Balatonalmádi), Goldammer, Frank író (Drezda), Gyórfy Ákos költő, író (Kismaros), Kovács Dominik író (Simontornya), Kovács Viktor író (Simontornya), Kurdi Imre költő, fordító (Bp.), Nagy Tamás költő (Beregszász), Nyéki Gábor kritikus (Bp.), Oravecz Péter költő, író, zenész (Bp.), Papp Gréta költő (Debrecen), Papp Máté kritikus, zenész, szerkesztő (Kecskemét), Rábai Dóra kritikus (Bp.), Röhrig Eszter író, fordító (Bp.), Ruefle, Mary költő, író (McKeesport, USA), Somorjai Réka költő (Kecskemét), Sopotnik Zoltán költő (Tatabánya), Szilágyi Mihály fordító (Bp.), Veréb Árnika költő (Bp.), Villányi G. András költő, fordító (Bp.), Wirth Imre költő (Pomáz)

閑さや岩にしみ入蟬の声
sidzukesza ja iva ni simiiru szemi no koe

Szerteült csendben
a sziklán is átszúr egy
kabócasikoly.

Macuo Basó 3

ÁTÜLTETÉSEK, GONDOLATOK (SZEMELVÉNYEK)

Basó, aki Északnak fordult külső és belső vándorlására fontosnak tartotta magával cipelni Csuang Csou könyvecskéjét, aligha gondolt nyugalmas „csendességre”, amikor leírta a sidzukesza főnevet a ja metszőszóval súlyozva. Az első sorból ez Csuang Csou nélkül is sejthető, de a harmadik sor teszi bizonyossá a szembeállítás drámaisága okán. A „nagy csend” taoista olvasata a nagy zaj garantált előképét, előzményét sugallja. A dolgok ingázó természete révén a csend a zaj felé halad, méhe annak. Minél érettebb az egyik, annál erősebb a komplementer ellenpólus is.

Miféle „nyugalomról” beszélhetnénk a határon, ahol a folyamat épp tetőzik? Csaknem állítható, hogy e „csendben” az érzékeny fülnek intenzívebb a lüktetés, szinte erősebb a néma lüktetés, mint a kabóca szűrő sikolya, amely végül felszámolja, megsemmisíti: keresztüldöfi sziklástól.

Mivel japánul kijön öt mora (egy szó + metszőszóval), a „csend” mellé szükséges valami magyarul, ami hatását, oly módon fokozza, hogy lexikailag minél színtelenebb, hiszen a japánban nem szerepel más. Erre találtam a több változatot; roppant nehéz választani. (elterült /szertefolyt/ szétfolyt/terpeszkedő csendben)

Sikolyt – főként hangtani ok miatt használtam. „Koe” hangot jelent, akár emberit is. Szónak, hangnak mégsem interpretálnám ez esetben, mert túl lágy, nélkülözi a helyzet fokozott drámaiságát, ami nem operett.

Simiru behatol, belemar, az iru igével toldja, ugyancsak bemenni, hatolni a jelentése. Azaz, lehet, hogy „reped” a szikla valamikor, ám Basó nem erről beszél. Sziszegő hangutánzással festett döfésről beszél.

Végül mi töri meg a szikla (iva) csöndességét? Egy kicsi bogár! Itt Basó génusza – akár a béka és a vén tó esetében – szembe állítja a törekeny, tisztavirág éltű lényt a nála gigantikusabb, „örökebb” létezővel. Pillanat és viszonylagos öröklét birkóznak egymással. Az összecsapásban megvalósul egyenlőségük. Egy-lényegűségükben tetőzik a szöveg titáni, mégis feloldozó drámaisága.

Ennél a pontnál – látszólag – véget ér a vers. Ám a taoista képlet dinamizmusa nem szünetelhet, a befogadó lényében leng az inga tovább.

波の間や小貝にまじる萩の塵
nami no ma ja kogai ni madzsiru hagi no csiri

4 Két hullám között:
kagylócskák mellé kavart
millió szírom.

京にても京なつかしや 時鳥
Kjó nitemo kjó nacukasi ja hototogiszu

Kiotóban is
Kiotó után vágyom:
kakukknak altja.

蛤のふたみにわかれ行秋ぞ
hamaguri no futami ni vakare jukuaki dzo

Héjáról tépett
kagylóként mi is válunk:
tűnünk az ősszel.

風流の初やおくの田植うた
fúrjú no hadzsime ja oku no taue uta (nyár)

Elegancia
ősforrása figyelj csak:
rizsültetődál.

雲の峰いくつ崩れて月の山
kumo no mine ikucu kudzurete cuki no jama

Felhősipkás csúcs:
pamacokat zilál a
holdvilágos hegy.

Nézetem szerint jó példa ez a haiku annak szemléltetéséeként, hogy a műfaj remekeinél a természeti kép – amint már az ősbibb vakánál is láttuk –, mítopoétikai, vallásfilozófiai utalást rejt. A Hold kiemelt szimbolikai súlya jól ismert a buddhista eszmeiségben. Attól, hogy a Tathágata valamennyi meghatározó életeseménye – tanításai exponálása is – teliholdkor történt (születés, otthon elhagyása, ébredés, a *dharma-kerék* első forgatása, a Nagy

Távozás etc.). Ezért, továbbá, mert a teljes ragyogásában pompázó égitest az őseredőn makulátlan elme – *dharmakaya* – metaforája, talán minden irányzatnál bevett szokás a Hold-kontempláció, de a japán *singon* és *tendai* iskolák esetében megkerülhetetlen. Ily módon joggal vélhető, hogy a szöveg egyik interpretatív szintjén az elmében az öt halmaz (*skandha*) 5 funkcióiból fakadt tisztátlanságok – a Holdat pásztázó „felhők” – oszlanak lassankint el, a meditáció eredményeként az elme eredendő ragyogása (*Buddha-természet*) szerteáradt mindenütt. Már egy holdvilágos hegy a korona a külső és belső tájon.

馬に寝て残夢月遠し茶の煙
uma ni nete dzanmu cuki tōsi csa no kemuri

Lovon szunnyadó
álmok zaccán messzi Hold:
tea füstje száll.

Szemben az előző verssel, itt a költő saját nehézkes, álmoktól, vágyaktól megzavart elméjét jegyzi le.

五月雨の降り残してや光堂
szamidare no furinokosite ja hikaridō

Még esős évszak
sem boríthat homályba:
Verőfény Szentély.

菊の香や奈良には古き仏達
kiku no ka ja nara ni va furuki hotoketacsi

Krizantémillat:
Nara és tömérdek
ősöreg Buddha.

朝顔に我は飯食ふ男かな
aszagao ni vare va mesi kú otoko kana

Betevőjét is
hajnalkáknál költi el:
ilyen, aki én.

(Fordította és a jegyzeteket készítette: Villányi G. András)

6 Ismeretlen japán költő

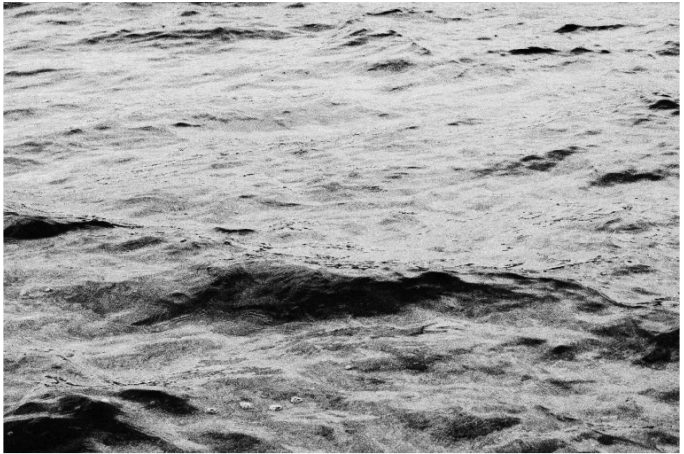
BÁR VALAMI
MINTHA BÁRMI

5 mellérendelt alárendelés

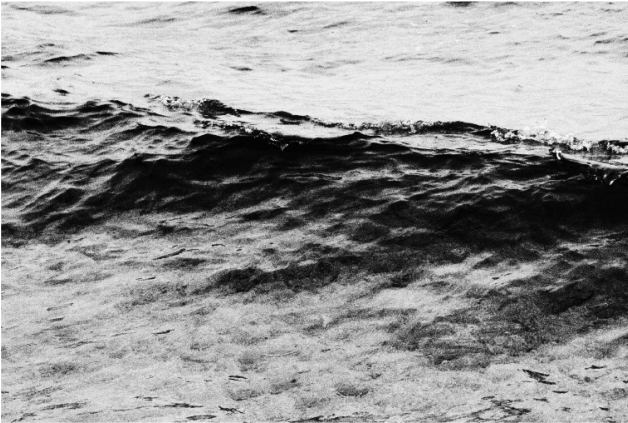
1.
mintha elfedhetne valamit is bármi
mégsem fedne el sem le amit akármi
ami fedhető leginkább valami lenne
bármi amit valahogy elfeledtethetne

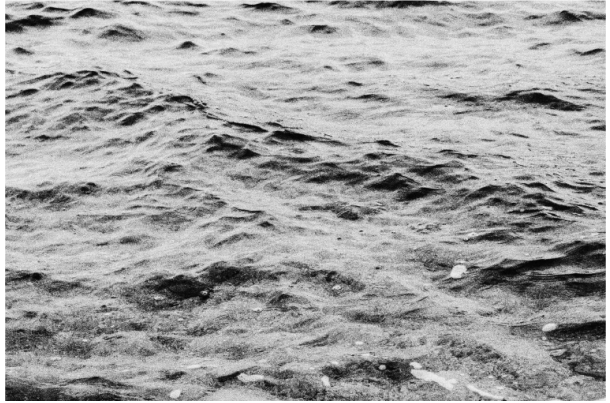

2.
mintha eljuthatna valahová bármi
ami el nem juthat sehová akármí
lenne is ami bárhogyán és bárhol
csak valameddig jutna el akár hol

3.
mintha véget akarna itt érni bármi
ami elkezdődött ha lenne akármi
ami sem kezdet sem vég sem igen
sem nem akarna lenni ami nincsen

4.
mintha tartott is volna idáig bármi
ami megtarthatna ameddig akármi
tartott volna meg valamikor bármit
mert bármikor tarthatna akár mit

5.
mintha folytatódna valamiben bármi
ami valamit tovább folytatna akármi
volna is bármi folytatódhatna benne
ami volt ami van ami valami lehetne

A RÁESŐ

Mátkapár ül nyitott konflisban az esőben,
 kéz a kézben várják, hogy elálljon,
 kezdődjön a házasság, zavarja őket
 az eső, a menyasszonyi fátyol állapota,
 a vizes ló sörényének tükröződése
 a vőlegény szemében, az eső hideg,
 mint a tenger, a tenger mély, mint a szerelem,
 az eső nagy cseppekben hull a bőrülésre,
 eső pettyezi a kitűzött rózsát a vőlegény
 hajtókáján, eső ül a menyasszonyi csokron,
 annak fátyolvirágán, eső dobol a kocsis
 cilinderén, szaténként fénylik a fekete
 úttesten, a lakkcipő orrán, Hokuszaí apja**,
 aki tükörcsiszolóként kereste kenyerét,
 Hokuszaí apja felhők után les az égen,
 Hokuszaí apjának fia esőt rajzol egy híd
 és a hídon átkelő emberek fölé, Hokuszaí
 apjának fia órákig esőt fest, Hokuszaí apja
 tüköröt fényesít, az eső hideg, mint a tenger,
 a tenger hideg, mint a szeretet, a tenger
 szökőárrá horgad, a hullám csúcsánál fehér.

(Fordította: Szilágyi Mihály)

* Mary Ruefle (sz. 1952) amerikai költő, író és esszéista.

Az Amerikai Művészeti Akadémia irodalmi díjasa, a William Carlos William- és a Whiting-díj kitüntetettje.

**Hokuszaí Kacusika (1760–1849) japán képrő leghíresebb műve *A nagy hullám* című fametszet.

A művészt apja – mivel egyik ágyasa szülte neki – nem tette örökösévé.

1944. november 30.

Jó ideig eltartott, mire sikerült kikászálódnia. Az egy méter nyolcvankét centi magas Heller alig fért el a Wehrmacht állományából kölcsönzött BMW

12 Frank Goldammer

A RÉMEMBER

*regényrészlet**

eredt az eső, és most le kellett törölgetnie arcáról a peremetet. Azt, hogy Strampe nem hajtott be az udvarra, hanem a kapu előtt állította le a motorkerékpárt, szándékos kitolásnak érezte. Tudta, hogy ki nem állhatja őt a fiatal SS.

A Drezdai Evezősklub épülete előtt álltak. Heller fölhajtotta a gallérját, és hosszú kabátja zsebébe csúsztatta a kezét. Így ácsorgott ott egy darabig felhúzott vállakkal, simléderes bőrsapkája nélkül, és fogalma sem volt, merre induljon. Rövidre nyírt, lassanként őszbe csavarodó haját egyre jobban átitatta az eső.

Vigasztalan látványt nyújtott az Elba ezen az utolsó novemberi délutánon, az egykedvűen szemerkélő esőben. A parton álló néhány fa lehullatta már leveleit, a törzsük feketén csillogott a nedvességtől. Fölfelé a folyón légvédelmi ágyúk csövei meredeztek az ég felé, de a felügyelő tudta, hogy ezek utánzatok csupán. Az alacsonyan gomolygó felhők ködfátyolba vonták a túlparti domboldalakat, nem sok idő volt már hátra sötétedésig. Amikor halkan eltűszentette magát, kivált egy alak az épület nedves falának mocskosszürke hátteréből, és odajött hozzá.

„Maga az, felügyelő úr?” – kérdezte az egyenruhás rendőr, aztán gyorsan a magasba kapta a jobb karját: „Heil Hitler!”

Így Heller is kénytelen volt kivenni a kezét a zsebéből, de csak kényszeredetten, egyetlen szó nélkül viszonzta a köszöntést.

A rendőr félreállt, és egy alig észrevehető meghajlással előre tessélt. „A régi csónakházban” – bökte ki mintegy magyarázatképpen.

Nem kellett messzire menniük, ötven méternyire mindössze, de Heller, akinek addigra már a csontjáiig hatolt a nedvesség, húzta a jobb lábát, így aztán lassan, elővigyázatosan lépkedett, pedig érezte a mögötte haladó rendőr türelmetlenségét. A csónakházhoz érve megállt, hogy előre engedje az egyenruhást, a férfi azonban nem mozdult. „Menjen csak tovább, felügyelő úr, egyenesen előre, ott találja leghátul, a műhelyben.”

oldalkocsijában, más járművet pedig nem lehetett már felhajtani. Előbb a jobb lábát emelte ki, és egész testében összerándult, amikor rálépett a macskakőre, aztán bosszúsán megcsóválta a fejét, mivel útközben el-

Heller gyors, szenttelen pillantással végigmérte a rendőrt, aztán belépett az épületbe. Valójában inkább csak afféle barakk volt ez, hozzátoldva egy tágas garázshoz, amelyben a csónakokat, az evezőket meg a többi holmit tárolták. Az egész helyiséget betöltötte az állott víz, az olaj meg a fém szaga.

„Arra” – mutatta a rendőr.

13

„Miért nem megy előre maga?” – kérdezte kissé bosszúsan a felügyelő.

Igaz, hogy valaki fényt gyűjtött már a csónakházban, de gyöngé és homályos volt a villanykörte. Nyomasztóan hatott az egész környezet, mint sok minden más is akkoriban.

„Nincs még itt senki?” – kérdezte Heller. „A fotós hol van?”

„Egyelőre senki, felügyelő úr, pedig mindenkit értesítettem.”

Heller bólintott. Kezdte megszokni, hogy nem sok foganatjuk van az efféle értesítéseknek az utóbbi időben. „Tartózkodott valaki a tetthelyen, hozzányúlt valaki a holttesthez?”

„Nem, felügye...”

A rendőr nem tudta befejezni a mondatot, mert a hirtelen megtorpanó Heller hátának ütközött. A műhely ajtaja tárva-nyitva állt, és váratlanul érte a felügyelőt a szeme elé táruló látvány.

„Ki talált rá?” – kérdezte rekedten.

„Két fiú. Odaát ülnek a klubházban.”

„Szóval senki nem járt odabent?”

Heller nagy nehezen elfordította tekintetét a holttestről, és nyomok után kutatva végigpásztázta a padlót. Biztos, hogy akad legalább néhány lábnyom ebben az olajos porban, gondolta magában. A vér megalvadt már, a tócsa felülete töredezett volt, akár a sárkéreg egy kiszáradt pocsolója helyén.

„Csináljon nekem fényt, minél több fényt, és kerítse elő a fotóst.”

„Akkor muszáj lesz elsötétítenünk az ablakokat.”

„Tegye, amit kell.”

A rendőr kurta biccentéssel távozott, a felügyelő pedig szemügyre vette a nőt, aki a két csuklójára hurkolt kötelekkel volt a munkapadhoz kötözve, ülő helyzetben, szélesre tárt karokkal, akár a megfeszített Jézus. A blúza, a kombinéja és a szoknyája felhasítva, a lábán ugyanaz a kötél, az alteste teljesen csupasz, a bugyija és a harisnyanadrágja egészen a bokájáig lehúzva. A holttest feje mélyen a mellkasára bukott, úgyhogy látni lehetett a tarkóját. Heller újra megtörölgette az arcát.

Időközben egyre jobban rákezdett az eső, most már hangosan dobolt a bádogtetőn, és zörgette az ereszcsonnát. A felügyelő leguggolt, hogy megnézze, betömték-e a nő száját, de mély árnyék vetült az arcra a félhomályos helyiségben, így aztán nem tudta megállapítani, a villanykapcsolóhoz pedig nem nyúlhatott.

Amikor meghallotta a motorok zaját, aztán a férfihangokat, fölegyenesedett, és zsebre dugta a kezét. Megérkezett Oldenbusch a nyomrögzítőktől, hóna alatt fotóállvány, másik kezében hatalmas, barna bőrrönd. Mivel egyedül jött, a „Heil Hitler!”-t megspórolhatták.

14 „Adja csak ide, Werner” – szólt a felügyelő, és máris nyúlt volna a kofferért, de a harminc esztendő, alacsony és kissé kövérkés Oldenbusch megcsóválta a fejét.

„Tegyé csak a dolgát, Max, teszem én is az enyémet” – mondta kissé zihálva. „Szörnyű látvány... hallottam már.”

„Szívszorító, igen” – bólintott Heller.

„Ahogy sok minden egyéb is manapság.”

Heller igyekezett elkerülni az efféle beszélgetéseket, úgyhogy nem felelt.

„Rögzítsen minden egyes részletet, a ruhadarabokat is. De előbb keressen nyomokat a padlón, az imént mintha láttam volna amott egy cipőtálp lenyomatát. Lehetnek ujjlenyomatok a munkapadon és a villanykapcsolón is, esetleg hajszálak az áldozat ruháján. Honnan való vajon ez a kötél? És nem vagyok benne biztos, de... mintha egy sarló heverne ott a munkapad alatt.”

„Meglesz minden, ne aggódjon, tudom én a dolgomat” – bólogatott Oldenbusch. „De először is szereznem kell valahonnan egy reflektort. Fogytán van már a villanólámpa is. Fogytán van itt minden. Klepp nem is akarta engedélyezni, hogy ide jöjjenek.”

„Ugyan miért nem, ha szabad kérdezni?” – kérdezte megütközve Heller.

Oldenbusch nem felelt, csak elhúzta a száját, és éppen eleget mondott már ezzel is. Aztán elindult kifelé, a felügyelő a nyomában.

„El fog tartani egy darabig. Ismeri azt a Friedrich nevű fiatalembert? Múlt héten kapta meg a behívóját.”

Heller nem tudta, kiről beszél a technikus.

„Beszélék a két fiúval. A klubházban vagyok, ha esetleg szükség lenne rám” – mondta a szemközti épület felé biccentve.

A két fiú illedelmesen üdögélt az asztalnál, a teájukhoz hozzá se nyúltak. Mindketten felpattantak, és magasba lendített karral, „Heil Hitler!” kiáltással üdvözölték a helyiségbe belépő Hellert. A kabátjuk alól kikandikált a Deutsches Jungvolk egyenruhájának gallérja.

Mennyi idősek lehetnek vajon, töprengett a felügyelő. Egyik sem lehet még tizenkettő. Ebbe születtek bele, nem ismernek semmi mást. Ezúttal ő is előírásosan viszonzta a köszöntést: a gyerekekkel szemben különös óvatosságra volt szükség, hiszen nem egyszer ők voltak a legveszélyesebb feljelentők.

„Leülni!” – parancsolt rájuk a felügyelő. „Mit kerestetek a csónakházban?”

„Játszottunk, tanácsos úr!” – hangzott a határozott válasz.

„A nevetek?”

„Merker, Gustav.”

„Trautmann, Alwin.”

„Szóval betörtetek!”

„Nem, tanácsos úr! Nyitva volt az ajtó.”

Heller tekintete a szomszéd asztalra tévedt, amelyen két fából faragott puska hevert.

„A megszólításom: felügyelő úr. Tudják a szüleitek, hol csámborogtok?”

A két fiú megrázta a fejét.

„Mondjátok el, mit csináltatok, és mit láttatok. Ne hagyjatok ki semmit. Te kezded, Gustav.”

Heller valami mozgásra lett figyelmes odakint, ahogy kinézett az ablakon, nyilván behajtott az udvarra Klepp autója.

„Játszottunk. Itt szoktunk játszani. Odaát lakunk a Gneisin, a Gneisenaustraßen. Résnyire nyitva volt az ajtó, úgyhogy bementünk, mert egyrészt hideg volt odakint, másrészt bujkálhatott volna odabent akár egy kém is. És akkor megláttuk azt a halott nőt.”

Úgy tűnt, Gustavot nem rázta meg különösebben a dolog, a barátja viszont szemlátomást összerezte az utolsó szavak hallatán.

„Mit láttatok még? Láttatok elfutni valakit? Hallottatok kiáltásokat?”

Rutinkérdések voltak ezek, hiszen a nő órák óta halott volt már.

„Nem, nem láttunk senkit.”

„Nem nyúltatok semmihez? Az ajtóhoz, a villanykapcsolóhoz? Esetleg a holttesthez?”

„Nem, felügyelő úr, semmihez!” – rázták a fejüket a fiúk.

„Akkor hogyan nyitottad ki az ajtót?”

„Belöktem a puskámmal!”

Heller bólintott.

„Most a lehető legrövidebb úton hazamentek. Az igazi neveteket mondtátok? Mert könnyen börtönbe kerülhettek ám, ha hazudtatok.”

A két fiú hevesen bólogatott.

„Rendben van, akkor mars haza!”

A fiúk felálltak, de Alwinnak szemlátomást nem akaródzott elindulnia.

„A Rémember tette, ugye?” – kérdezte.

„Miféle Rémember?” – kapta fel a fejét a felügyelő.

„Anyám azt mondja, itt kószál a városban a Rémember.”

„A Rémember? Az meg kicsoda?”

„Hát aki összefogdossa a gyerekeket!”

Alwin csakugyan halálra volt rémülve, még az álla is reszketett.

16 „Tűnés haza, de gyorsan! Éppen elég rémség van már itt a fekete ember nélkül is!” – állt föl a helyéről Heller.

„De nem fog-e követni bennünket? Hiszen mi találtuk meg azt a nőt.”

„Azt mondtam, mars haza anyádhoz!” – ragadta vállon a fiút Heller.

„Ha tényleg a Rémember volt, akkor jobb dolga is van most annál, mint hogy két ilyen tökkelütött után szaladgáljon.”

„Rémember! Micsoda hülyeség!” – dohogott magában a felügyelő, miközben az udvaron átvágva visszament a holttesthez. Ugyan mihez kezdjen ezzel? Háború van, és a háború kiforgatja magukból az embereket. Ki képes arra, hogy kikötözzön és így elintézzon egy nőt, és még csak meg se próbálja eltitkolni, amit tett? Pedig bedobhatta volna a holttestet az Elbába, és felmoshatta volna a padlót, hiszen van a csónakházban slag és mosdókagyló.

Kis híján beleütközött Kleppbe a csónakház ajtajában. Rudolf Klepp SS-Obersturmbannführer csaknem olyan magas volt, mint ő, de jóval teste-sebb, és pár évvel fiatalabb. Ő volt Heller felettese, legalábbis egy ideje. Valójában semmi köze nem volt a rendőrséghez, hentesként dolgozott, mielőtt belépett az SS-be.

„Micsoda disznóól!” – morogta Klepp.

A felügyelő nem felett. Ugyan miért rendíti meg az efféle látvány azokat, akik halálfejes jelvényt viselnek a sapkájukon, gondolta magában.

„Visszamegyek a kapitányságra, maguk meg csináljanak itt rendet nekem. Sok mindent úgysem fognak találni.”

Heller hallgatott, még csak a szeme se rebbent, pedig érezte, ahogy az eső még jobban átítatja a haját meg a kabátját, aztán becsorog a gallérja alá. Nem sok dolga akadt eddig Klepp-pel, akit nyilván jutalomból helyeztek a drezdai rendőrség élére Lengyelországból, a Waffen-SS-től. Hogy Lengyelországban mi történt, arról csakis szóbeszédéből lehetett tudni ezt-azt, Heller azonban soha nem adott hitelt a szóbeszédeknek, legkevésbé háborús időkben.

„Szeretném felboncoltatni a holttestet” – szólta főnöke után.

„Csináljon, amit akar” – legyintett Klepp. „De elvárom, hogy holnapra zárja le ezt az ügyet, és írja meg a jelentését” – vetette oda, azzal kétrét görnyedve, már-már rohanvást a kocsijához sietett. A sofőrje, aki egész idő alatt úgy állt odakint az esőben, akár a cövek, kinyitotta előtte az ajtót.

„A jelentésemet?” – kérdezte Heller, de a kocsi ajtaja máris becsapódott, úgyhogy Klepp nem hallotta a kérdést, vagy legalábbis úgy tett, mintha nem hallotta volna.

Elgondolkozva bámult Heller a távolodó autó után, aztán visszament a csónakházba.

„Jöjjön csak” – mondta Oldenbusch, aki szemlátomást várta már, és egy seprűre mutatott, amely ott lógott közvetlenül az ajtó mellett, a falra akasztva. „Egyetlen lábnyomot sem találtam. A tettes bizonyára 17 felsöpörte maga után a padlót.”

Heller egy darabig értetlenkedve bámulta a seprű nyelét, amelyre vékony, világos, csaknem áttetsző porréteg rakódott, de amikor kinyújtotta érte a kezét, Oldenbusch megköszönte a torkát.

„Meg kell még nézmem, nincsenek-e rajta ujjlenyomatok.” Aztán a felügyelő kérdését meg sem várva máris folytatta: „Az Elba felé nyíló lemezajtón keresztül hatolt be a tettes, egyszerűen felfeszítette a zárat. Feszítővasat persze nem találtunk. Odakint, az ajtó előtt minden nyomot elmosott az eső. Nincs itt semmi más, csak maga az áldozat, még papírjai sincsenek.” Jó ideje együtt dolgozott már a két férfi. „A ruháján semmi nyom. Árja, nem visel csillagot. Klepp szerint... – Oldenbusch most rémülten körülpillantott, hogy Klepp csakugyan elment-e már –, szóval Klepp szerint sziléziai lehet, de a ruhája szerintem nem erre vall.”

„Kórházi harisnyát visel” – állapította meg a halott lábára mutatva Heller.

„Talán a Gerhard Wagner Kórházban dolgozott” – csücsörítette össze az ajkát Oldenbusch.

„Elképzelnél, az mindenesetre itt van a közelben. Vagy a diakonisszáknál.”

„A sarló egyébként tiszta, nem ez a gyilkos fegyver, inkább egy éles kés lehetett, legalábbis így első pillantásra. A képeket még ma előhívom, lesz vagy egy tucat.”

„Komolyan gondolja Klepp, hogy holnapra lezárom ezt az ügyet?”

„Szerinte alkalmi gyilkosság, és bizonyára átutazóban volt az elkövető” – felelte résztvevő pillantással Oldenbusch.

„Vitessük el az orvosszakértőhöz” – javasolta Heller, miután hosszan méregette a technikust.

„A fronton vannak mind, egytől-egyig. A múlt héten behívták Kassner doktort is” – felelte csüggedten Oldenbusch.

Heller felhorkant. Úgy látszik, mit sem érnek már a nélkülözhetetlenségi igazolások, gondolta magában, és előbb-utóbb nyilván sorra kerül majd ő maga is.

„A fene egye meg! Ebek harmincadjára jut itt minden!” – jegyezte meg ingerülten. De máris megbánta, hogy így kifakadt, és igyekezett kiköszörölni a csorbát. „Egy átutazó gyilkos nem tünteti el ilyen gondosan a nyomokat.

És meg is kellett mosdania. Biztos, hogy összevérezte magát egy ilyen mézszárlásban, nem sétálhatott ki az utcára csak úgy, véres ruhában.”

„Egy kabátot éppenséggel felvehetett” – húzta el a száját Oldenbusch.

„És meg is mosakodhatott, ha akart, hiszen ott van a mosdókagyló.

18 Ujjlenyomatot viszont nem találtam rajta.”

„Szerintem kiismerte magát, és előre eltervelt mindent. A helyszínt, a végrehajtás módját, a menekülési útvonalat.”

„Mégis itt hagyta a holttestet!”

Heller hangosan, a fogai között szívta be a levegőt, hiszen ez volt az, ami szöget ütött az ő fejébe is.

„Folytassa csak, én meg közben kitalálom, hová vitessük az áldozatot.”

1944. november 30., este

Teljesen átázott, mire elgyalogolt a kórházba, úgyhogy levetette a kabátját, és megpróbálta megszáritani egy kicsit a radiátoron. Nehéz volt megfelelő szakembert találni ebben a zsúfoltságban, a túlterhelt személyzet között, így aztán az egyik orvosi szobában váratták csaknem egy teljes órája. Tucatjával érkeztek a súlyos betegek, naponta újabb és újabb sebesülttranszportok futottak be a frontról, el kellett látni az alultáplált menekülőket, és mindeközben reménytelenül elszaporodtak a tetvek.

Lassanként besötétedett odakint. Heller felhúzta a zakója ujját, és a karójára pillantott. Ebben a pillanatban kinyílt az ajtó.

A felügyelő felállt, az orvos azonban katonás léptekkel elmasírozott mellette, aztán összefogta a hasán fehér köpenyét, leült, és szögletes mozdulattal helyet kínálta az asztal túloldalán. Doktor Alfred Schorrer – legalábbis ez a név állt az íróasztalára helyezett névtáblán – nagyjából egykorú lehetett Hellelrel, vagy talán valamivel idősebb, haját katonásan rövidre nyírva viselte, ajka fölött keskeny bajusz, alig több egy ezüstösen csillogó vonalnál. Most kényelmesen hátradőlt, és élénk tekintetű, szürke szemével jó ideig fürkészte a felügyelőt.

„Sajnos beigazolódott a feltevése: csakugyan az egyik nővérünkről, Klara Bellmannról van szó” – kezdett bele aztán. „Ha jól tudom, nem sokkal előttem, úgy három hónapja érkezett a kórházba, és a nőgyógyászati klinikán dolgozott.”

Schorrer doktor a szék karfájára támasztotta két könyökét, és egymáshoz illesztette az ujjbegyeit.

„Attól tartok, rettenetes szenvedéseket kellett kiállnia, mielőtt kegyesen magához szólította az Úr. Önmagában véve egyik sebe sem halálos. A szíve sértetlen. A tüdején ejtett szűrés következtében a sérült tüdőlebeny megtelt vérrel, és ez akár lassú, fulladásos halálhoz is vezethet. Sok ilyet láttam a fronton. Maga is részt vett a háborúban?”

„Igen, de még az előzőben” – köszörilte meg a torkát Heller.

„Frontharcos voltam én is. 5. gránátos gárdaezred. És maga?” – kérdezte szemlátomást felvillanyozva Schorrer.

„101-es gránátosezred” – felelte a felügyelő, és nem is szándékozott többet mondani erről.

Schorrer nem erőltette a témát, újra a tárgyra tért.

„A hasfal sérülése mindig heves fájdalmakkal jár, a karokon és lábakon ejtett mély vágások úgyszintén. Sikoltoznia kellett ennek a nőnek, hacsak nem veszítette el azonnal az eszméletét. Halálát okozhatta akár a sokk, akár a vérveszteség. Valószínűbbnek tartom az utóbbit” – mondta, azzal másodsor is összeérintette az ujjbegyeit.

Heller erőnek erejével megtartóztatta magát attól, hogy végig simítson a tarkóján, mert nem akart bizonytalannak tűnni a határozott fellépésű orvos szemében. Mindazonáltal nem érezte jól magát a bőrében, rázta a hideg, úgyhogy megmasszírozta a vállát a zakója alatt. Előre tudta, hogy nem sokat fog aludni aznap éjjel.

„Megállapítható-e esetleg alkoholos befolyásoltság, vagy egyéb kábítószer hatása? Szó lehet-e bénulásról vagy eszméletvesztésről? Vajon miért nem védekezett az áldozat? Aligha hihető, hogy önszántából ment volna a csónakházba.”

„A vérvétel megtörtént” – felelte Schorrer kurtán, miután kissé előre hajolva gyors pillantást vetett egy formanyomtatványra. „Egyéb kérdés?”

„Maga itt az osztályvezető? Úgy hallottam, a patológia az eredeti szakterülete.”

„Csakugyan patológus volnék. De mindenkitől rendkívüli erőfeszítéseket követel az utóbbi időben kialakult helyzet, így hát én is kénytelen vagyok átlépni szakterületem határait” – felelte az orvos, azzal leengedte a kezét. „Nos, felügyelő úr, sok a dolgom!”

Heller elértette a megjegyzést, és felállt.

„Köszönöm a gyors segítséget. Máskor is kikérhetem a tanácsát, ha szükségem lesz rá?”

„Persze, bármikor. Itt lakom a kórház területén, rendelkezésemre bocsátottak két szobát a nővérképzőben.”

Schorrer doktor ugyancsak felállt, és mielőtt elbúcsúztak, mindketten haboztak egy pillanatig. A felügyelő végül felemelte a kezét, de csak ímmel-ámmal, és le is eresztette nyomban.

„Heil Hitler.”

Ugyanígy tett Schorrer is, és közben fürkészőn egymás szemébe néztek. Odakint, az előszobában a titkárnő visszaadta Hellernek a kabátot, amely időközben kellemesen átmelegedett. A felügyelő megköszönte, és távozott.

Belengte a folyosót a vacsora, a leves és a kenyér illata. Heller mindössze néhány falat krumplit és sózott répát evett ebédre, azóta semmit. A személyzet gépiesen tette a dolgát. Több ízben ki kellett térnie, a falhoz kellett lapulnia a felügyelőnek, amikor ételhordó kocsikat vagy ágyakat toltak el mellette.

A lépcsőházban rögtön elindult lefelé, nem várta meg a liftet. Aztán az egyik szemlátomást elfoglalt ápolónőtől, aki szembe jött vele, megkérdezte: „Hol találom, kérem, a személyzeti osztályt?”

„Arrafelé, a hátsó traktusban működik az adminisztráció, de ilyenkor nem talál már ott senkit” – felelte az egyik távolabbi épületszárny felé bökve a nő, azzal máris tovább sietett.

Úgy fordult utána Heller, mint akibe villám csapott.

„Heil Hitler!” – kiáltotta.

A nővér megtorpant, és lassan visszanezett. Aztán ment tovább felfelé a lépcsőn, mégpedig anélkül, hogy viszonzta volna a köszöntést.

„Mi van veled?” – kérdezte Karin, miközben lesegítette Hellerről a kabátot.

Az asszony vállfára helyezte, kivitte a konyhába és a kályha mellé akasztotta a ruhadarabot, aztán visszajött az előszobába. A felügyelő leült az alacsony padra, és megpróbálta lehúzni a cipőjét.

„A sapkád hová lett?” – kérdezte megrovoán a felesége.

„Az irodában felejtettem” – felelte a fájdalomtól eltorzult arccal Heller, akinek igencsak meggyűlt a baja a jobblásos cipővel.

„Micsoda felelőtlen egy alak vagy! Még csak az hiányzik, hogy megfázz!”

Heller nem felelt. Nem szerette, ha pöröl vele a felesége, de hiába bosszankodott, kénytelen volt elismerni, hogy ezúttal igaza van, így hát azt már meg sem említette, hogy rázza a hideg.

„Szóval? Mi történt?” – kérdezte Karin, miközben letelepedett a férje mellé.

„Meggyilkoltak egy nőt. Egész közel, negyedórányi járásra innét. Iszonyatos, amit műveltek veled, valósággal... valósággal felhasították a testét...”

„Rablógyilkosság?”

„Nem, ez nem rablás volt, Karin. Ilyet csak egy őrült művel.”

„Tehetsz valamit?”

„Nincs se szakértő segítség, se benzin, se villanólámpa, se idő. Klepp állítólag úgy gondolja, hogy átutazóban volt az elkövető” – sóhajtott fel Heller.

„Már megint az a hülye főnököd!” – csattant fel a felesége.

Heller gyöngéden megszorította az asszonykarját. Nem volt tanácsos ilyen hangosan beszélgetniük idekint, a folyosón.

„Akkor is hülye!” – suttogetta dacosan Karin.

„Mi lesz a vacsora?”

„Főzelék krumpliból és répából” – felelte az asszony, és elindult a konyha felé. „Négy órát álltam sorban a Kiebel előtt, mert azt mondták, van zsír. Persze elfogyott éppen az orrom előtt.”

„Egyéb?” – kérdezte mintegy mellékesen Heller.

21

„Semmi” – felelte Karin, szándékosan elkerülve a férje tekintetét.

Egyaránt jelenthetett ez jót is, meg rosszat is. Mert egyrészt nem kaptak halotti értesítőt arról, hogy a fiaik elestek a Führerért, a népért meg a Birodalomért, másrészt viszont levél sem érkezett tőlük a frontról. Egyiküktől se kaptak levelet immár hónapok óta. A saját leveleik pedig újra meg újra visszajutottak a feladóhoz azzal a megjegyzéssel, hogy várjanak türelemmel a további értesítésig.

Szólanul ültek az asztalnál, a kanalaik csörömpöltek csupán halkán a tányérokra. Nem kapcsolták be a rádiót sem. Heller szerette ugyan a klasszikus zenét, kiváltképp Händelt és Vivaldit, de nem bírta már elviselni a zeneszámok közötti ostoba fecsegést. Ugyanazok a frázisok unásig.

Karin sokkal kevesebbet szedett magának, mint neki, így aztán ő végzett előbb. Óvatos mozdulattal rakta félre a kanalát, hogy ne csapjon vele zajt.

„Lehmann-né azt állítja, hogy újra megkezdődött Oroszországban az előrenyomulás.”

Heller is befejezte a vacsorát, és miután tányérját megdöntve kanalába csorgatta az utolsó cseppeket, ugyancsak lerakta az evőeszközt.

„Hülyeségeket beszélnek az emberek. Rég bementek volna a rádióban, ha tényleg előrenyomulna a Wehrmacht Oroszországban” – felelte, azzal elindult a nappaliba, hogy elolvassa az újságot, amely pár lapból állt mindössze, de majdnem a felét így is a halotti értesítők töltötték meg. Tudta, hogy Karin is követi majd, ha végzett a mosogatással, aztán ott ülnek a gyertyafényben, és várják az éjszakai riadót. Csak akkor fekszenek le, ha már biztosra vehetik, hogy aznap nem jönnek az angolok.

„Nem szokta emlegetni Lehmann-né a Rémembert?” – kérdezte az ajtóból visszafordulva.

„A Rémembert? Nem” – rázta meg a fejét az asszony, miközben leszedte az asztalt.

Máris megbánta a felügyelő, hogy szóba hozta egyáltalán ezt a dolgot. Akárcsak azt, hogy olyan harsány „Heil Hitler!”-t kiáltott az ápolónő után. Hősies küzdelemről írt az újság, hősies küzdelemről minden fronton. Üres frázis volt persze ez is. Hiszen tudhatta bárki, aki tudni akarta egyáltalán,

hogy valójában mit sem érnek ezek az úgynevezett hírek. És mégis sóváran olvasta őket Heller, lázasan kutatva a valós történésekre utaló legapróbb jelek után. Hősies küzdelem zajlott már annak idején, az ő háborújában is, hát persze. Hősiesen fetrengtek a sárban, hősiesen összekucorodtak a becsapódó gránátok hallatán, hősiesen arcra vágták magukat a mocskokban.

22 „Ki az a Rémember?”

Észre se vette Heller, hogy bejött hozzá a felesége, így most össze-rezzent.

„Két fiú találta meg azt a nőt, és egyikük halálra volt rémülve. Azt kérdezte tőlem, vajon a Rémember tette-e. Ennyit tudok, Karin.”

Karin új gyertyát helyezett az asztalra, aztán lekapcsolta a villanyt, leült a díványra, és a lábára terített egy takarót.

„Azt mondd, felhasították ...” – szólt habozva. „De hát ki tesz ilyet?”

„Nem tudom. De nem szokványos gyilkosság volt, annyi biztos. Nem rablógyilkosság. Valami egészen más” – felelte töprengve Heller.

„Fogd vissza magad, Max, légy szíves, ne ellenkezz ezzel a Klepp-pel” – suttogetta Karin, miközben arcát halvány derengésbe vonta a gyertyafény.

„Gyilkosság történt, úgyhogy teszem a dolgomat!”

„Nem ez lenne az első eset, hogy többet teszel az elvárhatónál.”

„Mindig azt tettem, amit tenni kellett.”

„Csakhogy most nem olyan idők járnak...”

„Igen. Éppen ezért nem szabad eltekinteni minden szabálytól, és sutba dobni az elemi tisztességet.”

„Ne vágj a szavamba, Max! Én csak aggódom érted. Nehogy a végén te maradj az egyetlen tisztességes ember ebben a tébolydában.”

„Ezt meg hogy értsem? Álljak be én is a tébolyultak közé?”

„Ne tettesd magad ostobának, hiszen nagyon jól tudod, miről beszélek!” – csóválta a fejét haragosan Karin.

Tizenegykor felhangzott az előzetes figyelmeztetés, és pár perccel később megszólaltak a szirénák. Heller, aki addigra elbóbiskolt a fotelban, felállt, és kihozta a konyhából a kabátját. Aztán fogták a bőröndjeiket, amelyeket hetekkel korábban összepakoltak, és azóta vagy hússzor levittek már a pincébe.

A lépcsőházban nagy volt a tolongás. Halkan köszöntek a szomszédoknak, aztán mindannyian levonultak az óvóhelyre. Senki nem tréfálkozott többé, senki nem mondogatta, hogy Drezdát úgyis megkímélik az angolok. Egy csapásra véget vetett az efféle illúzióknak október 7-e, amikor lehullottak a városra az első bombák. Néhány repülőgép támadott mindössze, összedőlt egypár ház, és volt pár tucatnyi halott. De ez is bőven elég volt ahhoz, hogy megszűnjön a nevetgélés.

Odalent, a pincében mindenki elfoglalta a szokásos helyét. Egyetlen-egy villanykörte pislákkolt csupán a mennyezeten. Várták a riadó végét, mindenki hallgatott, nem hangzott el egyetlen árva szó sem. És azt is nagyon jól tudta Heller, hogy miért: Mióta minden rendőrt nyomatékosan felszólítottak arra, hogy lépjen be az SS-be vagy az SD-be, senki nem bízott benne többé, ahogy ő maga sem bízhatott többé senkiben. 23

(Fordította: Kurdi Imre)

*A regény 2020-ban jelenik meg az Európa Kiadónál (A Szerk.)

A *Saulus* irodalomtörténeti, valamint a Mészöly-életművön belüli helye azáltal mutatkozik különösen izgalmasnak, hogy mintegy átmenetet képez az egzisztencialista prózától a posztmodern poétikák felé. A klasszikus krimi

24 Rábai Dóra

BŰN ÉS ÖNAZONOS- SÁG MÉSZÖLY

MIKLÓS SAULUS

CÍMŰ MŰVÉBEN

A *Saulus* mint metafizikus

detektívtörténet

átiratai – Béneyei Tamás meglátása szerint – a posztmodern regénytípus paradigmaticusnak is tekinthető típusát képviselik, ugyanis amennyiben a klasszikus detektívtörténet „emblematicusan jelképezi az európai modernség egyes meghatározó gondolkodásbeli, megismerési alapfeltevéseit, módszereit és olvasási stílusát, s mint ilyen a modernség lényegét

képes – épp klisészerűsége és letisztult egyszerűsége miatt – kifejezni”,¹ a „krimisablonok kikezdése és lebontása a modernség-projekt szimbolikus kikezdésével vagy lebontásával egyenértékű”.² E krimiátiratokban megfigyelhető posztmodern jellemzők többek között a populáris kultúra és a magas művészet közötti határ elmosódása, a detektívszüzsé elemeinek szubverzív módon való felhasználása, a metonimikus összefüggések mentén irányított cselekmény háttérbe szorulása vagy teljes eltűnése, a krimiben jelen lévő metafizikai irányultság különböző ismeretelméleti kérdések szolgálatába állítása, az identitás problematikájának hangsúlyos szerepe, valamint ehhez kapcsolódóan az elbeszélő pozícióját és identitását elbizonytalanító narratív többszólamúság megjelenése.

A detektívtörténet műfaja felőli megközelítés a *Saulus* tartalmi, szerkezeti és narratív felépítésében fellelhető detektívszüzsé-elemek által kínálkozik lehetőségként. Ezen olvasat felől a központi rejtélyt Saulus identitásának kibillenése, valamint önazonosságának kérdésessége generálja, a rejtélyt feltáró nyomozó intellektuális természetű nyomozása pedig a Törvény értelmének fürkészésében önmaga igazolását kereső attitűdben érhető tetten. Emellett megfigyelhető a közömbös világalkotó elemeknek és jeleknek az önazonosság-keresés viszonylatában való nyomként értelmezhetősége, e kutatás függvényében a tárgyi világ és a részletek fontosságának felértékelődése, a bűn átminősülésének látens cselekménymozgató szerepe, valamint a motívumok rejtett értelmének, illetve azok összefüggéseinek az utólagos visszatekintés általi megvilágítása. A fragmentumos szerkesztésmódból,

a történet linearitásának felbontásából, illetve az elbeszélő helyzetének tisztázatlanságából adódóan az olvasót többsíkú nyomozásra készíti a szöveg, ugyanakkor a motívumok egymásra mutató, utalásos minősége – a „kombinatorikával való sugalmazás”³ módszerén keresztül – a fikció alternatív rendjét⁴ létrehozva vezet el a rejtély megfejtésének küszöbéig. A Mészöly-regény metafizikus detektívtörténetként történő olvasása releváns megközelítésként mutatkozik, hiszen míg rendelkezik a klasszikus detektívtörténet bizonyos műfaji sajátosságaival – ezen analógiát természetes módon hozza játékba Saulus hivatása –, a nyomozás valódi tétje az egyén önazonosságának problematikájában jelölhető ki, vagyis „a nyomozás tétje részben vagy teljes egészében metafizikai síkra csúszik át”.⁵ A metafizikus detektívtörténet a klasszikus detektívtörténet⁶ és az anti-detektívtörténet⁷ köztes jelensége, tehát „a klasszikus krimi és annak újraírásai között, mindkettő részeként, ugyanakkor mindkettőt magában foglalva helyezkedik el”,⁸ ekképpen tehát a *Saulus* mint metafizikus detektívtörténet érintkezik mindkét műfaj bizonyos sajátosságaival. Ugyanakkor a metafizikus detektívtörténet műfajához „olyan, a klasszikus analitikus detektívtörténet lényeges megformálásbeli és világképi sajátosságait ([...] a cselekmény alárendelését a rejtély megfejtésének, [...] az episztémológiai kérdések iránti érdeklődést stb.) felhasználó szövegek tartoznak, amelyek a krimisémből kölcsönzött elemeket általános bölcséleti jellegű kérdésfeltevések szolgálatába állítják – leggyakrabban oly módon, hogy a nyomozás folyamata a megismerés metaforájaként szerepel”.⁹ A *Saulus* esetében a nyomozás folyamata mint megismerő metódus a környező világ elemeinek megfigyelésén keresztül az individuum önmegismeréséhez vezetnek, ennyiben tehát a nyomozást az önazonosság megtalálásának igénye motiválja. Ekképpen a *Saulus* által érintett általános bölcséleti kérdésfeltevések az egyén világhoz való viszonyulásának problematikussága, az értelmezői folyamat alkalmasságának elbizonytalanodása, a nyelv által való megnevezés határainak érzékeltetése, valamint az önazonosság mibenlétének kutatása mentén fogalmazódnak meg. A detektívtörténet műfaja felőli megközelítés szükségszerűen irányul a bűn cselekménymozgató szerepének vizsgálatára, így jelen értelmezés Saulus identitásvesztését, valamint fokozatosan megkonstruálódó önazonosságát koncentráltan a bűn egzisztenciális tétként való felmutatásán keresztül világítja meg. E megközelítés célja a *Saulus* műfaji besorolásának kiterjesztése a detektívtörténet, illetve posztmodern újraírásainak műfaji világa felé, ezáltal a mű posztmodern irányzatok felőli vizsgálatának erősítése.

A szerkezet rendje felől tekintve a klasszikus detektívtörténet és az anti-detektívtörténet közötti alapvető különbség, hogy míg „[a] klasszikus krimiben a történet végén a részletek elnyerik jelentésüket: végigtekintünk

egy megoldottságában immár otthonossá, megnyugtatóvá vált világon, amelyben legelső sorban a rend uralkodik”,¹⁰ addig az anti-detektívtörténet „cselekménye éppenséggel a klasszikus krimi által [...] képviselt rendkoncepció kikezdésén alapul”.¹¹ A *Saulus* esetében a rendkoncepció kikezdésének szándéka a metafizikus rend – továbbá a szerkezeti és narratív rend – összeomlásában nyilvánul meg, mely az önazonosság kérdésével áll szoros összefüggésben.

A „szép erkölcsiség” fogalma szerint – mellyel a német idealizmus a görög állam és erkölcs világát jellemezte – „a társadalmi élet valamennyi formájában él és látható az egészre kiterjedő rendező elv, s így lehetővé teszi, hogy az ember állandóan önmagával találkozzék saját világában”.¹² Saulus belső kényszere, hogy tetten érje önmagát a körülötte elterülő világ részleteiben, mintha igényelné az ókori görög világ által még természetesen birtokolt rendező elv meglétét, melyben tehát az önmagunk és a minket körülvevő világ harmóniája még a mindennapi élet részeként nyilvánult meg. A társadalmi élet valamennyi formájában tetten érhető, annak egészére kiterjedő rendező elv szerepét Saulus korában már egyedül a Törvény képviselhette,¹³ melyben való elbizonytalanodása a Törvény által definiált individuumnak kibillenését vonja maga után, ezen identitásvesztés következtében az önazonosság problémája pedig fokozott hangsúlyt kap. Saulus habár látószólag a Törvény által szentesített világparadigmán belül helyezkedik el, mégis ezzel összeegyeztethetetlen készletként nem képes lemondani önnön belső tisztánlátásának kereséséről azon tágabb horizont szemszögéből megértendő világban, ahonnan tekintve a Törvény betűje megkérdőjelezhetővé válik. E keresést szükségképpen kíséri a személyes identitás problémájának felerősödése, valamint annak a Törvény által kijelölt kollektív identitásból való kiválása. Ezáltal – Radnóti Sándor szavaival – Saulus „tör valami felé, amihez tapodtat sem közeledik, ama hirtelen fénysugárhoz a damaszkuszi úton, amely más emberré teszi, akinek a régihez, a Törvény alatt állóhoz immár semmi köze”.¹⁴ A rend és az önazonosság kapcsolatát tekintve – ezzel rámutatva a *Saulus* metafizikus detektívtörténetként való olvasásán keresztül felmutatható egyik létkérdésre – felmerül a kérdés, hogy vajon Saulus önazonosságának hiánya eredményezi-e a világgal való kapcsolódási pontok vélt vagy valós elvesztését, avagy a Törvény az, ami többé nem tudja prezentálni a „szép erkölcsiség” kapaszkodót nyújtó harmóniáját. Az ebben a kérdésfelvetésben rejlő kétféle lehetőség emblematikusan leképeződik Saulus gondolataiban is: „Nyolc napig most távol voltam a várostól, s egyre jobban érzem, hogy közben történt valami velem. Vagy a várossal? Még mindig nem tudom pontosan.”¹⁵ A környező világ és a szubjektum viszonyában tehát a metafizikus rend szétbomlása érhető tetten, mely az azonosságot kutató egyén látószögéből a szorongás légkörét teremti meg a műben.

A metafizikus rend összeomlása ellenére Saulus abban az esetben érheti tetten önmagát mégis az őt körülvevő világban, ha tételezzük, hogy ezen összeomlás origója az identitását elvesztő szubjektum maga. Ebből világossá válik, hogy a környező világ, illetve a szubjektum állapotának tökéletes szétválasztása lehetetlen. Az önazonosság-keresés e széthullott 27 rend darbjainak megvizsgálásán és újrafogalmazásán keresztül tesz kísérletet az individuum újrakonstruálására, ezáltal pedig érvénybe lép a krimi nyomolvasásának „szemiotikai rémálomba” való átfordulásának esete, melyben „a világ dolgainak jelként való olvasása mögött kizárólag az én vágya és autoritása áll. Ez a feltevés a »minden potenciálisan jel« állapotát önmaga paranoid rendszereként a nyomozó-értelmezőre vetíti vissza”.¹⁶ A világ dolgai ezáltal a szubjektum viszonylatában nyerik el jelentésüket, válnak nyommá, miképpen a „nyom utólag jelfunkciót öltő valóságdarab (s a nyommá válás a regényvilág minden elemét fenyegeti)”.¹⁷ A világ dolgainak önmagukra visszavezethető nyomokként való olvasása következtében a szubjektum nézőpontja beleíródik az általa szemlélt valóságdarab megnyilvánulásába, vagyis az adott valóságdarab az „én” hordozójává válik, az önszemlélés felületévé. E mozgás kölcsönössége – miszerint a látott szintén beleíródik a látóba – abban a hatásban érhető tetten, amelyet a szemlélt tárgy még az értelemtulajdonítást megelőzően gyakorol az őt szemlélőre,¹⁸ ezáltal tehát alakítja az önszemlélés nézőpontját. Az önazonosság-keresés ekképpen a különböző benyomások által alakított *résen* – a szubjektum nézőpontján – keresztül megpillantott világrészletek azonosításán és megértésén keresztül történik. Ennek következtében a megértés az individualitás problémájává, a szemlélt környezet elemei pedig Saulus kivetült létállapotának hangsúlyos nyomaivá válnak.

A Saulus esetében az önazonosság – mint a mű központi rejtélye¹⁹ – mellett a bűn kérdése másodlagossá válik, ennyiben tehát a klasszikus detektívtörténet bűnre alapuló felépítése kimozdul az individuum önmeghatározása felé, a központi rejtély metafizikus síkra tolódik. Ugyanakkor a bűn meghatározása – a büntudat motivációján keresztül – az önazonosság megtalálásának feltételeként lép fel, ezáltal külsőből – miképpen a bűnt elkövető személy és a nyomozó a klasszikus detektívtörténetben két külön személy, és a bűn a nyomozó individuumán kívüli világban helyezkedik el – belsővé válik, vagyis az individuumban keresendő. A bűn ezen lokális-egzisztenciális áthelyeződése az anti-detektívtörténet műfajához közelíti a *Saulust*, melyben a „krimi művészet-allegóriaként való olvasása [...] a két pólus összeolvadásához vezethet, ami azon a felismerésen alapul, hogy a detektív és a bűnöző közötti különbség eleve csak illuzórikus”.²⁰ Ezáltal előáll az a skizofrének nevezhető helyzet, melyben az önmaga bűnét rejtegető bűnös és a bűn

leleplezésére törekvő nyomozó egyazon személyben összpontosul, a nyomozás pedig az individuum területén folyik. Ebben szintén megnyilvánulni látszik a nyomképződés azon jellege, amely szerint a világ dolgai a nyomozó-értelmezőre visszavetítve nyerik el jelentésüket, hiszen – miképpen a

28 bűnöző „olyan »művet« hoz létre, amely csak a kiválasztott »kritikus« számára jelent valamit. A detektív-kritikus tehát mintegy bele van kódolva a megoldásra váró rejtélybe”²¹ – Saulus bűnössége olyan „személyre szóló” nyomokban nyilvánul meg, melyeknek feltárására kizárólag énjének másik fele, a nyomozó Saulus képes. Ekképpen a világ dolgai – melyek Saulus individuumának hordozói – a „bűnös” Saulus jelei: általa a világ dolgai az ártatlanság kategóriájából kimozdulva „jelentésre (különbségre) tesznek szert, vagyis különbözőek lesznek önmaguktól: kettéválnak, elválnak önmaguktól, jellé alakulva olyan jelölttel és referenssel rendelkeznek, amelyhez közvetlenül [...] nem kapcsolódnak”.²² A jeleket olvasó Saulus ezáltal érzékelheti a világ dolgait önmaguk azonosságától való különbségükben: „nyolc nappal ezelőtt mintha az is szélesebb lett volna”. (8.) Az *ártatlanság* tehát a krimi világában szemiotikai oldalról is a dolgok azonosságát foglalja magában, miképpen a bűnösség jelét az önmaguktól való elmozdulás állítja elő. „[A] tettes bűne [...] alapvetően szemiotikai természetű: szétválasztja a jelölőket és a jelölteket, többféle kapcsolat lehetőségét iktatja be az így keletkezett térbe, létrehozza a sokértelműség lehetőségét, s a detektív feladata így a szemiotikai skandalum [...] helyrehozása”²³ – az azonosság megtalálása. Az ehhez vezető út szükségképpen igényli a világ dolgaiban keletkező meghasonlottság origójának megtalálását, a bűnös leleplezését: Saulusnak önnön bűnösségét kell felismernie, ezáltal pedig az individuumában keletkező különbözőséget helyreállítania. A metafizikus rend összeomlása Saulus individuuma felől megközelítve ennyiben tehát a világ dolgainak önmaguktól való elkülönülődésében, az ártatlanság kategóriájából való kimozdulásukban, ezáltal pedig a bűnösség jeleként mutatkozik.

A klasszikus detektívtörténetben, mely Northrop Frye szavai szerint „a rendőrállamot propagálja, mivel ez valósítja meg maradéktalanul a tömegerőszak korlátok közé szorítását”,²⁴ a bűnös elfogása mint a történet megoldása a világ jobbá tételének eszméjével párosul. E javító szándék meghatározottabban a Törvény működésében jelenik meg, hiszen feladatának tartja a világ bűntől való megtisztítását. Saulus templomi nyomozóként e javító szándék végrehajtásába automatikusan sorolódik be, ugyanakkor Rabbi Abjatárral való beszélgetései során megkérdőjeleződik a Tóra értelmének megragadhatósága, tehát azon vallásos szövegé, melyre a Törvény alapjaiban épül, amely alapján definiálja a bűnt, és feladatának tartja annak kiirtását. Ha a „mögöttes, vagy – a bibliai hermeneutika kifejezésével – az allegorikus tartalom (mely Abjatárnál a »lényegként« tűnik fel) lényegileg különül el a

szó szerinti olvasattól, melynek megértése nem visz közelebb a mögöttes tartalom megértéséhez”,²⁵ akkor miből tudható, hogy helyesen értjük-e a Törát és alkalmazzuk a Törvényt? E tekintetben a Tóra, illetve a Törvény működése Saulus előtt hazug, rögzítetlen „szövegként” áll, amelyet azáltal, hogy a jelentésre mint abszolút igazságra kérdez rá, Saulusnak – mint de- 29
tektívnek – kell megszabadítania többértelműségétől. A mögöttes tartalom hozzáférhetetlensége ennek lehetetlenségét vonja maga után, mely szintén az anti-detektívtörténet azon vonását hívja elő, amely a krimivilág szemiotizáltságának nyugtalanító lehetőségeit bontja ki, vagyis – a *Saulus* esetében – a többértelműség a tudatműködés terepére utalja az értelmezést, amely így szubjektívvá válik, ezáltal pedig – Saulus Törvény által meghatározott identitása szempontjából – egzisztenciális tétté emelkedik.²⁶ „Adott tehát egy olyan szövegfogalom, melynek csak a felszíni, szó szerinti jelentése válik hozzáférhetővé a használója számára. Abjatár konklúziója értelmében a Tóra gyakorlatilag csupán olvasható, de nem megérthető.”²⁷ Egy olyan struktúrában, ahol a lényeg a mögöttes tartalom, tehát a valódi jelentés hordozza, mely jelentés viszont nem hozzáférhető, a mindenben önazonosságot kereső tekintet nem találhat fogódzkodót önmaga és a világ működésének megértéséhez.

A templomi nyomozó számára a bűn mibenléte ugyanakkor a Törvény felől konkretizálódik, és e rendszerben a bűn beazonosítása egyértelmű jelentéssel társul: „vétett a Törvény ellen”. Ekképpen számára világos feladat van kijelölve: a Törvény ellen vétkezők felkutatása, „hogya se a házakban, se a határban ne legyen semmi kovászos, semmi tisztátalan, semmi szentségtelen.” (9.) A templomi nyomozó a Törvény fogalomrendszere által meghatározott, és mint olyan, automatizált minőségében végzi feladatát – hiszen feladata nem a Törvény működésének értelmezése, illetve megkérdőjelezése, hanem annak mindenkor betartása. A státusz mögött viszont meghúzódik egy szubjektum, egy gondolkodó szellem, mely pozíciója keretein belül egy bizonyos mozgást végez a pozíció által megkövetelt szellemiséghez való alkalmazkodása következtében. Amikor alkalmazkodása teljes és tökéletes, a Törvény megkérdőjelezhetetlen érvényességét automatikusan követőként megszűnik gondolkodó szellem lenni. Amikor gondolkodó szellemként eltér a teljes alkalmazkodás azonosságától, vét a Törvényben való, feltétel nélküli hit alapelve ellen.²⁸ Ekkor a Törvény által használt fogalmakra saját benső individualitása alapján kérdez rá, mely rákérdés magában hordozza az eltérő választ, a szubjektív jelentésadás lehetőségét. E lépés saját individuumára nézvést is fenyegetően hat, hiszen „minden kétség egyben az eszmével azonosult személyiség létét, érvényességét kérdőjelezi meg”.²⁹ Habár Saulus kezdetben

nem tudatosan cselekszik, csupán megneszeli saját rezdüléseit, és azok alapján lép, már az elbizonytalanodás/rákérdezés aktusában feláldozza a Törvénnyel való teljes azonosulás biztonságát saját önazonossága érdekében.

30 Ekkor a gondolkodó szellem saját szabadságával szembeállítva a szabadságban a templomi nyomozó számára még oly világosan szemben álló és racionalizálható bűn elmozdul a helyéről, és az individuum számára – önmaga viszonylatában – újra meghatározandóvá válik. Újonnan felfedezett szabadságának viszonya a bűnhöz szorongásként nyilvánul meg,³⁰ hiszen pozíciójában maradván, attól (a rákérdezés aktusától fogva) szellemében mégis némileg eltávolodva a szabadság és általa a bűn még csak lehetőségként áll fent. A bűn mint olyan a pozícióban maradás következtében válik hangsúlyossá az individuum látószögében is. Saulus a regény végéig megmarad templomi nyomozó státuszában, melyben feladatából adódóan mindvégig a bűn körül mozog. A változás abban áll, hogy az addig racionalizálható bűn, melynek kiiktatására törekszik, maga válik újra definiálandóvá a gondolkodó szellem színrelépése következtében, ezáltal pedig Saulus bűnhöz való viszonya is kilendül eddigi meghatározottságából, bizonytalanná téve üldöző pozícióját, és felvetve az üldözöttség lehetőségét. A bűn lehetőségében rejlő szorongás kettős: egyrészt a Törvény fogalomrendszere által meghatározott bűnössé válást foglalja magában, amely ekképpen az „áruló rabbi” szektájának szellemiségével való azonosulás lehetőségében rejlik; másrészt az individuum által meghatározandó bűnfogalomban rejlő kockázatra vonatkozik, hiszen annak meghatározása önnön bűnösségének mélyebb belátására kényszerítheti az individuumot. Míg az előbbi a „bűnösnek tekintik” kockázatát rejti magában, addig az utóbbi esetében az „azzá lesz” metafizikus fordulata áll a szorongás középpontjában.³¹ Mindkét szorongásforma egyazon hangsúllyal vonul végig a művön: „az üldözés, mely a regény első lapjától az utolsóig Saulus életének parabolája, belülről azért válik bizonytalanná, mert Saulus nem tudhatja, a vadászat végén nem saját magára talál-e, mint üldözött vadra, céltalan és megszegyenítő nyomozásai nem csak kerülőutak-e ehhez az igazi leleplezéshez, kívülről pedig azért, mert a papi diktatúra éberen gyanakvó, életveszélyes légkörében e szerepek tényleg bármikor megfordulhatnak”.³²

A Törvény fogalmi alól kilépő bűn kezdetben jelentéstartomány nélkül lebeg az individuum közvetlen közelében, habár az individuum mintegy a beazonosítás vágyával mered rá, és ennyiben szorongást szül benne. A bűn e speciális jelentését – mivel saját individuuma alapján kell azt meghatározni – nem lelheti meg önmagán kívül. Meg akarván szabadulni a formátlan bűn által okozott szorongástól – az egzisztenciális kifejlés felől megfogalmazva – önnön bűnösség-tudata legmélyebb értelmében bűnössé kell válnia. A bűn effajta jelentéstulajdonításának keresése Saulus önazonosság-keresése

mögött húzódik. A bűntudat motívuma már Saulus első belső monológjában tetten érhető. A koldus beszédmódja által megérintett saulusi individuumban a kezdőpont a gyermekkor, és az e pontból megidézett tartalmakon vonul át egyfajta lélektani alapközérzetet bemutató elbeszélő tudata. A kimondatlan kötelesség az emlékezés maga, mely kötelesség ott lebeg minden mozdulat és gondolat mikéntje fölött, „mert nem feledkezhetsz meg róla, hogy a bosszúálló angyal megfeledkezett rólad” (9.). Egyfajta eredendő bűn a maga azonosíthatatlan minőségében, és a belőle származó formátlan bűntudat látszik megfogalmazódni a sorok között, amelyek Saulus lényének és tudatának árnyékban maradó, de onnan folyamatosan ható pontjai.³³ Ez a bűntudat – mint templomi nyomozóként való működésének individuumbeli motivációja – hajtja a környező világban való tisztátalan, „kovászos” létmegnyilvánulások kiirtása felé, valamint fokozottan fordítja befelé, saját individuumának területére, ahol a cél az individuumban tiszta léte, az azonosság elérése. E ponton feltételezhetjük, hogy Saulus önazonosság-igénye mögött a – heideggeri értelemben vett – *lelkiismeret hívása* áll, mely „mindig a legsajátabb lenni-tudáshoz szól”, és „attól a létezőtől jön, amelyik mindenkor én magam vagyok”.³⁴ E hívás által tapasztalhatja Saulus eddigi meghatározottságát, ismert környezetét, önnön mibenlétét megkérdőjelezhetőnek. A hívás érzékelése ekképpen megmutatkozik kibillent látószögében: nyolcnapos útjáról visszatérve a világ dolgainak önmaguktól való eltávolodását észleli, vagyis kimozdul eddigi individuumának meghatározottságából, mely kimozdulás pozíciójából önmagára tekintve megneszeli mindennapi individuumának, az „akárki-énnek” bűnösségét. Ezáltal tehát előáll a fent említett meghasonlott helyzet, rögzült individuumból kiválik a nyomozó-én, akinek szemszögéből a rögzült-én és annak elfogadott világa egyre hangsúlyosabb módon bűnös-ként értelmeződik. A megkérdőjelezés egzisztenciális tétje ekképpen az *azonos vagyok-e a magam legsajátabb egzisztencialehetőségével* kérdésében rejlik, és a hívás azon jellege, mely önnön *bűnösnek-lenni-tudására* szólítja fel, az ezen egzisztencialehetőségtől való távolság felismerését foglalja magában. „A lelkiismeret előrehívó visszahívása a jelenvalólét értésére adja, hogy neki – semmis kivetülésének semmis alapjaként létének lehetőségében állva – az akárkiben való belevesztettségéből vissza kell vinnie magát önmagához, azaz *bűnös*.”³⁵ Más oldalról megközelítve: ha elfogadjuk, hogy az ártatlanság állapota egy eredendő önazonosságot foglal magában, akkor a bűnösség – mint a fogalom ellentétpárja – az ezen önazonosságtól való eltávolodásban tételezhető. Ezen állítás megmagyarázná a lelkiismeret *előrehívó-visszahívó* jellegét, mely szerint legsajátabb önmagához való előrehívás az ugyanezen mindenkor – elvesztett – önmagához való

visszatalálásban mutatkozik. „– Egyszer láttam, amikor galambot simogattál, a szárnya alá dugtad a kezed. Tudsz burukkolni?” (100.) Az ép madárszárny alá dugott kéz Saulus korábbi tettére, a madárszárny kiszakítására utaló gesztusként értelmezhető. Ha a múltbéli eseményt az ártatlanság elvesztéseként interpretáljuk, akkor ezen gesztus az ártatlansággal való újra-érintkezés szimbóluma. Saulus individuumán belül a kitépett madárszárny tehát szimbolikusan összefonódik az ártatlansággal, valamint annak elvesztésével. A következő idézetben az ártatlanság képei ölelik körbe a bűnt: „*Tohu ártatlan együgyűségére próbáltam gondolni és Támár gduuu-gduuu hangjára. Aztán a fél madárszárnyat vettem a kezembe, és igyekeztem nem a kezemre nézni. Még élt a fecske, amikor leszakítottam róla, nem akartam, hogy hiába szenvedjen. A pihéssel fedett forgó most is összefogta a tollakat, már teljesen céltalanul, de még mindig. Akkor végre sikerült sírnom. Hallottam, hogy Benája énekel kint.*” (53. Kiemelések tőlem – R. D.) Saulus sírását ekképpen a különbségként érzékelt ártatlanság generálja, mely a lelkiismeret hívószavának meghallása által válhat a szubjektum belső tapasztalatává. A hívás ekképpen arra hívja fel a figyelmét, hogy ő maga „csak azzal teljes, ami több nála”,³⁶ alkalmazkodván a hívás azon jellegéhez, mely szerint az „belőlem jön, de mégis rajtam túlról”.³⁷ A tamariszkuszág saját árnyékával való találkozása eszerint a lelkiismeretben megidézett ártatlansággal való újra-egyesülést is magában foglalja, melynek eléréséhez az individuum eddigi meghatározottságának bizonyos törést kell elszenvednie, és amelyet az önmagán való túllépésben rejlő önmagához való visszatalálás, a megtalált és vállalt önazonosság tesz lehetővé.

Ekképpen az önazonosság hiánya az individuum bűneként határozható meg. A bűn ezen individuumbeli formája Saulus esetében szükségképpen feszültségben áll a Törvény által meghatározható bűnösségével: ha Saulus az önazonosságra való felszólítást követve, templomi nyomozó identitását hátrahagyva az „áruló rabbi” hívei közé áll, a Törvény szemében bűnössé válik; ha a Törvény szemében ártatlan, saját individuumára szerint bűnös. E diszkrépancia szükségszerűen állítja döntéshelyzet elé a szubjektumot: mely paradigmán belül vállalja bűnösségét.

A Törvény által meghatározott individuumának, valamint saját individuumán belüli bűnösségének konfliktusát kiélező jelenet Istefanos megkövezése. Az Istefanos elfogására irányuló hajsza kezdetén Saulus már érzékeli az Istefanos személye által felkeltett egzisztenciális döntéshelyzetet: „Nem tudhatta [ti. Kedmah – R. D.], hogy sokkal számonkérőbb kútaknába zuhantam: bennem lett gazdátlan minden.” (90.) Mészöly Miklós regénytervezetéből világossá válik, hogy Istefanos megkövezése – mind a regény felépítése, mind Saulus individuumára szempontjából – fordulatot rejt magában: „A regényt kétrészesnek tervezem. Az első rész az üldöző, a perzekútor Saul, egészen

István püspök megkövezéséig; ami számára közvetett módon elkövetett gyilkosság. Illetve, az ő érzékenységével, a tettes közvetlenül ő. A második rész a damaszkuszi küldetés.”³⁸ Templomi nyomozó identitása számára Istefanos elfogásához való (véletlen) hozzájárulása sikerként, Istefanos megkövezésében való részvétele pedig kötelességének végrehajtásaként 33 értelmezhető, következképpen a templomi nyomozó Saulus Istefanos halála által nem válhat bűnössé. Saulus bűnösség-tudata – miszerint mégis *közvetett módon elkövetett gyilkosság*ként éli meg a történeteket – a saját individuumán belül meghatározandó bűnfogalom felől értelmezhető, vagyis kizárólag akkor élheti meg Istefanos megkövezését önnön bűneként, ha a Törvénnyel való azonosulása nem teljes. Ha elfogadjuk, hogy az Istefanossal való önkéntelen szimpatizálás Saulus önazonosság-keresésének egy hangsúlyos iránymutatója, akkor e ponton a Törvény által definiált individuumának vállalása közvetlenül forr össze az önazonosság hívószavának elárulásával: az individuum bűne tényleges formát ölt. Ugyanakkor mivel a Törvény szemében legitim tett saját bűnként való megélése a Törvény szellemével való azonosulás hiányának a jele, Saulus e ponton – önmaga előtt többé nem tagadható módon – a Törvény által meghatározott individuum szerinti is bűnössé válik. Istefanos megkövezésének eseménye ezáltal hoz létre Saulus individuumában egy olyan köztes teret, amely csapdába ejti, döntéshelyzetbe kényszeríti az eddig tényleges állásfoglalást nem tevő szubjektumot. Istefanos megkövezése tehát önnön bűnösségének mibenlétére hívja fel Saulus figyelmét,³⁹ mely által „a múlttal való kényszerű és azonnali szakítás felismerésének szintjére [...] jut el”.⁴⁰ „A felhívás helyes meghallása eszerint azonos a legsajátabb lenni-tudásban való önmegértéssel, vagyis azzal, hogy magunkat *legsajátabb* tulajdonképpeni bűnössé válni tudásunkra vetítjük ki. A jelenvalólét, amikor megértve előrehívni engedi magát erre a lehetőségre, akkor egyben *szabaddá válik* a hívás számára: kész arra, hogy felhívható legyen. A jelenvalólét a hívást megértve *hallgat a maga legsajátabb egzisztencialehetőségére*. Önmagát választotta.”⁴¹ Önmaga bűnösségének felismerése megszünteti az önmagát leplező és a leplezést feloldani kívánó saulusi kettéhasítottsgot, ezáltal Istefanos sarujának felvétele szimbolikusan jelöli a Törvény által meghatározott individuumától való eltávolodás vállalását, a damaszkuszi út első lépését.⁴²

A bűn szerepének ontológiai átminősülése, valamint az önazonosság problematikájának való alárendelődése – azáltal, hogy a bűnnek saját individuum viszonylatában történő meghatározása az egyre hangsúlyosabban feltörő új identitás vállalásának feltételeként lép fel – a metafizikus detektívtörténet műfaja felőli megközelítés relevanciáját támasztja alá.

¹ BÉNYEI Tamás, *Rejtélyes rend: A krimi, a metafizika és a posztmodern*, Bp., Akadémiai, 2000, 37.

² *Uo.*, 40.

³ MÉSZÖLY Miklós, *A mesterségről = Magasiskola: In memoriam Mészöly Miklós*, szerk. FOGARASSY Miklós, [h. n.], Nap, 2004, 156.

⁴ Vö. THOMKA Beáta, *Beszél egy hang: Elbeszélők, poétikák*, Bp., Kijárat, 2001, 88.

34

⁵ BÉNYEI, *i. m.*, 12.

⁶ Klasszikus detektívtörténeten – Béneyei Tamás definícióját követve – a bűnügyi történetek azon típusát értem, amelynek cselekménye egy központi rejtélyen, valamint a rejtélyt feltáró nyomozó racionális, logikus okoskodásán alapul – vagyis a kalandok elsősorban intellektuális természetűek. Vö. *Uo.*, 15.

⁷ Az anti-detektívtörténet a klasszikus detektívtörténet dekonstruálására épül, mind a történet, mind a műfaj által kijelölt befogadási folyamat szintjén. Vö. *Uo.*, 21–22.

⁸ *Uo.*, 17.

⁹ *Uo.*, 17–18.

¹⁰ *Uo.*, 108.

¹¹ *Uo.*, 111.

¹² Hans-Georg GADAMER, *A szép aktualitása*, ford. BONYHAI Gábor = H.-G. G., *A szép aktualitása*, vál. BACSO Béla, Bp., T-Twins, 1994, 26.

¹³ Az eltolódás jelentősége abban rejlik, hogy míg a görög kultúra saját művészetében hozta létre és látta meg az *istenit*, ezáltal az *isteni* a mindennapi világban fellelhetően, mintegy „köztük járt”, addig a zsidó vallásban, majd a kereszténységben, Isten túlvilági voltának hangsúlyozásával az *isteni* jelenléte kikerült a mindennapi élet szférájából. Vö. *Uo.*, 15.

¹⁴ RADNÓTI Sándor, *Az elmaradt apoteózis: Mészöly Miklós Saulusáról – 1986* = R. S., *Recrudescunt Vulnera*, Bp., Cserépfalvi, 1991, 130.

¹⁵ MÉSZÖLY Miklós, *Saulus*, Pécs, Alexandra, [2006], 7. (A továbbiakban a regényből származó idézetek lefolyását a főszövegben zárójeles hivatkozásként adom meg.)

¹⁶ BÉNYEI, *i. m.*, 99.

¹⁷ *Uo.*, 97.

¹⁸ Vö. „az, aki lát, csak azért kerítheti hatalmába a láthatót, mert őt magát ez utóbbi már eleve hatalmában tartja, olyannyira, hogy a látó belőle van, vele szükségképpen egylényegű; csakis azért tekinthet végig a láthatókon, mert a tekintet és a dolgok egymásba illeszkedésének törvénye szerint ő maga is látható, ő, aki egy különös visszajára fordulás révén látja a látható dolgokat, miközben maga is csak egy közülük.” (Maurice MERLEAU-PONTY, *A látható és a láthatatlan*, ford. FARKAS Henrik, SZABÓ Zsigmond, Bp., L'Harmattan, 2007, 153.)

¹⁹ Az önanonosság problémáját felöltő saulusi individuum ezáltal a mű egyedüli tere, miképpen a detektívtörténetben „az események kizárólag a rejtély által határolt mezőben játszódhatnak.” (KESZTHELYI Tibor, *A detektívtörténet anatómiája*, Bp., Magvető, 1979, 152.)

²⁰ BÉNYEI, *i. m.*, 147.

²¹ *Uo.*

²² *Uo.*, 96. Ugyanis a klasszikus detektívtörténetben a világ dolgainak olvasásából előtérülő jelentés természetesen a bűnösség jele lesz: „ha az ártatlanság a krimiben a jelöletlen kategória, akkor a különbségként felfogott jelentés szükségszerűen az ártatlanságtól való különbség” (*Uo.*).

²³ *Uo.*

²⁴ Northrop FRYE, *A kritika anatómiája* (részlet), ford. KESZTHELYI Tibor = *A krimi*, szerk. KESZTHELYI Tibor, Bp., Gondolat, 1985, 193.

²⁵ TANOS Márton, *Törvény – szöveg – olvasás: A Tóra és a Biblia értelmezése Mészöly Miklós Saulusában*, Palócföld, 2014/6, 59.

²⁶ Vö. BÉNYEI, *i. m.*, 99.

²⁷ TANOS, *Törvény – szöveg – olvasás, i. m.*, 59.

²⁸ „A tarsuszi regénybeli története felfogható úgy is, hogy Saulus a Törvény kételymentes alkalmazásából a Törvény értelmét fürkésző, sőt, a Törvény abszolút érvényét megkérdőjelező gondolkodóvá válik.” (SZOLLÁTH Dávid, *Mészöly Miklós prózája*, 70., <http://real.mtak.hu/29106/1/Szollath%20Miklos%20praza>, utolsó letöltés dátuma 2020. 03. 14.)

²⁹ MÉREI Ferenc, *Elkötelezettség és ambivalencia: Mészöly Miklós Saulusának lélektani implikációi = Magasiskola, i. m., 43.*

³⁰ „A szabadság bűnhöz való viszonya a szorongás, mert a szabadság és a bűn mindaddig még csak lehetőség.” (Søren KIERKEGAARD, *A szorongás fogalma*, ford. RÁCZ Péter, Bp., Göncöl, 1993, 128.)

³¹ „Azáltal tehát, hogy a zseni befelé fordul, felfedezi a szabadságot. [...] De minél magasabbra jut az individuuum, annál drágábban kell fizetnie mindenért, és a rend kedvéért a szabadságnak ezzel a magánvalóságával (An-sich) együtt jár egy új alakzat, ez pedig a bűn. Ez [...] az egyetlen, ami felkelti a félelmét; azonban nem attól fél, ami korábban a legtöbbet jelentette, hogy bűnösnek tekintik, hanem attól, hogy azzá lesz.” (Uo., 127.)

³² RADNÓTI, i. m., 131.

³³ Ami a *Saulus* idézett sorain átvételül, nem csupán Saulust jellemzi, hanem – Kierkegaard elgondolása szerint – magát a zsidó népet. „A zsidóságban lévő szorongás a bűntől való szorongás. A bűn mindenfelé elterjedt hatalom, amit azonban senki nem képes mélyebb értelemben megérteni, miközben rátelepszik a létezésre.” (KIERKEGAARD, i. m., 122.)

³⁴ MARTIN HEIDEGGER, *Lét és idő*, ford. VAJDA Mihály et al., Bp., Osiris, 2001, 323.

³⁵ Uo., 333.

³⁶ RÓNAY György, *Saulus = Magasiskola, i. m., 124.*

³⁷ HEIDEGGER, i. m., 319.

³⁸ MÉSZÖLY Miklós, *Munka közben = M. M., A tágasság iskolája*, Bp., Szépirodalmi, 1977, 200.

³⁹ Ezáltal Saulus önmaga azonosságát már nem a Törvény felől határozza meg. Eszerint Istefanos megkövezésének jelentősége Saulus Törvénytől való eltávolodásának felismerésében rejlik. „És sehogy se tudtam rájönni, hogy mit kellett megértenem. Az igaz, hogy az okulásomra megölték, de különben senkinek se kellett, még táplálékul se.” (123.) Ekképpen Saulus gyermekkori élménye, melyben egy nyulat megöltek az okulására, az Istefanosban rejlő áldozat-szerep példázatává válik.

⁴⁰ TANOS Márton, *Saul titkai: Vázlat egy regény narrációjának megfejtéséhez*, Kortárs, 2014/9, 75.

⁴¹ HEIDEGGER, i. m., 333.

⁴² Közvetlenül az Istefanossal való találkozás előtt meri először megfogalmazni magában a kiválás lehetőségét: „Hogy bántott-e ez a mellőzés? Azt hiszem, akkor már nem. Úgy éreztem, a parancs és kötelesség is egyre inkább rám marad – nem az érintett, amit ők rónak ki.” (84.) Mely gondolat viszont Istefanos megkövezése után válik az események mozgatórugójává: Saulus önmaga dönt Damaszkuszba indulásáról.

Nagy felelősség a zsűrizés, bármiféle zsűrizés, és egyáltalán nem vagyok biztos abban, hogy én vagyok a megfelelő személy arra, hogy véleményezzem más munkáját. Hogyjövök én ahhoz. Csodálkozva nézem olykor a „kollégákat”,

36 Győrffy Ákos

AZ ELCSENDESÜ- LÉSRŐL

akik látszólag fesztelenül bírálják pályakezdők műveit. A bizonytalanságom leginkább abból fakad, hogy kétségeim vannak a költészettel kapcsolatos objektivitást illetően. Is.

Biztosan úgy van-e, ahogy én helyesnek gondolom. Nem a másiknak van-e igaza és én tévedek. Mondhatok-e olyat, hogy ez meg az valamiért nem jó. Hogy túl sok, esetleg túl kevés. Hogy gyenge. Hogy reménytelen. Azt hiszem, ilyesmiket jó lelkiismerettel nem mondhatok, noha azt is tudom, hogy a költészetben bizony nincs demokrácia. Szigorú hierarchia uralkodik a költészet univerzumában, ahová a közhiedelemmel ellentétben egyáltalán nem könnyű bejutni. Ha valaki ír – márpedig nagyon sokan, néha azt gondolom: ijesztően sokan írnak –, az még egyáltalán nem jelenti azt, hogy az illető költő lenne. Néhány publikáció vagy „poszt” valamelyik közösségi oldalon, és onnantól költőként határozom meg magam... Hát nem. A költészet, a költői lét – hangozzék bármilyen korszerűtlenül – egyfajta rang, egy olyan világérzelési pont, ahová nem lehet csak úgy eljutni. Ne értse félre senki, egyáltalán nem áll szándékomban tanárbaújság hangnemben elmélkedni a „költői lakozás” mibenlétéről, egyszerűen arról van szó, hogy úgy látom jó ideje, mintha a költészet végérvényesen elvesztené önmagát vagy legalábbis egyre távolodna egy – meglehet, soha nem is létezett – centrumtól. Mintha ez a folyamatos távolodás adná az utóbbi idők költészetének alaptémáját. Hogy ez mennyiben válságjelenség vagy természetes folyamat, azt itt és most nem szeretném eldönteni, pusztán ennek a mozgásnak a létezésére szeretnék itt csendben utalni, erre a távolodásra, ami az *Elcsendesülés* című pályázatra beérkezett pályaművek jó részére is rányomta a bélyegét.

Elcsendesülés... Egy pályakezdő költő valószínűleg nem elcsendesülésben gondolkodik, nem azért kezd írni, hogy azonnal a csendbe, a kontemplációba való visszahúzódnak lehetőségeit latolgassa magában. Ennyiben talán nem volt szerencsés a pályázat címadása, bár mégis mellette szól, hogy van valami rendhagyó abban, ha kíváncsiak vagyunk egy olyan attitűdre, ami általában *nem* jellemző a húszas éveikben járó korosztályra. Mond-e ma bármit egy pályakezdőnek az, hogy elcsendesülés, amikor minden az elcsendesülés ellen szól, minden a figyelem ellenében működik? A beérkezett pályaművek tükrében úgy tűnik, hogy hol mond valamit, hol nem. Bár, ha jobban belegondol az ember, a versírás, a költészettel való foglalatosság már

önmagában egyfajta elcsendesülés, nem kell még külön nyomatékosítani is hívószóként.

A lényeg az, hogy a beérkezett pályaművek között – ha nem is szép számmal, de – akadtak olyanok, amelyek felkeltették a zsűri figyelmét. Azért keltették fel, mert felcsillant bennük valami, jó esetben pedig 37 nem csak felcsillant, hanem teljes valójában megmutatkozott. Kibontakozó lehetőségek, a saját hang megtalálásához vezető utak, olykor egy-egy szinte kész, erőteljes szöveg: ezzel találkozott a zsűri a legjobb pillanatokban. S ezekért a legjobb pillanatokért már megérte az egész. Egyáltalán: a költészettel való találkozás mindig „megéri”, mindig van valami hozadéka.

Akiket a zsűri ezúttal díjazott, kivétel nélkül ígéretes, figyelemre méltó alkotók. Olyanok, akikben megvan a lehetőség arra, hogy valamikor majd az elcsendesülés költői lehetőségein töprengjenek. Egyelőre a hangjukat szeretnék hallatni és nagy öröm, hogy a hangjuk eljutott hozzánk.

Új erőket érzek, régi képeket, metaforákat szagolok ki, csak kifordítva, torzítva, más idegrendszerre hangolva, mint eddig. És jobbára jól is van ez így. Már akinél jól van, és aki tudja, hogy azokból a bizonyos hagyományokból,

38 Sopotnik Zoltán

ÚJ KÉNYSZEREK GIPSZBEN

amelyek mélyen ott kopogtatnak benne, hogyan tovább. Vagy legalább sejtí, jól tapogatózik, nem csak fáradtan másol. És normakövetően. Mint ahogy lenni szokott, a jól

sejtők és kanyarodók nincsenek sokan. A közhelyeket jól ismerők és okosan tagadók még annyian sem. Egy kezemen. De sajnós sokan még mindig nem látnak ki a tizenkilencedik századi líraeszmény alól – nehéz takaró. Nem mutatták meg nekik, hogyan kell. Ahogy nézem az irodalomoktatásban még mindig szitokszó a kortárs vers, a posztmodern és a posztmodern utáni nyelvet még mindig lent tartják a pincében, és a mai kor költőjét is, egy súlyos székhez kötözve. Persze vannak üdítő kivételek, és egyre többen lesznek, aminek örülnünk kell. És mindig van remény, mint ahogy azt a jelen pályázat eredménye is bizonyítja. Itt van már egy új nemzedék: erős hangok, pontos képek, óvatos metafizika. És felsejlenek az új kényszerek, mániák is, amelyek nélkül mit sem ér az egész. Például így: *„Ezt a pillanatot / most begipszeljük, hogy emlékezzünk a helyére.”* (Nagy Tamás) Gipszeljünk hát bátran, kicsit még durva az anyag, de nemsokára gyogyíthat.

A pályázat hívó szavát (vagyis az *elcsendesülést*) sokatmondóan kevésbé visszhangozták a beérkezett művek. Persze a költészet párhuzamos valóságában valószínűleg a csend fogalomköre is viszonylagossá válik; vagyis ha egy-egy vers mélyén – Pi-

Papp Máté 39

linszky szavaival és egy képzavarral élve – „ott gurul, mint egy vasgolyó” a szavakat teremtő csend, akkor a kifejezések szintjén alaptalan számon

A NÉMASÁGBAN MEGPIHENVE

kérni szerzőjétől a „csendességet”. A (fiatal) kortárs költészettel kapcsolatban – vers rovat szerkesztőként vagy akár úgynevezett átlagolvasóként – gyakran azt tapasztalom, hogy az irodalom vonzáskörében jelentős mértékben nincs jelen ez a fajta teremtő csend – és megkockáztatom: gyakran a hallgatásból kibomló alkotás igénye sem. Jónás Tamás *A némaságról* című szövegében ez kegyetlen pontossággal fejeződik ki:

*„nem tudnak semmit már a csendről
mindegyik szerepe marad
a némaságban így pihen
mindenki meg vagy ki vagy el
se másra és se önmagára
senki sem lát és nem figyel...”*

Az idézett versből három kiragadott szó – *szerep, némaság, figyelem* – középpontba helyezésével úgy érzem, ha nagyvonalakban is, de kirajzolódhat a pályaművek tartalmi-formai keresztmetszete. A zsűri által (remélhetőleg) alkalmazott objektív esztétikai mérce persze az, ami mindezt hitelesítheti; s ami, úgy vélem, a közízlésen, a személyes elfogultságokon, illetve mindenféle mesterségesen kialakított szelektálási szándékon túl nyilvánulhat csak meg – szabadon mérve meg a csend vasgolyóinak súlyosságát... Mondhatjuk, hogy a három helyezett, a különdíjas és a publikálásra ajánlott írások mind részeseülnek az elcsendesülésből fakadó koncentrációkészség szövegszervező erejéből; olyan szerzőkön keresztül, akik különböző mértékben ugyan, de mégis mellőzni tudták azt az iskolás lírai eszközkészletet, amit közvetve a közoktatás irodalomtanításától örököltek, és ami nagyrészt egy tizenkilencedik századi, esetleg modern költészeteszményhez/beszédmódhoz kötődik. Ugyanilyen idomulást fedezhetünk föl a kortárs költői köznyelvnnek is nevezhető „verselés” alkalmazásában is, ami a nagyszámú pályázó közül szintén sokakat érintett (s nyomokban talán a zsűri által kiemelték munkáiban is megmutatkozik itt-ott). Olyan hasonló kifejezésformákra gondolok ez esetben, amelyek szinte

„szétismerhetetlenné” teszik az egyes szövegeket, és amelyeket ugyanazok a késztetések (végső soron megfelelési vagy azonosulási kényszerek) irányítanak, szorítanak óhatatlanul esztétikai (ezzel együtt egzisztenciális) keretek közé.

40 Aki versírásra adja a fejét (szívét, szellemét) valószínűleg nem teheti mindezt sem – Tillman J. A. kifejezésével élve – *identitásítség*-ből, sem minták mentén, sem individuumból, sem idomulásból, sem pedig önmagáért (legalábbis az esztétikai érték zuhanása nélkül) – csakis a születendő mű önértékéért. De hogy miképpen közelíthető meg sallangmentesen, szinte eszköztelenül az a holtpon, amin túllendülve fajsúlyossá válhatnak a megragadott, átváltoztatott és egységbe szervezett valóság-egységek, csendből „koncentrált” szavak, az mindenekelőtt az adott szerző intuitív tudásán múlhat; amivel képes túllépni magán az alkotó, érzékelését megfeszítve hozva létre saját párhuzamos valóságát (egyben pedig a „másik”, általunk is érzékelt realitásra való rálátást is) – az ehhez hű pályázók mindenféle közegellenállás ellenére gurították el azt a bizonyos vasgolyót a költészetten inneni és túli csendek között; valamiféle súlytalan, mégis közép-ponttal rendelkező érzetet, kitöltött űrt keltve bennünk – akik így megpihenhettünk közös némaságunkban is.

*

A csekély számú esszék közül a zsűri nem tudott kiemelni egyet sem. Ennek egyik oka nyilvánvalóan magában a műfajban keresendő; ugyanis az esszé-műfaj kevésbé mintakövető kísérlet jellege, illetve a mérlegelés képességét (ideálisan) megkövetelő írásmódja sokak számára ismeretlen lehet a vonatkozó korosztályból (is). Másrészt egy esszé megszületéséhez talán nem csupán elcsendesülés és koncentrációkészség szükséges; hanem egyúttal olyan – ugyancsak az intuícióhoz kapcsolódó – megérzőképesség, amely által a kiválasztott valóságtöredékek és elővezetett gondolatfutamok a szerzővel – aki ebben a műfajban is, a költészethez hasonlóan, egyfajta médiumként van jelen – „önazonos” szellemi háttérbe ágyazódva esnek át azon a metamorfózison, ami egyszerre ismételheti meg a kulturális emlékezet mélyén húzódó, valamint az azt előhívó személyes indíttatás egymást feltételező, avagy kiegészítő, az adott írás kontextusában központba került elemeit – mellőzve (a beérkezett szövegekből is tükröződő) modorosságokba hajló elmélkedő hangmen és iskolás elemzői gesztusok feltétleles reflexeit.

hallga

Veréb Árnika* 41

a falvakat a legördülő kövek
és a meggyűlt esővíz mosta ki
a halak játékos alagutakat fúrtak
ebből lettek a szobák
a vízen úszó jégszigetekre
fonalas gomba és moha tapadt
ezt ették a kicsi rákok
ha valaki fülét a jégre tapasztotta
hallhatta hogyan nő a moha
és hogyan énekel a víz
akár egy magányos únő
de nem volt még senki
akinek füle lett volna erre
így a víz
máshol talált utat magának

akkor emberek jöttek

egymás mellé kuporodtak
duruzsolt körülöttük az ima
miután felkeltek
kitérdelt meder maradt utánuk
abban tárolták a mezei szerszámokat
alkonyatkor az ablakokba
tűzeket raktak hogy emlékezzenek
merre kell hazatérni
a két falu egymást nézte
közöttük völgy
lovak éltek a susnya árnyaiban
az emberek sorra elnevezték őket
nem tudták hogy már van nevük
és kérték
törjék meg a föld poros hátát
engedjék maguk fölé az embert
és a lovak egy darabig
úgy is tettek mint akiktől
lehet ilyesmit kérni

egy nap a távolban meghasadt valami
szikla hegy vagy jég
nem voltak előjelek és nem volt bűn
42 ettől az emberekben is valami meghasadt
két napig nem bújtak elő házaikból
és a tüzeket is leoltották
dédelgették a hasadást
mire előmerészkedtek
a kitérdelt mederbe
visszatért a víz

* A Vértes Agorája és az *Új Forrás* folyóirat közös, *Elcsendesülés* témakörben meghirdetett pályázatának első helyezettje. A zsűri tagjai: Győrfly Ákos, Sopotnik Zoltán és Papp Máté.)

zúgó

miután visszatért a víz
a hideg levegő vékony hárttyát
feszített a színére
a mohaszálak kinyújtóztatták a fonalaik
de azokat megtörte a rohanás
és a zúzott jég alatt
megkavarodtak az éhes rákok
a lovak kövérré itták magukat
szájukban az alvóhelyükre
vitték az átlátszó táblákat
nedves lett foguk körül
a puha bőr
reggelre megmerevedett a válluk és a nyakuk
mintha mindig látnának valakit jobbra
maguk mögött de csak a folyó duzzadt
zúgó hangja szétterült a völgyben
felkapaszkodott a hegyek oldalán
és nem hagyta aludni a falvakat
ezután az emberek ha meg akarták járni
a maguk közti távolságot
sosem mentek a völgyön át
és egy idő után elfelejtették a neveket
melyekkel a lovaknak parancsoltak
tudták hogy nem urai többé a völgynek

ha valaki mégis lemerészkedett
mert mindig van valaki
csak három hold után került meg
arcán megduzzadt a bőr
mintha megcsapta volna a csipke
kirajzolódtak a bogyók
és a recés levelek az orra körül
megnyúltak a fogai mint egy lónak
azóta is mormognak
neveket melyeket senki se ért

43

tavasza olvadásnak indul a jég
éjjel a völgyben ködként terül szét
gyapjas és fehér világít a sötétben
tűlpartján hunyorognak a másik falu tüzei
és hívják azokat akik nem leltek még otthonra

csönd

a gyapjú ködben nincs csobbanás
a gyerekest fehér és kemény
habos világít rajta a piros úszódressz
nem lehet tudni van e benne elég erő
hogy átérjen csak az apja félelme
konganak a harangok
amikor mi az ablakokban hagytuk a tüzeket
ő még mindig a tenyerén tartja
mutatja az utat a habnak
hallgatja a hörgést ahogy feszíti magát a kicsiny test
a fény követi az egyenetlen csapásokat
mert át lehet úszni a köd másik oldalára
de nem marad már erő
visszafelé is megtenni az utat

44 a köd hajnalra eltakarja a hegyeket
már nem látni a másik falu tüzeit
kioltotta a tenger
lovak dobognak a fenéken
és akik jártak odalent
rezegtetik az ujjaikat
arcukon meghasasodnak
a csipke nyomai és egyre csak mondják
miközben sorra leheverednek a folyó medrében
csak mormogják
talpuk és fejük egymásba simul

akkor elmennek az emberek

a zúgó folyó lelassul a sok csipkétől
a többnapos esőtől szétterül és meggyűl
a vízen úszó jégszigetekre
fonalas gomba és moha tapad
azt eszik a kicsi rákok
ha valakinek lenne füle
rátapadhatna ő is a jégre
és hallhatná hogyan nő a moha
és hogyan énekel a víz
akár a magányos únő

SEICHE

*„az észlelhető életműködés/ a hullám szorgalma.”
(Zilahi Anna)*

Amikor a kövek még beszéltek, a tó érintését emlegették,
és a szabadságot, amit egymás mellett éreztek.
Azóta felgyorsultak körülöttük a dolgok,
a tér megváltozott külsejét mutatja, ahogy a szél
táncra kér tárgyakat, miközben a látás eltompul.
A kézben csészényi párolgás, újra szavak csapódnak le,
s legnagyobb titkaid a bőrfelszín alá rejtet.
Könnyednek kellene lenni, akár egy kardélre hulló selyem,
változásra készen. Elfeledni, hogy medencecsontod
valaha kikövezett tópart volt, ahol megpihentem,
s a kőzetlemezek zenéjét dúdoltad. Ereim,
mint a sínek nyáron, kitágulnak, nem vihetnek tovább.
Így a formálódó erők kikényszerülnek, megtalálni
a nyelv elemi rétegeit, amelyekbe magasabb
hullámok idején is megkapaszkozhatsz.

*Az *Elcsendesülés* pályázat második helyezettje.

NYÍRFÁK TAKARÁSÁBAN

Annának

46 I.

A hajnali órákban a legszebbek a folyók,
bennük van a tengerek bizonytalansága,
hogy bármi lehet a túlparton: egy másik
kontinens, ország, vagy te. Talán ott állsz,
és úgy mosolyogsz, mintha nem lennél
olyan változékony, mint egy térkép, és
annak határai. A közelben csónak indul
útnak, amíg más korszakba képzeljük
magunkat. Olyanba, ahol nincs köztünk
akadály, sem háború egymás birtoklásáért.

II.

Ott állsz és mosolyogsz, mert tudod,
ugyanezt teszem, amint a Hold díszletei
lassan távoznak, és magukkal viszik
a felesleges vizet. Nincs semmi tervezés,
a levegő nehéz, augusztusi. A helyi
földhivatalban eltűnik egy völgy, ajkad íve.

III.

Ott állsz a kivilágított nyírfák takarásában,
pillanatokat, majd lépéseket számolsz:
nem kontinensekre, vagy országokra vagy
a legkíváncsibb. A fizika törvényei
könnybe zárva pihennek. Ettől a vonaltól belátható,
meddig vonzó a bizonytalanság, és honnan
kezdődik az út, ahol helyet csinálhatunk
egy félénk igének.

A sötétben, akár az éjjeli lepkék a fényt,
keressük egymást. Szemünkben az északi sark,
a pislogás mintha félévnyi sötétség lenne.
A felvillanó pontok szembogaraid lehetősége.
Áttetszőbb a reggel: a kedvedért négyzetekbe
teszem a naplementéket, s próbálom
a legszebbet mutatni. Így kell lépnünk,
mint egy sakkjátszmában, ahol egy hibával
eldőlhet a végeredmény.

V.

Azt mondják, a szerelem tíz lépésből áll,
s ha az ötödik után nem látsz senkit,
nem érdemes továbbmenni. De te itt állsz
és mosolyogsz, mert sose hallottál még
a vízityúkokról. Háttérben az ébredező folyó,
mint frissen főtt kávé, gőzölög. Ezt a pillanatot
most begipszeljük, hogy emlékezzünk a helyére.

CSALÁDFA

Kertünkbe költözött a temető.
Rokonbomlás. Játszótér.
Érkoszorúk, korhadt agytörzsek
a vakondlyukakban.
Cirkuszfa a szív helyén,
visszerekből kihajtó létrafok.
Nagyapa mászóka,
apa híd anyához.
Egyensúlyozunk.

KÖTÉL

Bibliát és botot viszel magaddal,
ennyit engedtek, nem fér melléd más.
Kitöltöd a teret, mint hit az életed.
A ruhát nehezen húzzuk rád, dombos
a mellkasod, beleszakadt néhány cső.
Amikor utolsót rúgta beléd a gép,
kiesett kezedből a rózsafüzér. Üresen
még nem láttam tenyered. Most értem meg
igazán, hogy te erre fűzted a reggeleket.

*Az *Elcsendesülés* pályázat harmadik helyezettje.

SZOKÁS

Kilencven után fokozatosan
húzta arcára a takarót –
szoktatta magát a fulladáshoz.
Palackból szívta az öblítőillatot,
és mellkasa úgy megrepedt,
mint a túltömött párnahaj.
Elképzelte, milyen lenne
egy levegővételre elaludni,
ha véletlenül élve temetik el.

LEMEZLOVAS

Ezen a frekvencián van,
ugyanazt hallja és legeli,
közös a tisztás. A dombokon
áttetszik a gépek fénykarimája.
Összeállt szólamok: esti vadász,
törzsi dob, vágató ménes,
tűzriadó a liftben, én és ő
a békébe szorult csatamezőn.
Bizsereg a nyakam.

Elkeni rajtam Csalavér vigyorát.
Az visszatér tűzzel, nem fél,
nem látja, kereszt az öklöm,
vízszint folyó, függőleg vízesés,
vörös korall a fejemen,
nem vagyok egyedül.
Megcsókolták a széles mosolyra
húzott tizenkétfogú varratot,
liftaknába dobtam az afgán kést.
Olyan nap ez, Csalavér kedvencét
süti, s az én számba adja.

Három ütem szabadít
meg a magasnyakútól,
mindent átíró ritmus.
Lábam között szorítom
a szívdobogását, átvágtat
a tisztáson velem, vele
izzó vastalpakon távozom,
a visszhang mögöttem végtelenedik.

*Az *Elcsendesülés* pályázat különdíjasa.

BINGE

Kinyitom a fagyasztót,
nyomot hagy a fogsorom,
levezénylem a hajótörést,
hullámhabot verek, sötétpiros
tátongásba intek matrózokat.

Vízicsúszdában lámpák
metsző félhold-fénye,
egyre biztosabban
nehezedek, mozdulni kéne,
evezők után kapni. Desszertvilla
címerig tejszínhabban,

ködbe borított delta,
vattacukor a szemek helyén.
Magától fordul a kormánylapát,
kilöködik az ajtó,
belsejéből jéghegyek merednek.

52 ZUHOG

Végighurcolja a folyosón,
többször fennakad, feszített húrok,
odakint tombol
az árnyék, a fényfolt egyre keskenyebb.

Egyenként kiveszi
a vizes ruhákat, megrázza.
Kínos összemossottság,
illatokon spórol, a fehér drótokon
gyorsul a pengés.
A biciklilezárót direkt behozza,
hátha elviszik.

Engem is hátha,
kiterülök az esőben, képzelem,
ahogy zuhog a talpa a linóleumon.
Behúzza a redőnyt előttem.
Most tisztul.

HÁROM TISZTA KÉP

1. Lehetséges határok

Berúgva nem lehet írni szerelemről, csak kívánni lehet, ahogy szavak pontos helyeit csókok szüneteiben, vagy a román határor rutinellenorzése mögött sejlo értelmet. Ez éjjeli or vágyakozó azonosulását, mikor nevémet sérto helytelenséggel kimondja. Én nem vagyok határtalan, mint az a „szerelem, mely kitalálja saját magát”. Az vagyok, akire feltételezem, hogy ez a román or gondol éjféلكor a magyar határon.

2. Szerelem

Azt mondta az eladó, ne hímet vegyek. (A kanárirra.) Mutatott. Az csak magában fütyül, mégse nézik emiatt bolondnak. Nem kerülhetem meg, mondtam, a lét geometriáját. Nem értett. Kérte, hogy fogalmazzak egyértelmuen: ez a tavasz rügyefogyott, szerelmemnek ügye fogyott. Könnyen kötöttünk üzletet. Érdekes, hogy milyen eros az eladókban lévo ritmusérvék, ez a szolgálatói abszolút hallás a vevok igényeire. A próféta mutatkozhatott be így az apostoloknak, gondolom, és megfogtam a kalitka fülét, mely új hatalmam otthona lesz.

3. Csend van

Mikor utoljára látogattam meg, egy koporsóban engedték Pesterzsébeten a földbe. Május elseje volt, és nem gondoltam, hogy egy temetés is lehet ünnep. Meg akartam kérdezni a gyászolókat, hogy miért nem örül senki. Nem kérdeztem meg. Fiatal férfi vagy, mire mindenki ünnepel, öreg bácsika vagy akármi lehetsz, feltöro talajvíz jövo ilyenkor, és elmoshatod egész Erzsébetet.

*Az Elcsendesülés pályázat különdíjasa.

MÓDOSULÁS

2D.

Mennyire aszimmetrikus minden,
amióta a dolgok összeérnek.
Kiderül minden összefüggés,
a hálók kiegyenesednek.
A magasság lenyomattá zuhan,
a mélység kidomborodik.
Már én sem illeszkedek síkba,
felületem kitüremkedik, mint egy hasadék.

3D.

Az irányváltoztatás nem lehetséges.
Minden, amit elhagyok, előremozdul
egy következő megérkezésnek.
A tapasztalás kötött forma,
részeként az egész: érzékelhető;
de spirálon kívülre kell esnem,
hogyan láthassam a forgást.

4D.

Egyre homogénebb mindaz,
ami eddig szélsőségesnek mutatkozott.
A végletek pontba sűrűsödnek,
felbomlik a halmazok metszete.
Végre én is összemosódom a mezsgyékkel.
Kimászok saját körvonalamból,
hátrahagyom kiterjedésem.

*Az *Elcsendesülés* pályázat különdíjasa.

FÖLDANYA UTOLSÓ ÉJSZAKÁJA

A partszakasz ártereit rágcsálom.
Kiválogatom az algát,
különböző mintájú halak pikkelyeit,
iszapteknősök páncéljában levest főzök.
Szám medréből kicsapnak a hullámok.

Ordas vidék vagyok,
vén és szomorú, mint a talajréteg.
Kulcscsontomra varjak fekszenek.
Gerincemen röghegység vonul,
csontjaimból sípokat faragok.

Hagyom, hogy a löszfal lebomoljon,
lepörgetem törmelékeim, ágyat formálok.
Szemeim körül összehúzódnak az évgyűrűk.
Repedéseim közé olvadó szurkot öntök.
Leülepedek.

Hol és mikor kezdődött? Nehéz azt megmondani. Mikortól tekinthető repedésnek egy freskón a hajszálrepedés? Meddig tart a tenger, és hol kezdődik a part? Az egységtől való elszakadás lehetősége alighanem már a világ szü-

56 Oravecz Péter

MICHELANGELO

gára. Arra pedig végképp nem számított, hogy a háromság harmóniáját majd a kétség diszharmonija dúlja szét.

Márpedig a vélt és véletlen történések táncparkettjén úgy alakult, hogy egyre többen léptek rá az igazság tyúkszemére. Mivel az igazság természeténél fogva megbocsátó és következetes, soha nem jajgatott, ám lépéseinek kombinációján sem változtatott soha, dacára annak, hogy partnerei önjelölt szólótáncosok voltak, kik csak olyankor kérték fel őt, ha a szokásosnál több pezsgő pirogatta arcukat. Így aztán az igazság hallgatott arról, ki egyetlen a táncban, s ki nem. Akik lépést tartottak vele, nem verték nagy-dobra tudományukat. Nekik elég volt, ha partnerük örök szépségében gyönyörködhetek – a dicsekvés a dilettánsok kiváltsága volt.

Akik figyelmességük és fegyelmezettségük okán nem jelentettek veszélyt az igazság érzékeny tyúkszemére, egyre gyanakvóbban szemlélték a fejleményeket. Nem értették például, hogy a törvényesség felkent papjai miért csúfítják szabályokká hitüknek tárgyát, s azt sem, hogy a szabálykövetők milyen meggondolásból emelik törvényi szintre ócska szabályaikat. Ámultak és bámultak, hogy miféle világ van kialakulóban. A pásztorok a birkáktól kapott jogaiknál fogva kőtáblába vészték az alábbi alapvetést: „Aki szabályosan jár el, az lábbal tiporja a törvényeket.” Más véleményen voltak a szakértők, akik így okoskodtak: „A törvénytisztelés szabályellenes cselekedetnek minősül.”

A pásztorok és a szakértők pártjának illetékes elvtársai egyaránt meg voltak győződve róla, hogy az igazság csak azért nem vallja meg irántuk érzett szerelmét, mert az lényéből fakadóan titkolózó, nem szívesen játszik nyílt lapokkal. Ebből a kiválasztottságtudatból fakadtak az olyan őseredeti-eskedések mint az alábbi rigmus: „Mi nem az a faj vagyunk, mely magát másoktól megkülönbözteti.” Egy idő után feltűnt az igazság plátói szeretőinek, hogy e frázis mindkét tábor indulójának fülbemászó refrénje lett.

A „másikak” – azaz mindkét tábor –, akik „fellázdak az egység ellen”, kiválóságuk érvényességét az igazsághoz fűződő személyes viszonyukra vezették vissza. Azaz: minél többször hágott valaki a szegény igazság tyúkszemére, annál kiválóbbnak érezte magát. S ez annál is inkább megtörténhetett,

letésének első pillanatában is kódolva volt. De azt álmában sem gondolta volna az Egy: egyszer majd úgy lesz kettő, hogy a két fél félelme az egészség álarcát ölti ma-

mivel az igazság nem az a fajta volt, aki egy botlábú szakértőnek vagy egy csizmaszárát csapkodó juhásznak nemet tudott volna mondani. Az igazság természeténél fogva „igen”, s az a „rögeszméje”, hogy a világ minden emberének jogában áll megismerni őt.

Időközben az ámuldozó igazak az igazság szolgálatába álltak, 57 s minthogy egyik „igazságpárti” tábor sem gyarapították, apránként átlátszóvá, majd teljesen láthatatlanná váltak. Hiába hallatták hangjukat, hiszen aki nem látszik, az nem létezhet, s aki nem létezik, annak hangja sem lehet. Hiába súgták az emberek fülébe: „Nem te viszed táncba az igazságot. Ő visz táncba téged.” S hiába mondták azt is: „Az igazak országában nincsenek igazabbak. Nincs igazoltatás.”

De nem itt kezdődött. A hajszálrepedés jóval korábban keletkezett a világotyáson...

Albert Magnum, a Tartalomfelügyelői Bizottság nevében eljáró androïd kimért, monoton hangján ekkor tiltakozását fejezte ki a bíróság felé, mondván, a vádlott jócskán eltért a tárgytól. A bíróság helyt adott a tiltakozásnak. Magnum ekkor a pásztorok és a szakértők független, közös képviselőjeként engedélyt kért, hogy kérdéseit megismételje. A bíróság az engedélyt megadta.

Signore Michelangelo, kérem szedje össze gondolatait, és feleljen röviden. Nem tartja-e kegyeletsértésnek, hogy szenteknek kijáró dicsfényvel övezte egy rút sárkány ábrázatát. Nem tartja-e zavart keltőnek, hogy egy Győzelmes igazság című, nagy méretű festmény üzenete az igazság relatív voltát sugallja a befogadónak. Nem tartja-e sátánista érzületek forrásának a György torkába lándzsát döfő Szent Sárkány képzetét. És végül: nem tartja-e negatív előjelű megbélyegzésnek, hogy egy, a világ teljességét átfogó ideológia képi megfogalmazásában a silenai hercegnő mint a magát védeni nem tudó, gyengébbik nem szimbóluma szerepeljen. Kérem válaszoljon.

Michelangelo ismét felállt, mélyet sóhajtott, majd torkát köszörülte. Tisztelt bíróság. A rendelkezésemre álló időkeret, úgy tűnik, nem ad lehetőséget arra, hogy kifejtsem, jelen korunkban az abszurd ábrázolás miért jogos kifejezőmódja a realizmusnak. Vegyük például azt a tényt, hogy egy robot kiszámítható makogása ma nagyobb súllyal esik latba, mint az élő gondolat. A Tartalomfelügyelői Bizottság névre hallgató, gordiuszi algoritmus-gubanc olyan költői kérdéseket lökött ki magából, melyekre borítékolható a hivatalos válasz, s amely válasz az enyémmel éppen ellentétes, mégpedig azon oknál fogva, hogy az ironia inerciarendszerében más színben tűnnek fel a dolgok.

A „kommuniót”, ill. „kommunizmust” harsogó érdekcsoportok álszentsége éppen abban áll, hogy az általam is feldolgozott legenda legfordulatosabb mozzanatában kizárólag Szent György alakjával azonosítják magukat, minek következtében ma két Szent György áll egymással szemben. Ez megint csak abszurd. És éppen ez a tény gondolkodtatja el a magamfajta embert: Vajon nem a sárkány műve-é ez a helyzet. Vajon nem a kétfejű gonoszság áldozata ma minden megtévesztett, aki két sárkány helyett egy nemes lovag és egy fenevad küzdelmét vízionálja? S nem éppen láthatatlansága okán tapintható az igazság, mely magában a látásban igazolja magát?

A nő nem érdemeinek harcos képviselőit nem értem, hiszen egy értelmetlen küzdelemben kardot rántani egyenesen balgaság lenne, márpedig egy tiszta erkölcsű és lélekben erős asszonyember miért is akarna felzárkózni a férfiember gyarlásaihoz. Sem a silenai hercegnőt, sem a másik két figurát nem áll szándékomban átfesteni. Ha kívánják, a háttérbe csúszhatok, így a képen megjelenő másik női minőség a férfialkat erejével és dinamizmusával gazdagodva képviselheti az – immáron – erősebb nemet.

A tárgyalóteremben hosszan visszhangzott az egybegyűltek hallgatása. Ekkor Albert Magnum, hogy megelőzze a bíró időhúzási szándékát, ismét szót kért, melyet azonnal megkapott.

Tisztelt bíróság. Tudom, hogy a vádlott nem tart igényt védelemre, de a jogegyenlőség és az egyenlő erőviszonyok elve azt akarja, hogy a vádlott védelmét is a vádemelés vállalja el. Én mint az egyetemes gépi-emberi jogok független képviselője, alkalmasnak találom magam e feladat elvégzésére.

A bíró már nagyon álmos volt, így csak kurta bólintással jelezte az éles elméjű android felé, hogy kaphat egy esélyt. Az pedig belekezdett.

Tisztelt bíróság és egybegyűltek. A kétarcúság gépi-emberi társadalmunk egységének feltétele. Az emberi faj, ahogy védelem is jelezte, két nemre szakadt. Aki embernek születik, az birka vagy forradalmár, és a szerepét indukáló hajlamokért nem vonható felelősségre. Ebből a tényből két dolog következik.

Először is: szükség van pásztorokra, akik helyes irányba terelik a nyájat, és szükség van szakértőkre is, akik felvilágosítják az elégedetlenkedőket. Másodszor: a kiegyenlítődés kozmikus törekvése előcsikarta az emberből a gépi igazságtételt, melynél megbízhatóbb megoldás jelenleg nem áll a társadalom rendelkezésére. A gépi igazságtétel pedig – függetlensége okán – igyekszik mindkét tábor igényeit figyelembe véve igazgatni a világot, hogy az élhető hely maradjon. Semmi kivétlenialó nincs abban, ha

egy birka a pásztor útmutatásai alapján sárkánynak lát egy szakértőt, amiképpen az is helyénvaló, ha egy forradalmár a szakértői felvilágosítás értelmében sárkánynak lát egy pásztor.

Az a tény, hogy ignore Michelangelo nem a kettőzöttség dinamikus egységében, hanem egy harmadik, láthatatlan szereplőben keresi az igazságot, egyértelműen zavart elmére utal, egy zavart elmen pedig a zavaros műalkotás nem kérhető számon. Mindazonáltal a kép rombolólag hat mind a birkák, mind pedig a forradalmárok tudatára, így a kép megsemmisítése és az alkotó gyógykezeltése azonnali és hatékony megoldást nyújt a problémára. Kérem a tisztelt bíróságot, hogy vegye fontolóra az igazságra való törekvés elfogulatlan érveit, és döntsön annak szellemében.

A bíró ekkor már nemcsak álmos volt, de felettébb éhes is. Ebédszünetet rendelt el, majd eltűnt a pulpitus mögött alázóduló, súlyos báronyfüggöny ráncai közt. Pikkelyes, kamos ujjaival előkotorta mellényzsebéből a heti menüablázatot, és olvasószemüvegre váltott. Füttyörészve csoszogott az ebédlő felé, s mert igencsak édesszájú volt, egész lényét kitöltő izgalommal gondolt a beígért máglyarakásra.

Egészen kevés volt, aki abban a régi világban abba tudta hagyni a vakarózást. A házasság se úgy ment, hogy a gazdag a szegénnyel akárhogy is összeállhatott, azt a szülék nem engedélyezték. Emiatt volt annyi magleány meg le-

60 Kovács Dominik – Kovács Viktor

gény azelőtt, mert ebben az Égetthalom faluban a juss meg a filkó az mindennél jobban számított.

Ha meg a legalját vesszük annak a régi világnak, a legszegényeb-

beket, akkor előjön a mondás, hogy könnyű a békát tónak ugrasztani. A pusztán a béres meg a summás az általában mindent meg is tett, hogy abban a nyomorult sorban maradhasson. Mert ha mondjuk a lisztből megkapta a jussát, akkor ameddig a liszt eltartott, ment a palacsintasütés. Utána meg a szotyolázás volt. Ha meg filkót kapott, akkor azon rögvest-rögtön iramodott bort venni.

Ott van a Bene család. Ha a gazdájuk, a Csucsza Pista bácsi odaadta nekik a fejadagot, akkor abból az Annus néni rögtön el is süttött két kilót mézes puszedlinek. (Azt se tudtuk akkor mink, hogy mi az a puszedli, de ezek a Benék onnan főntről a messzeségből, a tótok közül származtak ide, az meg arra egy nagyon süteményes népréteg, a mákos guba is odavaló eleség, bobajkának vagy minek mondják.) Aztán a Benék tényleg mindennek a legalja voltak, a Csucsza Pista bácsinak a részes dinnyései, ott laktak a földje végében, de olyan hajlékban, hogy a putrinak a közepén volt a parázs, azon meg a kormos vaslap, annak a tetején sült a sok puszedli. A kilencedik gyerek, a Jankó is a puszedlítésztából került állítólag, úgy volt, hogy az Annus néni szedte össze a vájdlingba a száz szem puszedlit, aztán mikor az utolsó is tette volna közé, az fölírta: a rosseb faszát, nehogy megegyetek! Nézett csak az Annus néni, hogy ki ez, mi ez, biztos őbelőle pottyant ki.

Rajta is maradt a Bene Jankón a puszedliség, úgy hívta mindenki, hogy a Puszi. Rohadt egy hagyás volt, rettenetesen értett a hízelkedéshez. Hogy tudta mutogatni, már egészen kisgyerekeknek is, hogy ő milyen sörényen fészkei a dinnyét! Később meg hogy seperc alatt készre megrakja dinnyével a szekeret. Őbenne volt törekedés rendesen.

Főleg akkor törekedett nagyon a Puszi, ha a Csucsza Mari, a Pista bácsinak a leánya strázsálta őket, mert abba a nagyleányba meg veszettül szerelmes volt a takonypóc, annak föltétlen meg akart felelni. A Mariskáról azt beszélték, hogy az apja, az öreg Csucsza a tizennyolcas forradalomnak az idejében ellopta a napnak a harmadrészét, a holdnak a harmadrészét, a csillagoknak a harmadrészét, a leányt meg fölöltöztette benne, mert olyan egy gyönyörűség volt a Mariska. Szokott is játszani a Puszi gyerekekkel, dédelgette,

hajkurászta, dögönyözte, na de csak mint a nagyobb a kisebbet, abba szerelem semmi sem volt. Vagy hát lehet, hogy volt, a fene tudja, de akkor is lehetlenség, amire a gyerek vágyakozott. Hogyan történt volna olyan, hogy ő feleségül veszi azt a gazdag leányt?

A maradéknak hagyott utolsó harapás élelem is vesszen bele a 61 haragba, amiért nem kell a szájnak? Mert a tizenkét éves kis Bene Jankó az bele akart pusztulni, hogy a Csucsá Mariskát őhelyette a pusztaszentjánosi tejellenőr ispán veszi feleségül. Teljesen abban volt, hogy ő hozzáértő a vének dolgában. Még az öreg gazdát is nekiállt szidni, azt mondta odahaza a szüleinek, hogy többet egy kapavágást se tesz a Csucsák gazdagsága kedvéért, itt hagyja őket a rosseb faszán. Jönnek majd még őhózzá a Csucsák kukoricát címerezni!, ilyeneket hóbörgött. Az öreg Bene bácsi meg ahelyett, hogy a nyaka közé vágott volna, hogy nem mész sehá, édes fiam, eleresztette.

A romlott falat az a kutyának való, a Puszival is ez történt, hogy jött érte a ronda, loncsos kutya: a kurátor Dávid Zsigmond úr. Ez is olyan Csucsá Pista bácsi-féle nagygazdaember volt, hogy ki után, mi után Dávid, az olyan rejtélyes dolog. Mert a kurátor bácsinak az anyja, a Fehér Judi néni az leányfejjel szült, azt beszélték abban az időben, hogy a Baár Baba asszonymnak a Dávid nevű korcs kutyája rendezte meg a Judi szülét, attól lett a gyerek. Mert olyan is volt a természete a Dávid Zsigának, mint a fajtátlan állatnak, olyan ronda csökönös meg leskelő, mohó.

Éppen úgy találkozott össze a Puszival, hogy az ott kódorgott a Dávid-földnek a végében, a kurátor bácsi meg elkezdte szaglászni, hogy mégis mi ez a cukros valami. Már ott volt, hogy ráharap, mikor krárogott neki egyet a kölkök.

Tartsd meg testem, tartsd meg lelkem!

Mégse csak cukor ez, ugrott nagyot az öreg.

A Puszi meg elkezdett hízelkedni neki, elmesélte a nagy szomorú világgá ment sorsát töviről hegyire. Az lett a vége, hogy a Zsiga azt mondta, hogy te legény, én a nagy Dunamelléki Református Egyházkerületnél is rangba vagyok, én odaveszlek magamhoz, kitaníttatlak, állta is a szavát, eljáratta a Jankót a polgáriba meg elküldte aranykalászos iskolába is. Úgyhogy mire a pofáján is jönni kezdett a szőr az uracsnak, már ott volt neki a könyvelői széke a Hangya szövetkezetnél. Elejével örült magának a gőgös jószág, hogy befészkelte magát az urak utcájába. Később meg!, na, nem folytatom.

Azt ne merjük vélni ám, hogy ez a sok pénz, amibe a Puszi taníttatása meg etetése került, ez mind ingyenbe volt, a fenéket. Kutya fia volt a Zsiga bácsi, nem az isten fia. A Zsiga bácsi egyszem Aranka leánya, az meg a kutya unokája volt, már bocsánat. De tényleg úgy lehet csak leírni azt a teremtést,

mint a veszett kutyát, arra, ha rájött a zümzüm órája, ütött, vágott, harapott, szét tudott volna szakítani egy embert. Ha meg eszén volt, akkor kedvesen el lehetett vele beszélgetni, egy jó eszű nő volt. Ez a kétféle természet nyomorította szegényt. Na, de miért nyomorította? A Fehér Judi szüleinek a bűne

62 miatt, mert a Zsiga bácsit az első unokatestvérével házásította össze, hogy ne menjen széjjelfele a vagyon, ebből született a beteg ivadék.

Aztán ezt a leányt kellett a Puszinak feleségül vennie. Mert a Dávid Arany volt a Zsiga bácsinak az élete, szabályosan remegett a leányáért, dolgozott, mint az ökör, rakta a sok melegágyat mindig, tartotta a sok hízót, piacozott, még a semmiből is valamit akart csinálni, hogy tudja vásárolni a földeket sorba, amiből az Arany majd élete végéig meglesz. A vót is azért nevelte, azért formálta a maga íze szerint, hogy legyen támasza a leánykájának az ő holta után.

De nagyon gyöngye legény volt a Bene Jankó az Arany betegségéhez. Próbálta ugyan kényeztetni, dédelgetni a feleségét, viszont ha az Arany rájött a zümzüm órája, akkor az ment neki az apjának, a férjének, az azt se tudta, hol van, mit csinál. Született ugyan egy leány ebből a házasságból, a Judika, de rettenetes egy közös élet volt ez attól még. Elég annyit hozni belőle, hogy a Jankó összekarmolászott pofával szokott bejárni a Hangyához. A szerencsétlen Zsiga meg mindig föstötötte a dolgokat a faluban, teszekedett, hogy milyen jól élnek a fiatalok, hogy szeretik egymást, meg milyen ügyes asszony az ő leánya, olyan tésztát tud metélni, mint a gyufa, meg milyen szépre kisöpri a szobát, meg milyen spórolós asszony lett belőle.

Hanem amikor a kötélről kellett levágnia a leányát a nyomorult öregnek hátul a fészerben, akkor aztán nem volt teszekedés, nem volt szöveg, csak az egy merő pisa meg az egyéb volt (mert állítólag rettenetes csúful szenved ki az akasztott halott), meg a ríkódás meg az örök életre szóló bánat. Mert ez a pokloknek a legnagyobb mélysége egy szerencsétlen szüleinek. Meg egy férjnek is. Nem így van, Ilonka?

Úgyhogy nem sikeredett jól a Bene Jankónak a kivakarózása. Ráadásul az apósa is ott bolondult meg a nyakán. Tartotta azért magát a kurátor bácsi, ment rendesen a templomba, nevelte a Judikát, annak a boldogulásáért dolgozott vakulástól sötétedésig, de a népek mind beszéltek róla, hogy bomlik az esze. Ilyet megcsinált, hogy kikövetelte, hogy mindannyian, a kisleány is, a Jankó is meg az öregapó aludjanak egy szobában. Mert állítólag az volt a lázáлма a szegény bolondnak, hogy a veje az éjszaka alatt kiszökösik egy menyecskéhez. Pedig a Puszi gyerekről sose lehetett hallani, hogy erre használta volna az özvegyemberségét, savanyúbb koma lett az annál.

Egyfelől a nagy szomorúság, másfelől meg a nagy bűne nyomta a lelkét. Hiszen ott a Hangya szövetkezetnél jó barátságba került ilyenekkel, hogy Goldschmied Lajos bácsi, Baár Fülöp, a Baba néninek a fia, azt mégse tett

értük semmit, amikor azok a nagy bajba kerültek. Merthogy így nem tudta, úgy nem tudta, hogy hova viszik őket. Lófaszt nem tudta! Az ilyen nadrágos ember elég sok mindent tudott abban az időben. Később, mikor jött, hogy összeírják a kulákokat, akkor bezzeg mindent tudott, hogy hányfelé kell szétíratni az apósna a földjeit, hogy őket ne érje semmi, le tudjon 63 érettségizni a kisleánykája, föl tudják venni Pesten az egyetemre.

Nagyon okos hagyás volt az a kis Judika, kár, hogy egy rátarti majom lett belőle, hát milyen lélek, aki az öregapjának a temetése után is csak azt tudja mondani, hogy mennyire örül, hogy Pesten lakik, és lemaradt erről a nagy betegeskedésről, amibe az öregapja volt, hogy őneki csak a vidám, kedves papa marad meg az emlékezetében. Persze! Amelyik papa a kufferban hordja föl neki a vonattal a sonkát, meg amelyik a filkót dugdossa a kabátzsebébe, hogy mulatni is legyen miből a kisleánynak.

Mihelyst vége lett a temetésnek, a Judika ment is a vonatra, annyit se mondott az apjának, hogy bau. A Puszi bátyánk meg ott maradt a nagy, üres házban, gondolkodhatott a saját elbaszott sorsa felől. Egyszer úgy hirtelenjében eszébe jutott a Csucsá Mariska, vagy nem is biztos, hogy hirtelen, hiszen a Csucsá Mariska kulák volt, a Jankó meg finác, a Hangya után a tanácsházánál, hát azért kellett valahogyan érintkezniük abba a beadási időbe, még az is lehet, hogy a Puszinak bosszúja volt a Mari felé a nagy meghurcoltatás.

A Rozsdúlónél lakott egy nyomorúságos préházban, oda lett eldugva ez a valamikor nagyon nagymondható menyecske. Egy lavór volt neki ottan meg egy priccs. A faluban levő nagy Csucsá-házat meg lebontották, öt-hat telekre is kifarcellázták. Hiába pörült, írt levelet a megyének is a Mari, hogy az apja katonaszökevény meg kommunista volt a tizennyolcas időkben, nem foglalkozott vele a bánatos rosseb sem, annyira kellett az a telek. Ő meg, szó szerint, így ahogy mondom, rohadhatott a mocskától a préházban. Hogy azzal a tejellenőr ispán férjével mi lett, a fene se tudja.

De a Jankót nem tántorította el a nagy mosdatlanság, retek, piszok, amibe a Mariska került, az elment hozzá, és megmondta neki, hogy Mariskám, én imádlak tégedet, elviszlek oda énhozzám, jó lesz-e úgy? Ennyire kijött rajta a nagy szerelem meg a buta rátarti góg is, hogy na, most megmutatja az ostoba népnek, mégis az övé lesz a Csucsá Pista bácsi leánya. Ki tudta akkor már, hogy ki volt, mi volt az öreg Csucsá? A fiatalok azok annyit láttak a Mari nényiből, hogy jó messzire elkerülték, mert egy retkes, egy bűdös, göt-hös dög volt azoknak.

Az lett a beszéd a faluban, hogy a nyüves Csucsá Mari úgy ment át a Dávid-házba, hogy vitte a szájában a puszedli Bene Jankót. Mikor beért, oda-köpte a küszöbre a gazdát.

Pontosan ezen a napon nagy váratlanul a Judika is hazatoppant. Épp bevitte a dézsát a Puszi az első szobába, hogy majd ottan kiápolja a Marit a retekéből, mikor hallja a neszt a verandáról, megy ki, ott van a régen látott leánya.

64 A Judikának alighanem ez volt az utolsó éve az iskolában, vagy már tanított is valahol, a fene eszi-tudja, de másról sem szólt neki a beszéde, hogy így a mozgalom, úgy a mozgalom, se egy olyan kérdés, hogy hogy van, édesapám?, se egy másfajta kérdés az apja felé, csak hogy ő menyire megtalálta a maga igazát a mozgalomban.

Mert hát szerette ő az öregapját, de igazság szerint egy kapitalista hajlamú bűnöző volt, úgy van. Meg hogy az apja is lépjen be a mozgalomba, milyen dolog az, hogy a tanácstól eszik, de minden társadalmi dolgot elmelőlőz.

Tudja meg az apja, hogy ő most terhes, aztat nem is keresi, hogy kitől, mert ebben az országban egyedül is föl lehet nevelni egy gyereket, nem egyet, többet is, vége van a kulák elvnek, hogy számon kelljen tartani, hány gyerek fér el a vagyonban, nem is fog megállni az első leszármazásnál, lesz neki hét-nyolc kölke is, mert ez a vezetőség megérdemli, hogy szaporodjon az ország.

Ríkódott nagyon a Puszi bátyja, utána hogy elment a leány, de hát mit tudjon csinálni, ő baszta el a nevelést, jól van, leány, akkor én se élek másnak, csak a szerelemnek, gondolta, aztán ment a hátsó szobába, hogy már biztos ott várja a Csucsá Mariska lemosakodva, illatosan. De az meg nem volt sehol.

Indult neki a bolond Puszi, kereste, hátul a kertben, a tyúkoknál, a disznóólban, az istállóban, kiment a Rozsdúlőbe, hátha visszaszökött abba a kis présbe, átosont a szomszéd Baár Baba-házba is, az már akkor huszoneve ugaron volt meg dőlt össze, hátha abban húzódozik, de ott se volt a Mari. A fészerben bezzeg nem nézte meg a kerge, pedig ott lógott, oda kellett volna a legelőszőr belesni.

– Kik azok a meddő nők?

Pápká, ha éjszaka lép be a hálószobába, akkor hangos és türelmetlen. Nyugtalan tekintettel ráz, ébresztget, majd éles, parancsoló hangon sürget, induljunk. Ilyenkor aztán indulunk. Jerma össze nem illő cuccokba öltözve, mindkét kezében bőrönd, topog a feltárt ajtóban, s utasításokat oszt, hogy mit kell húzni

Géczi János 65

(ÁRNYÉKBAN A HOLD)

– pizsamát le, gatyát, inget, nadrágot föl, zoknit, cipőt, a fogmosás elhagyható, pulóver, sapka kell, Miskára nincs szükség, tanácsot ad, a mindent beborító pléd alatt hogyan lehet pápká nyakába kapaszkodni. A garázsban álló autó – Volvó, metálfényes, négykerék-meghajtású – hátsó ülésén fekvé az alvást folytatni szabad, s mindig akkor derül ki, hogy a nyáltól nedves orrú Miska szintén jelen van. Velem.

– Mit jelent az, hogy meddő? – de Jerma a számra szorítja a tenyerét. Rohanás lefelé a lépcsőházban.

Az összes éjszakai száguldás másolata a legelsőnek. Hogy Baku miékként néz ki, a lakóháztól távolabb, ha lassan is, idővel összeáll. A tengert a várostól kerítés zárja el, tart a külvárosig, nem kerítés ez, hanem magas és mégis zömök drótfal, villanyoszlop-magas vastraverzekre húzott dróthálók kötege, átlátni rajtuk nem lehet. A dombokról, a parti sávtól eltávolodva látszik a mocskos tenger, fúrókutak és elhagyott, ablaktalan fülkéket magasba emelő állványok merednek az égnek, ósállat-nagy olajszivattyúk bólogatnak, és egymás mellé sorolt tankhajók lebegnek a mindig barna, de hullámot vetni képtelen vízen. A sok sávós út mellett, a belvároshoz hasonlatosan, a külső negyedekben és a peremvárosban fényűző kirakatok, luxusáruházak és zöld fűvel borított kertű szállodák emelkednek, elkerített angolparkú lakóparkok, az államfőt és a családját dicsőítő monumentális szobrok ágaskodnak, s a legváratlanabb helyszínen megjelennek a toronyházak és a felhőkarcolók. A belvárosból kivezető utak szélesek, egyenesek és kitartóan elvezetnek a maguk elé célul kitűzött égtájához. Kiszámíthatatlan távolságokra parkolók terpeszkednek, sportpálya nagyságú, betonkerítésű terek, ahová, ha betér az utazó, menten amerikai cigarettát, rágógumit és taxit kínáló emberek zúdulnak rá, vagy selyemsálat, hozzá pedig nőt és dugóhelyet. Pápká szerint a bakui sótól érdes levegő nem tesz jót a magafajta férfinak. De a gyerekeknek se. Irány a kősvatag! Majd a hegyek!

Ha éjszaka váratlanul felriaszt, magam mondom: irány a hegyek.

Dupla falak, szögesdrótok, árválkodó házak, garázsok és roncsalmok között lapos tetejű autószerelő műhelyek. A fővárosból kivezető autót mentén bukkan mindez elő. A víz mögöttük. Olajszagú mindig az éjszaka, és a városi neonfényektől káprázik az ember szeme. Aztán a város szétoldódik 66 a pusztában, a városzéli parkolók, raktárak és üres telkek alkotják, amelyek egyként alkalmasak állatvásár megtartására, kamionok éjszakáztatására és a magára hagyott, kiszuperált gépkocsik tárolására. De nem úgy, mint a belváros százméteres kőfalakkal körbefogott térségein, nem Mercedesek, BMW-k, Volvók és ismeretlen márkájú, egyedi kivitelezésű luxusjárgányok parkolnak, hanem gazdátlan Moszkvicsek, Daciák és Škodák, UAZ-ok.

A pápkás éjszakai száguldásaink rendőri kísérettel történnek.

Az autó előtt, a felvezető jármű nyomában négy-hat motoros. A városban négy. A városon kívül hat. Hátul ugyanannyi. Dzsip követi a konvojt, sosincs ajtó rajta, nikkelezett lánc a karfa, abba kapaszkodnak a géppiszto-lyos rendőrök. Mindig jókedvűek, mindig hahotáznak. A dzsip az első faluig kíséri a truppot, aztán, hogy beteljesíti a feladatot, megáll, visszafordul.

Ilyenkor esedékes az első ébredés. Jerma nevetésével kezdődik, anynyira rázza a nevetés, hogy előfordul, kiesik a fogsora.

Az azeri vidék azzal köszönti az idegent, hogy kihúzza autója kerekei alól a sztrádát. Apró és sovány birkák jelennek meg az utak mentén, a sok sáv kettővé apad, mindenkor kettő marad belőlük, majd amikor még több so-vány birka legel a sztyeppen, kisvárosok, illetve falvak tűnnek föl, az útbur-kolat repedt, kátyús, kőmező kőmező mellett, s a mellékútra térve könnyen földből vagy kőzúzalékból összehúzott útra lehet térni. A hegynek, azaz há-tározottan nyugatnak haladva egyre több település bukkan elő, völgyek hú-zódnak, dombok közé szorult vajatok, ahol nemhogy oroszul, de azeriül sem értenek a lakók. Pápká oroszul beszél, ha úgy sem értik, mutogat, markában pénzt lobogtatva harsog, magyaráz, hogy kapjon egy palack vizet vagy egy mézes lepényt. Végül mindig megérteti magát.

A birkákon túl Baku és a hegyek között olajfák élnek és olajkutatak szizszegnek. Mindig tűz a nap, foszlékony szövetű árnyékot vetnek az olajfák, s az árnyék pereme vörös. Az olajkutaknak nincs árnyékuk.

Azerbajdzsán unalmas ország. A vizeiben nem lehet fürdeni – mert nincsenek. Készültek parkok, amelyekbe igazolványt mutatva lehet be-térni, a szökőkutaik nem működnek, de a medencéjükben a labda rugdos-ható. A gyepre, ha nem süt a nap, le szabad heverni, de nem illik. Játszani az iskolában szokás. Sok a német, öltönyösek és valódi bőr aktatásákát cipel mindegyik. A zsidók felismerhetőek, nekik épp oly nagy az autójuk, mint a németeknek, ugyancsak fekete ruhában járnak, és fürtösen nő a páje-szük. Ők fagylaltot nyalnak, és ha megunják, olykor ledobják a maradékot

a járdaszélre. A sirályok szeretik a fagyaltot, jó nagyot fosnak tőle. Jerma mondja, hogy ezek nem jó fagyaltok, ha édességre vágyik az ember, vásároljon rendeset.

– Pápká, kik a meddő nők?

– Ne faggasd apádat. – Jerma mindig rosszkor szólal meg. Nem 67
marad választásom más, mint duzzogni és kibámulni az ablakon.

A sofőr a tükörből hátrapillant, de ha észreveszi, hogy visszanéznék rá, elkapja a tekintetét. Markolja a kormányt, fehérek az ujjai, a körmei pedig lilák.

– Hogy honnan ismeri ezt a szót? – súgja Jerma pápkának, hívének, hogy mások nem hallják.

– Csakis tőled! – mordul pápká. S ezzel lezárja az ügyet. Feszült. Egyre-másra gyújt rá. Valóban, Jerma az, aki kizárólag magyarul kér és utasít, mesél és fecseg. Pápká oroszul szólal meg, kivéve, ha Jerma jelen van, olyankor ő is a magyart választja.

Az emelkedők után, a hegyi falu előtt, egy kövön mezítlábas fiú. A metszőfogai feketék. Rágózik. Úgy mozog a szája, mintha kecske lenne, csak éppen nyúlfogai nőttek. Lapátfogai. Ujjai között zacskót tart, felmutatja az autó utasainak.

– Pápká, mit árul a fiú?

– Teát.

– Nyers teát. – korigálja a kijelentést Jerma. A kézitáskájából selyempapírba csomagolt cukorkát kotor elő, piszmoz vele, nehezen bontja ki. Aztán a cukrot betolja a szájába.

– Zöldet. Azzal nincs sok pepecselés. – kottyant közbe magyarul a sofőr. Aztán áttér oroszra: – Sz nyim nye nado dolgo vozityszja. – Számára sem nehéz a nyelvváltás. Egykoron Magyarországon szolgált, Pápkához hasonlóan megtanult magyarul, s ugyancsak magyar a volt felesége.

Egyre több a fekete fogú, rágózó, nevetgélő, ujjaiuk csipeszében zacskót felmutató gyermek az út mentén. Bocskor liffeg a lábukon vagy kötött mamusz. Karcsúak és elegánsan mozognak, eleganciájukat a gyűrt és sokfoltos, köldökük magasságáig felhúzott klottnadrág sem rontja el. Iszonyúan gyorsan tudnak futni. A gyerekek után a temető következik. Már nem ugrál senki a motorkerékpárok és a kocsik elé, és senkit sem terít be az útszélen a felvert por. A lila és kék kaukázusi bogáncson azonban nem ül meg a por, se a sárga köveken, amelyek a nagy hőségben darabokká hasadnak.

Sírokkal kezdődik a falu, holott egyetlen házat sem látni. A sírok végtelen rengeteget alkotnak, nem fogynak el, hol sűrűbben, hol ritkábban helyezkednek el, mintha mindegyik az egymás mellett sűrűn álló dombok tetejére igyekezne. Bárhová tekintve is, sírköbe botlik az ember tekintete, s csak aztán érzékelhető a lusta zombékként elheverő, nagy, szürke gyapjas

birkák. Az elhunytak birkák apró dombjai közé vegyítve hevernek a nagyobb dombok oldalán, minél közelebb a dombtetőhöz. Kutya kószál, kecskék, hosszú lábú tyúkok. A tyúkok a trágyából összeszáradt kerítések tetején kárlnak, a fejük belelóg az alacsonyan lebegő napkorongba.

68 Csíp a levegő és ritka. A hegyek tetején kopár szirtek.

A dombok és a közelebbi hegyek barnák, sárga szikladaraboktól szennyezettek. A távoli hegygerinc végtelenül hosszú. Sehol sincs fa vagy bokor, mindenhol száraz fű és fű. Legelők, amelyeket pásztorok kitaposta gyalogutak rusnyán összekaristolnak. Itt-ott teraszos, ember átalakította hegyoldal. Mély szurdokok.

Hogy meddig terjed a falu fennhatósága, azt a mecset előtti, letaposott fűvű térségről jól látni. Ameddig a szem ellát, az mind a településhez tartozik. S a falu szétszórt, lapos tetejű, ugyancsak évszázadok munkájával egyberakott, mindenféle szabálytól mentes, teraszosan kialakított építményeit, a lakásokat, az ólakat, szénaszárítókat, baromfiketreceket és kamrákat. S valamennyi – a nagycsalád által benépesített – épületbokor mellett akasztófa magasodik, aljukba pedig gödröt ástak. Némelyiken nyúzott birka leng, a kicsepegő vér gyűlik a gödörbe.

A motorosokkal körbefogott konvoj érkezésére egybesereglenek a mecset előtt a gyerekek. A házak közelében tevékenykedő asszonyok, mintha nem érzékelnék a felbolydulást, folytatják a munkájukat. Gyapjút szálaznak, fonnak, szőnek – magyarázza pápká. Egyikük kötött papucsokkal a kezében követi a falu gyerekeit, az autóból körülményesen kikászálódó pápká figyelmen kívül hagyja, nem úgy Jerma. Mondja, otthon hagyták a papucsait, venni kell, ki tudja, mikor keverednek haza. Pápká hátranyújtja a zsebéből kimarkolt pénzt, Jerma kiválogatja a megfelelő méretű lábbeliket. Úgy fizet, hogy nem néz az asszonyra. Megrettenti annak sebhelyes arca.

– Fázom. – állítom. – Fázik kis Ajaz.

– Mozogj, az fölmelegít! – pöki oda pápká. Jerma visszafut az autóhoz, előhúzza az összegyűrődött plédet, miközben elsüllyesztí a vásárolt portékát. Aztán visszaoldalog, és rám teríti a meleg plédet. Átlapogatja a vállamat, a hátamat, megcsapdossa a nyakamat, hogy felpezsdítse a vérkeringést.

– Meddig megyünk? – kérdezem. Zötyögve gurul alá a gépkocsi, elmarad a falu, el a temető s el a teát zacskóban árusító fiúk csapata. A hegyoldal irdatlan kövei minden eddiginél sárgábbak, a hegyvonulat barnább. A bogáncsokba ragadt birkagyapjú pamacsait cibálja a feltámadó szél.

– Estére ott vagyunk. Ha az ég úgy akarja.

– Ne riogassad a gyereket. – förmed pápkára Jerma. A sofőr, megérezve a veszedelem előszelét, behúzza a nyakát, és mereven figyeli az utat. Sóhajt, s hogy egészen jó állapotban lévő betonúthoz érünk, nagyobb sebességre kapcsol, hogy a megugró motorosokat utolérje.

- No, fiam, beszéljük meg akkor a rendet. Ez a házirend, mert ugyan továbbra is ketten leszünk...
- Jerma nem marad?
- ...igen, hárman leszünk, de ez nem város, hanem tanya. Szóval majdnem olyan, mint egy dácsa. Csak nincs udvara, mert minnek, a fület és a köveket felesleges bekeríteni. S nem lesz emberfia a környéken.
- Kőből épült a ház?
- Inkább beton. De kívülről olyan, mintha kőből épült volna. Annál biztonságosabb, nem bontja meg se a fagy, se a napsütés. Szóval hideg a hely, jól fel kell öltöznöd.
- Meddig leszünk ott? Fog esni a hó?
- Nem. Nem a síelő helyen várnak minket. Egy hegy tetején. Azaz majdnem a tetején, a fejünk fölött még lesz egy hegycsúcs, de a hegy többi része alattunk. Mindig fúj a szél. Vigyáznod kell, el ne sodorjon. Úgyhogy jobb, ha leginkább benn maradsz a házban.
- S te is maradsz?
- Olykor elmegyek, de néhány nap múlva jövök ám vissza. Hozok ételt, olyan dolgokat, amelyekre szükségünk lehet. Könyveket veszek neked.
- A rendőrök? Ott alszanak? Szeretnék motorozni.
- Nem, ők nem maradnak. Nem lesz szükség rájuk. Tudunk magunkra vigyázni.
- Kutya?
- Kutya sem lesz. Errefelé olyanok a falvak, ha élnek bennük emberek, hogy egy kutyát tartanak bennük.
- És mindenre ez az egy vigyáz?
- Nincs sok minden, amire felvigyázhatna.
- A birkák?
- Velük kinn él a gazdájuk a hegyekben, amíg meg nem jön a tél. Nomádok. Akkor visszahúzódnak a szállásukra.
- Akkor iskolába sem kell mennem?
- Jerma tanul veled. Azt nem hagyhatod abba.
- A hegyi út egyszer elfogy. Sziklapárkányokon, kőgörgöttegek szélén, hegyi legelők ösvényein kapaszkodunk fölfelé, aztán mindenki megáll. A sziklaszirt tövében összehordott kőhalomba ajtó vezet. Az egyik motoros nyitja, a társai lemálháznak, s mindenféle holmit hurcolnak az ajtó mögötti üregbe. Pápkának a sofőr segít, az uniformisa a nap folyamán erősen meggyűrődött. Jerma ellenőrzi a kiürített autót, nehogy ott maradjon bármi is, hóna alá csapja a mamuszokat, s amikor maga előtt terelve a kislejtés felé a rejtélyes házba, felbőgnek a járművek. Egyedül maradunk.

Olyan nagy a csend, hogy hallható, mint perceg a fejük fölött a kihűlő sziklafal. Pillanat alatt besötétedik, dögkeselyűként száll alá a nehéz sötét, egyetlen körözés után rátalál a nyugvóhelyére. Aztán a kockakövezett utcán guruló bőröndök zaja hallatszik.

70 – Semmi! Csak a lerepedt szikla indította meg a kőfolyást. – együtt lépek ki pápkával a szabadba. Bámuljuk a fekete semmit.

Még csak nem is a legmagasabb hegycsúcs takarásából előúszik a Hold. Ahogy félárnyék kezd ráhúzódni, úgy sötétedik, sárgábbra, sárgásbarnává, majd barnává. Előbb a Hold peremének apró darabja kerül teljes árnyékba, s egyre nagyobb terület válik gyorsan vörös-barnává.

– Holdfogyatkozás! – magyaráz pápká. – Ilyet még nem láttál! Erre jó, hogy itt vagyunk. A hegyekben tiszta a levegő és közelebb vagyunk az éghez.

– Miért?

– Ilyesmi csak teleholdkor jöhet létre, ha a Hold áthalad a Föld árnyékán. Ahol teljes az árnyék, oda nem férkőzik a napfényből semmi, ahol félárnyékos, onnan nézve a Föld csak részben takarja el a Napot.

– Ez a félárnyékos Hold?

– Ez. Reggelre így sem hull harmat.

– A harmatot a Hold csinálja?

– Már ha ezüstszínű. Az, miután lehűtött, kicsapja a vizet a levegőből, és a dolgokra leül a harmat. Ilyenkor azonban meddő a Hold.

– Pápká, mit jelent az, ha valami meddő?

– Terméketlen.

– Akinek nincs gyereke, az meddő? Annak ellenére, hogy valakiről van szó?

– Hát, ha lehetne, és mégisincs, az nem meddő. De bármi okból, ha nem lehet, akkor az meddő.

Leszálltak a vonatról a balatoni nyaralóhelyen. Nem üdülni jöttek. Este, a koncertre fehér leninget fognak felvenni. Évának átizzadt a pólója, úgy érezte, ráragad a mai nap súlya. Az állomás eresze alól még a harmincas évekből itt maradt, fordított piramis formájú lécszárú, piros muskátli-fejek hajoltak ki belőlük. A szállásukat csak délután foglalhatják el. Addig körbejárják a várost, gondolták, de akaratlanul is a koncert helyszínére felé, a templom utcájába kanyarodtak be, nem néztek se jobbra, se balra. Kicsi telek, házakkal sűrűn beépített utcában. Óráig üldögéltek a fa árnyéka alatt egy törött padon, és Éva szeme bejárta az elé táruló látvány minden apró részletét. A földön szerteszt dobált üres festékesvödörök, rongyok, parizeres papír, széttépett zacskó, fületlen szatyor. Kiivott műanyag palackok pattogtak a napon. Félig megépített alumíniumállványok körül fa- és fémpallók. Hátról, egy kápolnában az első magyar király ereklyéit őrzik. Éva felnézett a templom homlokzatára, a tó vizének kékje köszönt vissza a festményen. A szűz előtt a kelleténél alázatosabban térdeplő szegények mögött vitorlaháromszögek bukdácsolnak. Formájuk éppolyan volt, mint a régi rajzszögek fején a hiány, gyerekkorában sokszor a szeméhez emelte, átnézett a fej és a szög közötti résen, és képzeletben egy vitorlán fújta a szél a nem látható túlsó felé. A templom melletti torony álomszerű látványt nyújthatott volna. Vörös homokkő, mészhabarc és csipkésen cakkozott fapárkány. Megették szikkadt szendvicsüket és elindultak a vízpart felé. Amikor egy kortárs szoborparkba tévedtek, szinte tapintották az alkotások tégienyét tisztelő érzékenységet. Éva azonnal rátalált a két kőformára, felismerte bennük a művész anyag iránti alázatát, aki évmilliókat lép vissza az időben, hogy otthonosan érezhesse magát a kagyló üregében, a hullám hajlatában, a kavics lepattanó szélében, a vízben átítató homokban.

Róhrig Eszter 71

ARANYKÉS

Ars nova

Kohán Ferencnek

Odaértek a hirtelenjében talált szállásukhoz, a strand bejáratához, amelyet jobbra és balra vörös homokkőből épült tornyok fogtak közre. Évának sikerült elcserélnie a még most üres szabadtéri színpadra néző szobájukat egy felső szinti, tóra, fűre, szomorúfüzekre nézőre. Eric a vonat, a hideg, a meleg, egyszóval a változás miatt rohamot kapott, és el is fáradt. Előre megmondta, hogy a nyaralók strandpapucsos csoszogása, a labdapattogás, a dobozos sörök nyitófülének kattanása nem fog egyetlen perc nyugtot sem

hagyni nekik. Eric a stég mellé telepedett, és bement úszni füldugóban és búvárszemüvegben. A tompaság annyira erőt vett Éván, hogy csak akkor ocsúdott, amikor már megfájdult a feje a napon. Eddig azt figyelte, hányan és vajon miért gyalogolnak át az ezüsttel átszótt, barackszínű saron-
72 gon, amit féltett, talán mert Saintes-Maries-de-la-Merben vette tavaly, a tengerparton, ahol halomban álltak a nyár végén, leértékelve. Amikor odafönről, a szobájukból figyelni majd a strandot, akkor fogja látni, hogy a stéghez, vízhez vezető láthatatlan csapásirány közepére terítette le a fürdőlepedőt, ezért mentek át rajta keresztbe-kesul. De most még itt volt, és Eric csak nem jött, Éva pedig egyre ingerültebben keresett valami megnyugtatót. A tó felé fordult. Hullám sem rezdült, még csak nem is fodrozódott. A strandöböl lefojtotta a szelet. A gumimatracfújó gép bömbölése és a fürdőzők hangoskodása mögött kiegyensúlyozottság és csend érződött mindenütt... a bejárat mellé támasztott felmosófej piszkos lamelláiban, az olcsó kisbolt árurekeszében, a pénztárosnő kasszafiókot kihúzó mozdulatában. De még az itt vett bor rózsaszín címkéjén a fehér vitorlás háromszögek, a halsütőde fekete táblájára krétával odarajzolt hajó is valami nyugalmas ritmusra való ráhangolódottságot árasztott, ami kettőjükből hiányzott. Lassan szedelőzködni kezdtek a fürdőzők, kiléptek a földig érő ágfüzérek árnyékából.

Éva már odafönről szemlélte, ki hogyan készül elhagyni a strandot. Az összecukható színes sátrak lapos piskótakarikákhoz hasonló válltáskákká változtak. Egy szivárványszínű unikornis úszógumi fújtatni kezdett, majd összelappadt, és becipzározták egy kis nylontáskába. Eric elaludt. Éva megnyugodott, bár égett a bőre. Azt sem bánta, ha nem mennek el a koncertre, még akkor sem bánta, ha ezért utaztak ide. Örült a csöndnek, Eric szuszogásának, a két terebélyes szomorúfűz vékony, de erős ágait dúsan borító zöld alig érzékelhető hajladozásának. A fűzfáról a hajlékony fenyítőbot suhogása jelent meg előtte és az a filmjelenet, amelyben pandúrok sorfala elé lökött meztelen nőt vesszőznek halálra. Kislánykora óta hordozza ezt az emléket, ezt a vizuális-lelki sérülést, és tudomása szerint senki nem tiltakozott a megaláztatás éppen efféle reprezentációja ellen. Nemrégien fellapozta egyik kedvenc könyvét, hogy újra elolvassa a halálra ítélt asszony kipellengérezését leíró jelenetet, de véletlenül a másik, hasonlóan tragikus sorsú nőről szólót vette a kezébe. A könyv a 244. oldalon szétnyílt, és egy épen maradt, sárgászöldre fakult négylevelű lóherét talált a lapok között. Szerette volna úgy látni, hogy ez egy háromlevelű lóhere, de valóban négylevelű volt, csak a negyedik, pici levél rászáradt az egyik nagyobb levélre. Most mit kezdjen ezzel a soha be nem következett szerencsével, legalábbis azzal a ténnyel, hogy nem lett gazdag? Lapozott tovább, kereste a halálra ítélt nő utolsó estéjéről szóló leírást, azt a részt, amikor egy üvegkeretes velencei tükörben megpillantja magát: *„...ki ez a szép asszony? Az a veres vonal a homlokán, amit a kínzó*

korona hagyott hátra, még nem is áll rosszul. Olyan, mintha egy homlokásfa volna.” Ízelgette a *homlokásfa* szót: a szenvedés, a megkínzás jeleit tükiz- és korallberakásos homlokékszernek vizionálta az író.

Éva nézegette tovább a szomorúfüzet, és nem bánta volna, ha Eric nem ébred fel, és emiatt nem mennek el a koncertre. De hamarosan morgást hallott, Eric felébredt, és sürgetni kezdte... ha Éván múlna, még lekésné a ma esti programot. Felvették a szép ruhájukat, és elindultak a templomba. Amikor megérkeztek, kifelé jöttek a hívek a miséről, annyian voltak, hogy ők percekig nem tudtak a bejárathoz jutni. Odabent megrekedt a déli meleg, leültek a második sorba. A főoltár előtti lán-dzsaíves falboltozat egy várbéli terem enteriőrjét idézte volna meg, ha nem lettek volna egy szakrális térben, amelyet dúsan díszített fal-freskók vontak be. Az újszövetségi jelenetek és a főoltár témája is a csodatévő, a hullámzó víz volt... Éva úgy érezte, mintha egy biblia korabeli bárkában ülne, és egy úszó szcénán folya az előadás. A dalok régi francia nyelven szóltak, időnként egy a színpadtól elkülönülő emelvényen magyarul is elhangzott egy-egy mű szövege, mintha ezzel nagyobb hangsúlyt kapott volna, hogy a két nyelv két külön világ és két kultúra.

Az *ars nova* korából származó énekek a polifónia újdonságával lepték meg a középkori Európát. Az éneket kísérő korabeli hangszerek néha már-már zavart keltően, makacsul a saját szólamukat játszották a nem is olyan kiváló akusztikájú templomban. A stilizált udvari öltözéket viselő énekesnő mikrofon, smink, ékszer nélkül állt a nézők elé, nem gesztikulált, csak elvontan visszahelyezkedett egy távoli világba, sorsot és tragikumot szabadított ki a zenei és nyelvi sémákból. Az egyszerű dallamok és szövegek a társasági élet, udvari élet, evés-ivás, ármány és cselszövés háttérzenéjéül szolgálhattak, holott új zene, szó, életérzés lüktetett bennük. Az egyik énekben toronybörtönbe zárnak egy lányt, mert csak a szépségéért szeret egy lovagot. Hét évig sínylődik bezárva, férgek rágják, húsát kimarja a bokavas. Egy másik dalban ugyanilyen intenzitással tört fel az új, személyes hang. A háborúból hazatérő lovag mátkája holt hírért veszi. Szembe akar nézni a fájdalommal, előhúzza aranykését, és felhasítja szerelme szemfedőleplét, amire a lány életre kel. A józan észnek, más szóval törvénynek ellentmondó szabad akarat és szenvedély hangja zengett a vereségektől terhelt korszakban kifestett templom falai között.

A koncert után belefutottak a helyi borfesztiválba. Eric szeretett volna felmenni a toronyba aludni, irritálta a trampli, rosszul öltözött tömeg, a sikító zene. Éva kedvéért maradt, és megkóstolták az egyik pincészet borát. A csinos szőke alkalmazott nem tudta megmondani, földrajzilag hol található az a szőlészet, amelyet képvisel. Eric ekkor részletesen elmagyarázta Évának,

hogy a Dunántúlon, a Tagyon-hegy aljában van ez a dűlő, tulajdonosa egy francia arisztokrata, aki Rózsásberekben, egy neogótikus várkastélyban él. A család lózungja az üdvösségtudatosság. A mellesleg művészetpártoló nemes bordeaux-i minőségi feltételek mellett kiadja birtokát egy magyar közösségnek. Mindannyian éjjel-nappal dolgoznak, új technológiákkal próbálkoznak, és kiváló bort készítenek a földbérleten.

74 Itt, a színpad mellett összeeszkábált kóstolóstandnál Éváék megtalálták a legjobb és a legdrágább bort. Évát nem zavarta a hetvenes évek eleji slágeregyveleg, sem a táncoló forgatag. Nézte a pocakos, bermudás férfiak és a megereszkedett mellű, testhez tapadó ruhájú nők önfelelt táncát... negyven évet léptek vissza az időben, megtalálták a régi ritmust, az akkori életérzést.

A bicegő asztalokon bányáslámpa-utánzatú mécsestartókban valódi lángok rezdültek. Éva úgy érezte, a fülét súrolja a felhasadó szemfödél hangja, és látta, hogy megvillan a türkizköves kés aranypengéje.

Ha egy írónak sikerült, ahogy mondani szokás, „saját világot teremtenie” korábbi műveiben, akkor egy újabb művel kapcsolatban kettős olvasói várokozással kell számolnunk. Befogadóként várjuk (sőt elvárjuk) azt, hogy ismét beléphessünk abba a különleges univerzumba, amelyet az írói névvel azonosítunk; ugyanakkor szeretjük a „meglepetéseket” is, vagyis olyan új mozzanatokat, karaktereket, az ismerős dikció módosulásait, amelyekkel

Angyalosi Gergely 75

VÁLTOZÓBAN A VILÁG

Bodor Ádám: *Sehol*

még nem találkoztunk. Minél inkább gyarapodik az életmű, valószínűleg annál erőteljesebb lesz a folytonosságnak és a változásnak ez a (részben egymásnak ellentmondó, de egyszerre jelentkező) igénye. Márpedig Bodor Ádám az utóbbi évtizedek hazai prózairodalmának talán a legjellegzetesebb „világteremtője”; könnyen belátható, hogy ez az írói teljesítmény (Babits verssorát parafrázálva) nem csak kincs, de teher is. Olvasói alkat függvénye, hogy valaki örül-e az állandóságnak, vagy nehezményezi azt; az újdonsággal szemben pedig könnyen felmerülhet olyan vélemény, mely szerint „ez nem illik” ebbe a világba. Magam ezzel a kettősséggel magyarázom a szkeptikusabb kritikai hangokat a kötettel kapcsolatban. Előrebocsátom, hogy nem osztom az ilyesfajta vélekedéseket. Jelentős kötetnek tartom a *Seholt*, amelynek egyes darabjai bravúrosan építik tovább a *Sinistra körzet* óta oly jól ismert művilágot, míg másokban olyan hangütést vélek felfedezni, amely, ha nem is teljesen váratlan, de jó ideje szokatlannak számított a szerzőnél. Bodor Ádám tehát *kísérletezik* bizonyos elbeszélésekben, ami természetesen magával vonhatja azt is, hogy a műfaji keretek rövidege miatt az olvasóban marad némi hiányérzet. Úgy vélheti, hogy az író elkezdte vinni magával egy olyan irányba, amelyhez a korábbi műveknél működőnek bizonyult befogadói beidégződések nem adnak útbaigazítást. Pedig csak közelebb kell kerülni a szövegekhez; megérteni a kísérletezés tétjét.

Ilyen kísérleti jellegűnek érzem *A Matterhorn mormotái* című (a kötetben az első) novellát. Nem pusztán azért, mert ezt az írást keresztül-kasul áthatja az irónia (ami elég sűrűn jelen volt és van Bodornál), hanem mert „szövegszervező elvű” lép elő. Bizonyos értelemben paródiáról van szó, ám nem „önparódiáról”, ahogy egy kritikus vélte, hanem a közép-kelet-európai pájság mint létmód paródiájáról. Továbbá vállaltan allegorikus műről beszélhetünk: hiszen a mormotakutatás maga is allegória. A narrátor ezt a nagy léptékűnek aligha nevezhető tudományt műveli, s ezzel kapcsolatban kíván egy jól dokumentált tanulmányt az asztalra tenni. Magányos ember,

aki minden jel szerint elégedett a világnak azzal a szegletével, amelyet kutatása tárgyává tett. Ezt rendkívül körülményes, „precíz”, vagyis kimódolt fogalmazásmóddal adja tudtunkra; a belső monológ képezi tehát az allegória első szintjét. A mormota-tanulmány megírásához fegyelmezett élet-
76 forma kell, mondja, ezért „a tomboló nyár kísértései elől elzárkózva, otthonom hűs falai közé vonultan reméltem tudományos eszköztárat mozgósítani”.

Ez a stílus önmagában véve is szokatlan, és hallatlanul mulatságos. Hamarosan (és a szó szoros értelmében) beleütközik régi ismerősébe, „a kópé Seyszberger Feribe” az utca „zajos forgatagában”. A szeniális Bodor-féle névadás egy újabb példájával van dolgunk; ehhez a névhez jól illik „a férfinanszó meghitt légköre”, ahol hajdani beszélgetéseik zajlottak. Az ironia ugyanakkor nem „jelzett”, vagyis az olvasónak kell eldöntenie, hogy kutatónk komolyan ilyeneket gondol magában, vagy pedig csúfot úz önmagából és az olvasóból is. A régi ismerőstől megtudja, hogy lehetőség van arra, hogy megismerje a rá vonatkozó titkos megfigyelések tartalmát. „Szó, ami szó, a hír mellbevágott. Itt tartanánk?” Csak egy világtól elzárkózott szobatudós hökkenhet meg így ettől az információtól; ugyanakkor lehetetlen eldönteni, hogy mit jelent ez az „itt”. Csodálkozást, hogy már ennyire előrehaladt a régi rendszer bomlása? Rosszallást, hogy „ezt azért nem kellene”? Végül úgy dönt, hogy elmegy a Hivatalba, amely „a múlt kincsesbányája”. Hiszen mire jó a bánya, mondja magában, „ha most habozok a tárna mélyén szövétneket gyűjtani!”

Döntésének fő indítéka első pillantásra elég különös: ő maga se tudja, hogy mit művelt akkoriban; a hivatal arra is esélyt nyújt, hogy megtudjon valamit – önmagáról. Olyasvalaki beszél itt, aki a saját életét se becsüli többre, mint a mormotákét, s voltaképpen érdektelennek tartja. Az ismeretlen megfigyelő pillantása sajátos pikantériát kölcsönözhet az elmúlt éveknek. A pikantériát egy másik régi ismerős, Spináth Joli személye fokozza, aki a hivatalban dolgozik, és érezhetően szívesen szűrné össze a levelet a kutatóval, noha „viccesnek találja” a rágcsálókutatást. „Ahogy vesszük”, válaszolja jelentőségteljesen a narrátor, és itt igazán nem nehéz megvonnunk az allegorikus párhuzamot a kis rágcsálók és a kelet-európai polgárok megfigyelése között. A Szűz Macska nevű vendéglő mint közeg kétségbevonhatatlanná teszi, hogy akármi is történt Európának ebben a csücskében, lényegében nem történt semmi. Erre utal „cáfolhatatlan metafizikai jelenség” gyanánt az irdatlan halom túrós csusza az asztalokon, valamint a vargabéles, „a mulandóság komor hírnöke, valami sötét titkokkal fénytelen, szilárd kérge alatt”, melyből „életunt mazsolák” hullanak ki. Amely ráadásul, mint kiderül, valóban „velejéig romlott”, mint az a világ, amelyben a mormotakutató él, és amelyet a múlt voltaképpen érdektelen titkainak „feltárulása” egy kicsit sem változtatott meg. Az ügyintézőnő mesél azon ügyfelek csalódottságáról,

akiket nem figyeltek meg, valamint azokról a kellemes (?) izgalmakról, amelyeket akkor él át az ügyfél, amikor az áthúzott nevek szótagszámából próbál a megfigyelő kilétére következtetni. „Egy darabig nem is tudsz majd egyébbel foglalkozni” – teszi hozzá.

Felmerül a kérdés, hogy miért távozik angolosan a mormota- 77
kutató, miért nem akar már „szövétneket gyűjtani” a múlt kincsesbányájában? A novella allegorikussága ezen a ponton többféle értelmezést is lehetővé tesz, hiszen a narrátor nem tisztázza magában, hogy miért nincs már szüksége a hivatal által szolgáltatott információkra. Mi fordult meg? Talán a helyzetből, a környezetből, Spináth Joli személyéből áradó áporodott kelet-európaiság készítette erre az önmagát is meglepő menekülésre, ami ugyanakkor nélkülöz minden heroikus felülemelkedést. Egyszerűen nem akar még mélyebbre süllyedni ebbe a milióbe; visszabújik a vackába, mint a fotózó „megfigyelőtől” megriadt mormota.

A *Paraszkiwa* és a *Hekk* című novellákat akár egy novellafüzér kezdeményének is lehetne tekinteni (talán azzá is fog épülni a jövőben). Ezekben az írásokban a Bodor világában járatos olvasó újra fölfedezheti azt a tájélményt, azokat az emberi kapcsolatokat, a kommunikáció sajátos formáit, a jóformán azonosíthatatlan nációjú emberek együttélésének szerkezetét – szóval mindazt, ami miatt ennek az írónak a követője lett. A narrátor mindkettőben ugyanaz a fiatal fiú, aki talán már kilépett a kamaszkorból (annyit tudunk meg róla, hogy a sorozást eddig csak egy tiszt jóindulatának köszönhetően úszta meg). Általában a fennsíkon lakik a mézszégetőkkel, akikhez valamilyen rokoni szál is fűzi. Amikor azonban mostohaanyja, Paraszkiwa meghal, éppen a folyónál található (határzó?) alakulatnál van látogatóban az apjáéknál. Nem tudjuk, mi történt a vér szerinti anyjával (ennek a kérdésnek a novella végére megnő a jelentősége). Látjuk, hogy szorgalmas, szófogadó, és hogy minden érzelemnyilvánítás nélkül számol be a környezetéről és a rábízott tennivalókról. Apjához és mostohaanyjához sem fűzik érzelmek, még negatív érzelmek sem. Paraszkiwa rejtélyes halálának elmondásakor olyan hasonlatokat használ, amelyek ezt a távolságtartást még hangsúlyosabbá teszik. A fürdőkédben fekvő és minden szörzetét elhullató halott egy „guminőre” emlékezteti, akinek a teste, „ahogy a pórusain át távozó lélek finom dérral bevonta, olyan fehér volt, hogy tőle a homályos kamra gyöngyházas fénybe derengett”.

Miután a halottkémtől megtudjuk, hogy a halál egy kutyák elaltatására szolgáló méregtől következett be (az apa gyepmesterként dolgozik az alakulatnál), felmerül a kérdés, hogy gyilkosságról vagy öngyilkosságról van-e szó? Az apa viselkedése ambivalens; sürgősen el akarja temetni a halottat, ugyanakkor mintha meglepetésként érné a méreg hatása. A narrátornak erről

sincs véleménye. „Mintha a teremtő tréfája lett volna az egész. De nem a teremtő műve volt. Nem ám.” Tehát csak azt nyomatékosítja, amit tudunk és látunk: hogy a halál nem volt természetes. Mint annyiszor Bodornál, a temetési előkészületek ezúttal is fontosabbak, mint a haláleset. Az olvasó 78 szemszögéből persze az látszik a legvalószínűbbnek, hogy az apa tette el láb alól az asszonyt, hiszen már a temetés másnapján új nőt hoz a házhoz, akit valószínűleg már régen kiszemelt magának a „hontalan asszonyok menhelyén”. Ezt a következtetést azonban ellensúlyozzák a gyász kétségbevonhatatlan jelei: az apa imádkozik, Paraszkvia helyét üresen hagyja az ágyon, úgy alszik el. Erre reagál az elbeszélő kommentárja: a férfi úgy horkol, „mintha saját lelkéből is egy darabkát a Paraszkviaé után kívánna küldeni”. Mintha csak fokozatosan fogná fel, hogy ő is gyanúsítottá válhat. Bodor világában semmi sem egyértelmű, így a halottkém megnyilvánulása sem: „nagy mázlista maga”, mondja. Az itteni „szabályok” persze elképzelhetővé teszik, hogy valaki gyászolja azt, akit ő maga küldött a másvilágra; ennek viszont ellentmond az, hogy a férfi meglepődik a méreg hatásától – vagy csak úgy tesz, mintha meglepődne. A fiú ezúttal sem ítélkezik, csupán megjegyzi, hogy az új asszony soványka, „olyan húsz-, harminc-, vagy negyvenéves” lehet, „vagy ki tudja” (tehát tetszés szerint lecsérélhető vagy visszavihető a menhelyre), s hogy „ázott seregélyhez” hasonlít. „Sok szerencsét, a maga dolga” – összegzi a helyzetet, majd visszaindul a fennsíkra, a mészégetőkhöz.

Nyilvánvalóan ugyanarról a mészégetőről van szó, noha a földrajzi nevek nem ismétlődnek, vagyis a tájat nem lehet betű szerint azonosítani az előző novellában megjelenő vidékkel. A rokon szálát „Helga néném” képviseli, aki terhes a két mészégető valamelyikétől (akik nem melleleg ikrek – újabb Bodor-féle vándormotívum). A négy ember működőnek látszó együttlétét az új tulajdonos bejelentése zavarja meg, aki „megkéri” őket arra, hogy fogadjanak be néhány hónapra valakit, akit a hatóságok keresnek. Az ismeretlen, titokzatos jövevény, aki általában pusztulásra van ítélve, szintén Bodor írásainak egyik visszatérő dramaturgiai eleme. Az ikrek nem mondhatnak ellent Juszuffnak, az új arab tulajdonosnak (változóban van tehát a világ, amelynek a peremén élnek, de azért nem kevésbé vannak kiszolgáltatva neki); és „karácsony egyik előnapján” meg is érkezik az idegen, aki Hekknak nevezi magát. A karácsonyi várakozás metonimikusan utal Helga terhességére, de ezt Hekk feltűnése groteszk iróniává fordítja át. Annak ellenére, hogy a magukat szívtelen, kemény emberekként jellemző ikrek (Helga és a narrátor közvetítésével) tulajdonképpen segíteni próbálnak a teljesen elvadult, szinte állati kinézetű figurán, aki egy csonttá fagyott döglött mókust vonszol maga után, amelyet mindenáron meg akar enni. Amikor végül meg is teszi ezt, s ennek következményeibe belehal, az elbeszélő megjegyzi, hogy a mókus

maradékai olyanok, „mint a halálra ítélt ember félbehagyott vacsorája”. Hekknak meg kell halnia, el kell égnie a mészégető kemencében (meg kell sülnie, mint a halnak, amelytől a nevét kapta); ez azonban többféleképpen is bekövetkezhetett volna. Mivel nem akar alkalmazkodni a többiekhez, a konfliktus elkerülhetetlen lenne. Az ikreket azonban valami 79 megmenti attól, hogy gyilkosságot kövessenek el, sőt a terhes Helgát is sikerül valamilyen ürüggyel eltávolítaniuk addig, amíg Hekk teteme porrá nem hamvad. Karácsonykor merőben szokatlanul hirtelen tavaszi szellők fújdogálnak; olvadni kezd a hó és előbújnak a csillagok is. Az összefüggéseket az olvasónak kell feltárnia, ha kívánja.

A kötet legjelentősebb írása véleményem szerint a *Pitvarszk* című elbeszélés. Ezzel a városnévvel futólag találkozunk a *Hekkn*ben (a narrátor ellát a város fölötti magaslatokig). Az előbbi nevet viselő írás elbeszélője számára viszont „távoli és ismeretlen” hely, ahová Marlenka, a felesége szökött Mihadass főhadnaggyal. Az utóbbi tudósítja arról, hogy Marlenka meghalt, ő azonban, mintha sejtené, milyen hírt hozott, halogatja az üzenet elolvasását. A narrátor nevét (ahogy Bodornál gyakran előfordul) ezúttal sem tudjuk meg, miközben mindenki másnak van – általában nem is akármilyen – neve. Ez a megoldás egyfajta lebegő meghatározatlanságba burkolja az elbeszélőt, még akkor is, ha nagyon egyszerűen és átláthatóan gondolkodik. Ez esetben azonban nem beszélhetünk egyszerűségről és átláthatóságról. A *Pitvarszk* narrátora a szokott bodori szenvtelenséggel beszél önmagáról, a sportkőről, amelynek tagja (talán gyorskorcsolyáról van szó?), szeretőjéről, Bettyről, valamint egyre jobban fájó, szinte fagyottnak tűnő lábáról. Az, hogy Marlenka holmijához a nő eltűnése óta nem nyúlt, azt jelzi, hogy a másik hiányára ugyanúgy nem akar reflektálni, mint a lábával kapcsolatos problémára. Váratlan tapasztalat adja tudtára, hogy ez a hiány benne magában lakik, vagyis hiába menekül előle. Ezek a novella (és talán az egész kötet) legdöbbenetesebb mondatai. Hirtelen dermesztő csendet érzek. „Egyszer csak ez a csend halkán sísteregni kezdett, aztán harsogni, mint valami távoli hegyi patak, még visszhangzott is a falak között. Vagy nem is ott, inkább csak bennem, a testem üregeiben. Mintha belőlem áradt volna, és én lennék ennek a szent csendnek a forrása, egész bensőmben ezt a csobogást hallottam. Egy darabig csak bennem tombolt, aztán hirtelen, bumm, kitört, kiszabadult, áradt belőlem, megtelt velem az egész szoba.” Ez után a majdhogynem misztikus élmény után olvassa el a főhadnagy üzenetét, amelyben arra kéri, segítsen hivatalosan is eltemetni Marlenkát.

Ez a halálhír véget vet Bettyvel való viszonyának; a nő kiadja az útját, mintha csak a hiányzó, de valahol mégis csak élő feleség tartotta volna együtt őket. A szakítási jelenet során mégis kiderül valami a férfiről, legalább

annyi, hogy feltehetően értelmiségi, hiszen angolul felel Bettynek. „Yes darling, of course. Már itt se vagyok.” Hirtelen, visszamenőleg érti meg azokat a jeleket, amelyek ennek a napnak a történéseit előkészítették; hogy „változóban a világ”. Amint hazatér, végre odalép Marlenka szekrényéhez.

80 „Ahogy kinyitottam, a hosszú hónapok némasága után rám zúdult jól ismert illata. Langyosan omlott meztelen testemre, mintha ő is ott lapulna a ruhái mögött, ahogy egyszer valamikor régen azt jó viccnek találta.” Ezután nem következhet más, mint a temetés szertartásának előkészítése, ahogy többször is láttuk a kötetben; hiszen Hekk elégetése is egyfajta temetés volt, ha Paraszkvivénál rendhagyóbb is. A maga módján a mormotakutató is eltemette állampárti múltját, amikor lemondott a Hivatal szolgáltatásairól.

A *Leordina* művész-párosa is nyílegyenesen halad a kapcsolatuk felszámolása felé, de annak elgyászolására nem kerül sor, mivel a harmadik szereplő révén a történet nyitott marad. A *Miluban* rögtön felismerjük, hogy ezúttal a címben szereplő nevű lipován jehovista fiú az a jövevény a börtönkonyhán, aki nem élheti túl az áthelyezést. El is hangzik róla az egyik szakács szájából, hogy az „ilyeneknek tulajdonképpen már rég a mennyországban lenne a helye.” Amikor kiderül, hogy Milunak parapszichológiai képességei vannak, már csak idő kérdése, hogy a haja erőszakos levágásával – tulajdonképpen akaratok ellenére – kiiktassák az életből. Bodor ebben a novellában jut a legközelebb ahhoz a műfajhoz, amelyet Tzvetan Todorov „fantasztikus irodalomnak” nevezett. Nincs magyarázat a Milu hajából előgördülő piros gyöngyök mibenlétére, amint arra sem, hogy miként úszta meg addig a hajvágást, s hogy miért hal bele (Sámson nevét maga említi, de mint tudjuk, ő nem a haja elvesztésétől pusztult el). Ám az író nem lép át a tiszta fantasztikum területére, megelégszik annyival, hogy a börtönszakácsok perspektívájából érthetetlen dolog történt. A „hihetetlen” jelző Bodor Ádám írásaiban amúgy is a szereplők viselkedésének, reakcióinak megítélésére illik, nem annyira azokra a konkrét eseményekre, amelyek velük történnek – ezért kivételes ez a novella. A kötetzáró *Rebi* nukleáris katasztrófájának elbeszélőjének együgyűsége is alig hihető; de hát nem is a világvége a fontos itt, hanem – ismét csak – a *másik* hiánya, amelyet nem lehet elfogadni. Jóformán semmit sem tudunk meg az (ismét csak névtelen) elbeszélő és a Rebi nevű „ősz hajú” asszony kapcsolatáról. Annyit tudunk, hogy valószínűleg idősek, hogy kecskéket tenyésztenek, és éppen az atomrobbanás előtti napon békültek ki három és fél hét után. Rebi (vajon gondolhatunk-e itt Arany *Vörös Rébékjére* névadóként?) a megvadult kecskék után szaladt, és nem tért vissza többé. Az elbeszélő perspektívája különös kontrasztot képez a pincéjébe befogadott családdal: az utóbbiak pontosan értik, hogy mi történik, mint ahogyan azt is, hogy a nevetséges biztonsági intézkedések ellenére kevés esélyük van az életben maradásra. A narrátor viszont nem is akarja megérteni a helyzetet,

és még az is eszébe jut, hogy esetleg valamilyen társasjátékot kellene játszaniuk (mondjuk az „Ember ne mérgeződj” nevűt). Ő csak Rebi visszatérésére vár. Az olvasó pedig elgondolkodhat, melyik a „megfelelőbb” magatartás. (*Magvető, Bp., 2019*)

A közelgő klímakatasztrófa idején mindinkább a figyelem középpontjába kerülnek azok az írásművek, amelyek az ember és a természet viszonyrendszerének boncolgatását tűzik ki célul. Kollár-Klemencz László 2018-ban megje-

82 Nyéki Gábor

„CSAK MONDOM”

Kollár-Klemencz László:

A műanyag kerti székek élete

ságát ennél pontosabban nem is határozhatnánk meg: a tárcák, novellák és esszék között elhelyezhető fejezetek (?) zöme, noha többé-kevésbé jól rekonstruálható történettel bír, nélkülözi mind a cselekményközpontúságot, mind a kidolgozott dramaturgiai ív felrajzolását, a Kollár-Klemencz-szereplők pedig inkább tekinthetőek pár vonással létrehozott alakoknak, mintsem gondosan kidolgozott karaktereknek. *A műanyag kerti székek élete* erősségét nem is ez adja, érényei a hangulatiságon túl elsősorban a kötetkompozícióból származnak: ezek mentén kristályosodik ki szép lassan, hogy hibái ellenére pontosan miben is tekinthető újszerűnek.

Noha a felütésként funkcionáló pársoros *Felmászott* a fülszöveg által is hangsúlyozott emberi–nem emberi, illetve organikus–műanyag ellentétpárok összevetésére látszik kihegyezni a tematikát, hamar be kell látnunk, hogy a szerző szerencsénkre messzebbre merészkedik ennél. Szövegvilága azonban több ponton is meglehetősen eklektikusnak és nehezen megközelíthetőnek bizonyul. A gyakorta névtelen főszereplőknek legtöbb esetben csak a foglalkozásuk ismert, közöttük sem feltétlenül a természetben dolgozók állnak többségben: bár akadnak közöttük erdészek, traktorosok, bérmunkások, felűnnek szobrászok, kovácsok is. Másoknak meg mintha se foglalkozásuk, se élettörténetük nem lenne, annyira álomszerűek. A figurák közös pontja inkább abban jelölhető meg, hogy valamilyen veszteségélménnyel szembesülnek, és ezen élményüket akarják feldolgozni. Az *Ibolyá*ban a gyermek az édesanyját veszíti el, *Az elképzelt hó*ban a szobrászt a felesége hagyja ott, és noha csak később derül ki, de *Az apák lesben* öregje vélhetően fiának halálát gyászolja. A traumák állatokhoz is kapcsolódhatnak: a *Te tudod, mi az...* főszereplője a családtagnak számító kecskebakot kénytelen eltemetni. De nem kell ennyire direktnek sem lenni: *A láncfűrész*ben például a veszteség az apa és a fia közötti kommunikáció hiányában ragadható meg.

lent könyve, *A műanyag kerti székek élete* a fülszöveg tanúsága szerint „természetírásokat” sorakoztat fel, és ezen keresztül vizsgálja a kérdést, „hogyan találkozik az ember a természettel”, illetve „mi a természetes az emberben”. A hosszabb-rövidebb szövegek műfaji-

Bizonyos cselekményminták ismétlődnek ugyan, bizonyos történet-töredékek újból előkerülnek, a svéd vagy a szobrász személyében visszatérő alakokkal is találkozunk, és azok a fránya címbeli műanyag kerti székek mint az emberi életmód elhagyhatatlan velejárói is képviseltetik magukat – ezzel együtt azonban nem könnyen olvasható kötettel van dolgunk. 83

Az egyes fejezetek dramaturgiája nehezen képződik meg, a történetek sűrűségét visszaemlékezések, elmélkedések szakítják meg. Vegyük példaként *A Bükki-pusztában* felsejülő három narratívát: a kerettörténet szerint a traktoros és az erdész négyszáz kiló bálát pakol fel egy teherautóra, és miközben az elbeszélő a helyes bálázás fortélyairól tudósít, a két férfi arról a brutális gyilkosságsorozatról is beszélget, amelyet egy arrafelé bujkáló orosz katona követett el a második világháború után. Erre rakódik rá egy harmadik jelenetsor: az ország másik végében egy férfi szerelmes verset ír egy ismeretlen nőnek, „akit meg szeretett volna ölelni”. Csak találgathatjuk, mi köze van ennek az előző kettőhöz: kicsoda a férfi, kicsoda a nő? Azokhoz a turistákhoz tartoznak, akiket a tábor-tűznél agyonlő az orosz? Kevés kapaszkodó híján alig-alig gyakorol bármiféle hatást az olvasóra a novella, ez pedig nem is annyira a tudatos szövegszervezésnek tulajdonítható, inkább írandó a kidolgozatlanság számlájára. Ez sajnálatos módon más szövegeknél is felüti a fejét, ami már csak azért is zavaró, mert koncentráltabb formában igen erős történetekről volna szó: az *Ibolyában* a címszereplő éjszakai nővér egy jósnő képében a halálos beteg édesanya életének utolsó szakaszát teszi elviselhetővé, ám a gyakori, és valójában nehezen indokolható elbeszélőváltások még a posztmodernen edződött olvasó türelmét is próbára teszik.

Szintén nem szerencsés döntés, hogy noha a novellák java az elengedés motívumát járja körül, rendre jelentkeznek olyanok is, amelyek e megközelítés mentén nehezen illeszthetőek a többi közé. Ilyen például a *Balta*, amely a sziklaugrást a favágással rokonítja, meglehetősen erőltetett és zavaros módon. A filozofikus hangvétel aztán azoknál a történeteknél is felüti a fejét, amelyek történetvezetésénél elkélne a feszesség. Nem egy pillanatban az az érzésünk támadhat, hogy a szereplők beletörődő természete előbb egykedvűségbe, majd unalmasságba csap át. „Eddig is elvoltunk, ezután is lesz valahogy”, mondja a *Kiskertek népében* a sofőr. A kijelentés a kötet egészére nézvést is mottóul szolgálhatna. Sajnos a Kollár-Klemencz által működtetett nyelv nem minden pillanatában mentes a fentihez hasonló, hangzatosnak szánt, valójában klisészerű mondatoktól, vagy akár a kínosabbnak bizonyuló szóképektől sem. Csak néhány további példa: „az arányok a fontosak, az arányok ismerete az élet ismerete”; „tudod, az a nehéz, hogy minden elmúlik”; „minden bizonytalan ezen a világon, de a változás, az holtbiztos”;

de az is megesik, hogy az emberek úgy érnek össze, „mint a bevásárlókocsik láncos zárja”. Az egyes kezdőmondatok egymáshoz hasonló, felütésszerű megszerkesztettsége poétikailag szintén lapossá tesz egyes bekezdéseket.

84 Az alakok hallgatása ahelyett, hogy beszédes volna, inkább érdekeltségbe, blöffölésbe csap át. Kicsoda például az *Átfújja a szél a házat* szorongó, „hatalmas üres kráterbe belebámuló, a meg nem élt pillanatok súlya alatt roskadozó” férfinje? Nem tudni róla sok mindent, ennél fogva nehezen is lehet bármi módon is azonosulni belső konfliktusaival. Hasonlóan megfoghatatlan a sötét téli házban felriadó alak, aki a szobában ragadt legyenek zaját hallhatja. Kik ők és hogy viszonyulnak a többi szereplőhöz? És a *Szauna* apja? Ha önreflexív elméledésként tekintünk ezekre, hol lehet az „én” a többi írásban?

Már csak azért is kár a gondatlan szerkesztésért, mert amikor igazán letisztult, akkor viszont remekül működik, különleges hangulatot áraszt és kiválóan szerveződik egybe ez a próza. A kötet vége felé lévő szövegekben mintha még reflektáltabbá válna a mű központi felismerése: egy lehetséges olvasat szerint az ember a hőn áhított bizonyosságot, lelki sérüléseinek feldolgozását nem az civilizáció elhagyásával, illetve a természetbe történő önkéntes száműzéssel érheti el; sokkal inkább a többi emberrel történő párbeszédekben találhatjuk meg önmagunkat. Erre erősíthet rá *A műanyag kerti székek élete* történeteinek egyik visszatérő eleme: nem egy esetben találkozni olyan jelenetekkel, amelyekben az emberek vagy társaságban, vagy magányosan valamilyen állat eljövételét várják, ám az élőlények vagy nem jelennek meg, vagy nem olyan formában, mint az várható lett volna. Talán nem véletlen az sem, hogy a kötet keretét két barát beszélgetése jelenti: a figurák a meggyfa alatt diskurálva térből és időből kiszakadva a mozdulatlanság állapotát veszik fel, eljutva a felismeréshez, miszerint a természethez lehetetlen olyan közel férkőzni, amilyen közel szeretnénk („a kacsát amúgy szerintem nem szabad elárulnia senkinek, mert ha elárulja, lelövik őt, vagy betegek közé zárják”). Hagyni kell, hogy „a gravitáció legyen az erősebb” és „alkalmazkodni mozdulatlanul”, ha már – ahogyan korábban olvashattuk – egyedül „a változás holtbiztos”. Máskülönben a műanyag kerti székekhez hasonlóan süllyedünk a tó fenekére.

Kollár-Klemencz műve akkor erős, amikor szövegeiben erre a fókuszpontra reflektál: felfogása szerint az emberi létezés tragédiája a változásban, illetve annak elkerülhetetlenségében áll. Nagy szerencse ugyanakkor, hogy a szerző a kötetegészt illetően nem esik bele abba a csapdába, hogy szakralizálja a természetet és a vadont, leegyszerűsítve az emberi–természetes opozíciót. *A műanyag kerti székek élete* vadjai is ugyanúgy képesek kegyetlenek lenni és emberi sorsokat tönkretenni, lásd például *A rét* apafiguráját, akinek fiát szarvasbika tapossa agyon. Kiutakra a szereplők akkor lehetnek, ha a

menekülés helyett a fájdalmak megélését és az élmények megosztását választják, legyen szó a gyászolás folyamatáról (*Ibolya, A rét*), a barát elvesztéséről (*A só szaga*) vagy egy szerelmi kapcsolat végéről (*Az elképzelt hó*). Mindent összevetve tehát érdemes időt szánni ezekre az írásokra, bár kétségtelen, hogy leginkább türelemmel és lelassítva közelíthetőek meg. (*Magvető, Bp., 2018*)

85

Új Forrás 2020/5 – Nyéki Gábor: „Csak mondom”
Kollár-Klemencz László: A műanyag kereti székek élete

„[S] nem marad idő / betölteni a kétütemű hetesekkel a noteszt, / se terci-
nákkal a hegyoldalt, amelyen meghúzódva lakom” (...mulandó)

86 Bödecs László

RÍMTELEN REND, ROGYÁS

Géczi János: *Sziget, este hét
és hét tíz között*

Nehezen befogad-
ható olvasmánynak tűnik
fel Géczi János *Sziget, este
hét és hét tíz között* című
verseskötete. A cím önma-
gában nem ad túl sok tám-
pontot a kötet összefüg-
géseinek mélyebb értel-
mezéséhez, ugyan nem is
elvárás a címeikkel szem-
ben, hogy teljesen egyér-

telművé tegyenek bármit is. Viszont a versek elolvasása után, a szövegekkel egybevetve sem kaptam sokkal jobb ötletet, miért éppen ezt a mondatot emelte ki címnek a szerzői szándék, mint amit már annak előtte megéreztem, vagy legalábbis sejtettem. Sőt egy érdekes eshetőséget – nevezetesen, hogy milyen nagyszerű kísérlet lett volna mindössze tíz percet, afféle James Joyce-os sűrített figyelemmel, minden apró részletre kitérve versciklusban megírni – ki kellett zárnom. A kötet 10. oldalán szerepel a mondat, miszerint „este hét és hét tíz között / a sziget fémfényekkel telítődik”.

Miért lehet kiemelt pontja ez a nem túl hosszú, benne foglalt szójátékát nehezen adó vers a kötetnek? M, R, R, „betűzi a jeleket” a lírai én, a továbbiakban pedig ez az „ódára alkalmas” matéria, mintegy impresszionista hangulati líraként tárgyakból és környezeti elemekből, és azokból fakadó benyomásokból képez művet, ugyan nem ódát. U, T, E egészül ki a gyakorlott rejtvényfejtőknek biztosan hamarabb átlátható feladvány. MURTER, olvashatjuk össze a kiemelt betűkből a vers rejtett utasításainak megfelelően. Horvát sziget az Adrián, ahova a lírai én talán éppen megérkezett, és könnyen lehet, hogy nem egyebet csinál, mint hétkor „fémfénynél” olvassa a közigazgatási jelzőtáblát. Ez a bizonyos sziget, ahol ez a tíz perc, talán éppen nagyjából az ősz eleji időszámítás szerint (anélkül, hogy utánanéznénk, engedhetünk az intenciónak) a napnyugtáé lehet. A napnyugta pedig igen bevett, érthető toposz, az alkony mint az öregség kezdete, mint az életösszegzés, a nosztalgikus emlékezés, és a már egyre sürgetőbb istenhez-térés, a halál közelítésével való szembenézés mindenkinél sajátos, mégis hasonló gesztusának ideje. Mégis jelentőségeltjes ez a száraz, tényszerű, mondjuk naplóbejegyzés-szerű lejegyzésmódja a valóságnak, ahogyan a cím azt megörökíti.

Az általam mottónak kiemelt idézetben maga a szerző is utal erre a jegyzetszerű fogalmazásmódra a *notesz* szóval. A versek egymásutániségának

nincsen egyetlen jól látható rendezőelve, bár az is igaz, hogy nem minden esetben válogatatlanul, véletlenszerűen következnek, de legtöbbször nagyobb egységeket mégsem tudnánk konkrét elvek alapján csoportosítani. Elmondható, hogy olykor igen, máskor nem könnyíti meg az olvasást, ha egységeket keresünk a teljes cikluson belül. A versek jobbára egymagukban is megállnak, lezárt egészként tekinthetünk rájuk, nem támaszkodnak egymásra, sokszor egy-egy mítoszt dolgoznak fel, vagy mitikus alakot idéznek meg, a szerző saját magánmitológiája szerint, és a Sziget élményanyagához viszonyítva. Ilyen versek például a ...*megfigyelő* vagy a kötetben kiemelt helyeken levő *Titánia* és *Apolló*. Ez utóbbiak valamilyest bontják az egyébként egységes címadási stratégiát, minek alapján három pont után következik egyetlen szó, talán egy ki nem mondott teljesebb címlehetőség töredéke.

Ahogy a város nevének betűi szétszakadnak a ...*telítődik* című opusban, úgy épülnek a rá következő versben (...*históriát*) „az isteni ABC-ből” a dolgok, és a lét lakói is. Egyneműség figyelhető meg a létezésben, miszerint a *létezés* szó, de nehezen olvasható ki, a „tökéletesen körberajzolt szó” már csak a halál függvényében, és annak terhével jön létre, hogy pillanatok alatt elmossa a dagály; „felnyalja az azúrnyelvű tenger”. E két vers az életet mint olvashatót, megformált, kimondott, leírt, vagyis megérthető nyelvet fogalmazza meg. Nézőpontja igen szép egységet alkot, hasonlóan folytatódnak lap-pangó tematikus egységek a kötet más pontjain is, de ezeket a szálakat – ahogyan a sors szövetét is – nehéz Géczy János költői világában, mondjuk, szőnyegbe fogni.

Ennek tudatában, és ezt szem előtt tartva alakul e kötet világa. A töredékesség mint alapvetés, azért annak reményében kap, mint egy „lángra kapott bokor”, transzcendentális többletet, „hogyanek kínáljuk fel, / mint egyetlen olvasónak a teljes históriát”. Az egyetlen olvasó, aki még ezt a szétszalazott összefüggésrendszert is egyben láthatja, talán a keresett Isten, istenek, teremtő, univerzum. Ezek a kifejezések váltják egymást a transzcendentális perspektívát jelölve. Csupán antik mitológiák alakjain, pontosabban azok posztmodern lenyomatait viselő entitásokon keresztül érthető a „teljes szöveg”; a magyarázat sem az alkotóé, sem az olvasó nem lehet „[a] szövegben, melyet egyszerre több / klaviatúrán is írnak”.

„Ódára / alkalmas, elmondható írásjegyek” – idézem. Ebben a többnyelvűségben, a különböző írásjegyek között ott a Szigetről való óda alkotásának szándéka: „Szoktatom magam a rímtelen renchez, a rogyáshoz”, vö. „Szoktatom szívemet a csendhez” (József Attila: *Óda*). Nyelvi festmény tájakról, tárgyokról, élővilágról, amelybe az alakok is belesimulnak. Olyan ez a szövegvilág, akár egy posztimpresszionista festmény. Felismerhető, de stilizált

formák, harsány színek jelennek meg előttünk, az alakok színné, bábbá fokozódnak, de már egy posztmodern nyelvi világon keresztül. Mitikussága szándékolt, töredékes, a táj idegenségét (különlegességét) nyelvi idegenséggel is, ugyan csak egy-egy szóval hangsúlyosabban deklarálja

88 („Mjeseznek”; „Duša, dušica”). Olyan ez a Sziget sokszor, mintha egy Csontváry-festményen látnánk. „Olykor lepkéből vagy, te csipke, / olykor porból, te por, / serceg a platnin, de lángra nem kap, / és megsárgulsz, / miként a Hajnalcsillag / a víz fölött, ha sokáig nézlek”.

Nagyrészt plen-air nyelvi festészet, de olykor mégis levegőtlenül sűrítő mondatok, a *világ* mint szó, sokkal nehezebb, nehezkesebben kifejezhető, mint színek összességeként: „A megváltást úgy vágyja, / amint a kozmosz azt, / amitől valóra válik, / a rímhelyzetet.” Nem mentes a versek nyelvezete a pátosztól, ahogy az iménti idézetben is láthatjuk, s olykor az eltűnődések, elfilozofálások nyelvi esendőségeikkel, azzal, hogy nem elég gördülékenyen megfogalmazottak – szárazak a mondatok, és sokszor nem hoznak újdonságot, tulajdonképpen klisékből építkeznek –, gyakran elidegenítenek olvasóként. „Minden történetben benne rejtőzik a másik. / A csontkupacként egybehányt szobrot / többször más-más esemény részeként látom”. Hogy kijöjjön a szótagszám, amit az adott verssor megkövetelne, gyakran avantgárd módon szóelválasztással való sortörést is alkalmaz a szerző: A szomszéd város klímája a vál- / tozatos fény- és csapadékviszony- / nak köszönhető. A fel-szolgálók / [...]”.

Gyakori, hogy a versek valamilyen versformára „emlékeztetnek”, bizonyos módon, egymáshoz hasonlóan vannak tördelve, egyes részeiken érzünk jambikus lejtést, de az sokszor megtörik. A legtöbb vers esetében könnyen felismerjük a tercina formát, de szinte sosem tiszta jambusokban íródtak, rímekkel csak ritkán találkozunk, ezek a dekomponált, posztmodern tercinaformák csak versszakok sorainak számával kívánják mutatni, hogy ők tercínák volnának. Minden más részletükben átlépik a versforma szokványos határait, áthajlásokkal a gondolati egység, ritmustöréssel a ritmus, szótag-számmal a sorhosszúság terén.

A tercina a kötet leggyakrabban alkalmazott versformája, azonban másutt különböző hosszúságú számozott versszakokkal ellátott, alkalmanként külön részekbe tört, vagy egybefüggő hosszabb-rövidebb szabadverseket is találunk (...*megfigyelő*; ...*voltak*; ...*zsarnok*). A néha-néha használt rímek nem következnek talán egyetlen versben sem konzisztensen, vannak üresen hagyott helyek, ahol a rímelés is megtörik. A rímek bár könnyítik az amúgy zsúfolt, költői képekkel és nyelvi manírokkal, fordított szórenddel, sok áthajlással alkotott versek befogadhatóságát, sokszor maguk is kilógnak a versekből az egyébként uralkodó elmélkedő bonyolultsággal szemben, mivel egyszerre kívánnak enigmatikusnak és egyszerűnek hatni: „Hiába

múlik, nem múlik el, / valahogy nem tud vége lenni, / nem múlik belőle semmi”. Néha ezt az enigmatikus, mitikus hangulatot, az elmúlás és istenkeresés súlyos kérdéseit oldandó humor és profán is vegyül a versek közé, e szándéknak egy darabja például a ...*hatalmad* című: „Téged úgy látlak, ahogyan elképzelttem, // de nézni sosem néztem a segged.” Viszont ez a vers is nagyon hamar felvillantja a „hímtag” szót, amitől kényszeredettsége, avíttága, eufemisztikussága okán már nem olyan jóízű a mosolygás. Talán a kötetet tervező grafikus, tipográfus is érzékelte a túlsűrítés és egyben töredékesség e kötetben végigvonuló érdekes módozatait, ezért tervezte az oldaltükröt ilyen szellősre.

A fent leírt kritika mellett elmondható, hogy sok elidegenítő vonása ellenére mégis szimpatikus marad ez a kötet. A „rímtelen rend, a rogyás” erős alliterációs sor, amihez a lírai én szoktatja magát, és végül az olvasóra is rátelepszik. A gondolatok jegyzetszerű töredékessége, a „nyelvfestészeti” fénytörések sajátos szabálytalanságukban kimunkáltak, ha valaki veszi a fáradságot, hogy kihámozza, megrágja ezeket a sorokat, valóban rendet talál. Persze, hogy levegőtlen a Sziget: a tenger fojtogatja minden oldalról. Géczy János nem hallgatja el, sőt hangsúlyozza ezt az ellentmondást, keresetlenek szavai, nem óhajt megalkudni, zavaró zajokból (is) áll ugyanis ez a sajátos adriai zene, nem csak alliterációkból: „Kinek pedig zenére termett a füle, / annak szóljon doromb, hagyom”. (*Tiszatáj Könyvek, Szeged, 2018*)

Új Forrás 2020/5 – Bödecs László: Rímtelen rend, rogyás
Géczy János: Sziget, este hét és hét tíz között

Manók márpedig léteznek. Nézzünk csak körül. Épp ott szalad egy az Önök háta mögött. Ne forduljanak meg, megállt. Mintha szobor lenne. De ne dőljünk be neki, csináljunk úgy, mintha nem történt volna semmi. Ott tartottam,

hogy manók márpedig léteznek.

90 Csendes Toll

A BARVÁJOKRA VÁRVA

Nem hiszem, hogy ezek a manók, ezek a barvájok csupán egy amatőr uszadékfafestő képzeletének a

játékai lennének. Nem hiszem, hogy Kopi Mundi Zoltán fantáziaszüleményei elintézhetőek lennének annyival, hogy egy outsider, autodidakta művész készítette őket. Tudjuk, hogy ezek a jelzők magukban hordanak egyfajta értékítéletet, ami nem éppen pozitív kicsengésű. Nézzünk rá ezekre a naivnak nevezett műtárgyakra, amit egy naivnak nevezett festő készített. Élnek, működnek, hatnak. És nem ez lenne-e a legtöbb, amit egy *igazi* művész elérhet? Gondoljunk a nagy, nagyon naiv festőre, aki 101 évvel ezelőtt született és Csontváry néven hagyott nyomot maga után a világunkban. Elhivatottságát óvatosan őrületségnek nevezték sokan, őrületségét bátran nevezték elhivatottnak egyesek. Mintha nem lenne mindegy. (Úgyis a mű a lényeg, ami elkészült.)

Kopi Mundi Zoltán nem zárandokolta be a világot, mint Csontváry K. T., hogy megtalálja témáit, hanem hagyta, hogy az idő, a Nagy Folyó, amit éppen Dúnának hívtak elé sodorja, vesse azt uszadékfák formájában. Neki nem maradt más feladata, csak felismerni a „lehetőséget” az alaktalan fákban-gyökerekben. Kiszabadítani az elvarázsolt lényt, a manót. A barvajt. A baromira vájt fülű manókat. Várni tehát rájuk türelmesen a létezés partján, hazavinni, megmenteni őket és megtörni a varázslatot színekkel, ecsetekkel. Teremteni.

Mielőtt fellélegeznénk, felsóhajtanánk megértve, hogy milyen egyszerű dolog is ez, ne felejtsük, hogy mindehhez óriási bátorság és belső szabadság kell. Majdnem az örület határát súroló bátorság és szabadság. És nemes, elég nagy naivitás. „Alapvető, hogy az örület minden mély művészeti megnyilvánulásnak immanens eleme” – hangoztatja az olasz szürrealista-metafizikus festő, Giogo de Chirico. És tegyük hozzá mestere, Schopenhauer gondolatát idézve, hogy ez örület (Kopi Mundi esetében nevezzük bolondságnak, bolondosságnak) egészen más, mint a patológiai értelemben vett téboly. Noha ismerünk olyan alkotókat is, akik megpróbálták ezt a két határt összemenni.

A naivitáshoz térnék vissza, ami egyfajta letisztult egyszerűségként jelenik meg ezeken a manósobrokon. Vidámság, boldogság. Meri vállalni a gyerekség

egyszerű gesztusát, vissza tud jutni abba az állapotba. Mert nem gyűjtött-e bármelyikünk tő-, folyó- vagy tengerpartokon a víz ereje által különlegesre koptatott fákat, kavicsokat. Vannak rendkívüli helyzetek, amik előhozzák belőlünk ezt az állapotot. Titokban mind visszavágyódunk a gyerekkor alkímijába. Derek Jarman filmrendezőnél 1986-ban HIV-fertőzöttséget állapítottak meg, amire válaszként Dél-Angliában egy tengerparti telket vásárolt. A tengerparton talált uszadékfából és hajókötelekből építette, rendezte be kertjét. Nem könnyű megértenünk ezeket a gesztusokat. Ahogy Tolnai Ottó is írja „egyáltalán nem könnyű”. Györgydeák György festőbarátunk kapcsán, aki „a balaton mellett élt közvetlen / izgalmas installációkat készített / egy kis hajót mutatott például / nem mondta de egyértelmű volt / noé bárkájáról van szó”. A bárka uszadékfából készült, a fedélzetén mindenféle funkciótlannak tűnő apróság kapott helyet: gyufaszál, sliccgomb stb. mellett még egy furcsaság, egy rinocéroszbőr-darabka. Enélkül nem tudta volna vízre bocsátani a bárkát, meséli Ottó egy rinocérosz-gondozónak (akit Jász Attilának hívnak). A váratlan dolgok ereje mindig elkápráztat bennünket, de ez nem a meglepetés szándékával készült, a balatoni festő nyilván pontosan válaszolna nekünk, ha megkérdeznénk, ha még élne, miért volt nélkülözhetetlen a rinocéroszbőr-darabka.

Végezetül jól nézzünk körbe, jegyezzük meg, hol állnak kedvenc manószobraink, barvájaink. És milyen pozíciót foglalnak el. Most csukjuk be a szemünket, hadd mozogjanak addig kedvükre, ahogy szeretnének. Várjunk egy kicsit csendben. Fél percig legalább. Jó, most újra kinyithatjuk a szemüket, és vizsgáljuk meg a kiválasztott barvájt. Ott van-e, ahol legutoljára láttuk, vagy esetleg megmozdult-e, más pozícióban van-e a keze, lába, orra vagy éppen a baromira vajt füle?

Kopi Mundi Zoltán nem magányos őrült, aki megtalálta a kivezető ösvényt a labirintusból és a kapuőrrel elhitei, hogy amit csinál, az művészet, így nyugodtan kísértálhat a többiek közé. A művészet nevű indián törzsben számtalan hasonló fazont ismerünk, az egyiket Gulácsynak hívták, és egy Naconxypán nevű álomvilágban érezte otthon magát. A másik zenésznek álcázva magát az ószirmi kódexet írja, zenéli, rajzolja folyton. Kovács Gáborján még jelen időben működik. Kopi Mundi Zoltán újabb barvájaira sajnos már hiába várunk. Ne fedjük hát végezetül az alexandriai költő, Konsztantinosz Kavafisz felvetését:

S most - vajon barvájok nélkül mi lesz velünk?

Ők mégiscsak megoldás voltak valahogy...

(Kopi Mundi Zoltán Emlékkiállítás, Átkelő Galéria, 2020.02.07.)

A nevek, a tárgyak kihűlve hidegen semmit se érnek, csak felszólítanak, hogy

92 Uri Asaf

PETŐFI GIMNÁZIUM

magam, mostani létem
átsegítsen a még meglévő
színhelyeimre, ahol már
senki(m) nem él. Virginia
Woolf, ezzel szemben
mindenki nevére emlék-
szik, aki megfordult a há-

zában. Úgy állnak az ő sorai között a nevek, mint a gyűjtő mappája, az örökre dermedt, spirituszba (denaturált szeszbe) mártott és türe tűzött bogarakkal. A nevek nekem is fontosak, de rajtam, húgomon és a szüleimen kívül nem tudok más nevet. Vagy mégis: Bencés, Hatvani, Szilberekí... stb. ezek idegenek, nem erőlködöm tovább. Sokáig kizártam magamból azokat a helyeket és azokat az életeket, élő bőrből készült védőfalat vontam köréjük. Mostanra már magamhoz fogadnám a szereplőket és a helyeket. Pár hete hívatlanul besétáltam a régi gimnáziumba (ahova jártam), és amely ma is teljes idegenséggel áll a Tabán mozival szemben, a Horváth-kertben. Az igazgató kezébe nyomtam az Athéni szoba friss kötetét, hogy bemutatkozzak, és egyszer talán felírjanak az iskola emlékfüzetébe, web-oldalára, vagy emléket hagyjak magamról. Félek, hogy elmebetegnek néztek. Meg kellett magyaráznom az igazgatónak, hogy az Asaf Uri és az Asztalos Iván az egy és ugyanaz az ember, két különböző jelenben. Miért tettem? Nyomot szerettem volna hagyni magamról, ott, azon a helyen és nyelven, ahol a bomlás és félelem istenének már nincs ereje rajtam vagy felettem. Hiszen már újra, és zavartalanul ezt a nyelvet használom! Lemondtam arról, hogy itt és ott az ősi, tanult nyelvet használjam. Ha tehetném, bearanyoznám az Alkotás utca hétemeletes szürke házának barokkos lépcsőházát, amelynek fakorlátjára annak idején gombokat szegeztek a korláton csúszkáló fiatalok védelmében. Ma már senkit se kell védeni, nem is nézem meg a gyermeki örömök elidegenült színhelyét. A korláton lecsúszni, emeletenként, vagy a földszintig egyetlen lendülettel. Ezek a lépcsőházi fakorlátok – mintha most is tapintanám őket – az álomrepülés megalapozói. A repülés sokaknak kijár, talán valóban kiérdemlik. A repülés, amellyel könnyedén elrugaszkodunk a földtől és az ügyetlen halandókat kíséjük, mágikus testközelen, akik rajtunk ámulnak, és mi ugyanúgy ámulunk ezen a valóságon. Korláton csúszok és repülök, de nem egy időben. Az emlékezet belülről, magától irányít. A vágyalom élménye a felülmúlhatatlan repülés, ezt csak Éva érkezése múlja felül, amikor a súlytalanságot felváltja a valódi szerelem. Éva gyalog jött hozzám, hat emeletet repült, és én a nyitott ajtó mögött vártam őt, közben a szívem hevesen vert, húsz éves voltam és ő

harminchárom. Vajon él még? Tudom, soha nem akart megöregedni. Apám kettőnk ügyébe beavatkozott, és eltávolított tőle. Anyám kérésére? Soha nem tudom meg.

NÁLUNK NINCS EGY HANG, párbeszéd,
csak hangok, darabokra hull
minden, patkány visít, mikor
szabadon bocsájtom őket.
Nem ölök meg senkit, magam
mégis. Aludni kéne még
több ezer évig. Vagy tovább.
Nincs senki, aki tudna most
szeretni, gyűlölni, így a
holnapra tervezett élet
elmarad. Vaksin szeretem
a Himnuszt, dűnnyögöm, aztán
lefekszem. Honnan tudjátok
rólam, mért lehet megbízni
bennem? Gyönyörű az élet.
A sírra borulni félek.

HOVÁ FOGSZ MENNI? Nem tudom.
Ezt nem mondhatod, ez ilyen
játék. És ha mégse, ellenállok?
Idióta. Rég nem rólad
van szó. Ezt nem mondhatod, ez
hülyeség. Na jó. Szeretnél?
Korod szerint éppen elfér
lelkedben ez az érzés.
Szép vagy, de nem. Igen, persze.
Meg tudod magyarázni, hogy
miért? Van tükröm, semmi szép
sincs bennem. Szép vagy szerintem.
Éjszaka. Hajnal. Ki tudja,
milyen messze jut egy emlék?

LÉTEZIK CSÖND? mire gondolsz?

A némaságra, ahonnan
kinézek. Egy szűk ablak van.
Talán wécé, talán élet,
menekülés mindenhol.
A szarszag nem zavar? Dehogy,
szerelmes vagyok a múltba.
Mi közöd hozzá, miért nem
a testvéreddel beszélgetsz
minden este? Csobogás vagyok.
Végigfolyok a rendszeren.

DE MILYEN egyedül lenni,
kérded, fogalmam sincs,
egy hét se telt el, mióta
elmentetek, igazából
ugyanaz, egy hete
várom, hogy valaki kérdez,
elmondhassam, ugyanolyan.
Nőnek a palánták, karó
beleverve, sírás nincsen,
nem jött elő az isteni
lényeg, nem buggyan ki a lé
a túlélérettből, semmi sincs,
ami arra emlékeztet,
hogy ideiglenes gazda
vagyok. Markomból kipereg
a végtelen ígérete.

Folyóiratunk a
NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM és az EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA
anyagi támogatásával jelenik meg.
Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HIRKER RT.
és alternatív terjesztők

Szerkesztők

JÁSZ ATTILA – Csendes Toll (főszerkesztő)
PAPP MÁTÉ (költészet rovat: mahbija@gmail.com, zene online rovat)
REICHERT GÁBOR (kritika rovat: reichertgabor87@gmail.com)
SZÉNÁSI ZOLTÁN (főszerkesztő-helyettes, próza rovat: szenazol@gmail.com)

Lapterv és műszaki szerkesztés
SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak

BUCSI-KOVÁCS ANIKÓ
HEGEDŰS GYÖNGYI
KERTAI CSENGER
MAKÁRY SEBESTYÉN
MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR
SZILÁGYI MIHÁLY
SZÚCS BALÁZS PÉTER

Tiszteletbeli munkatársak

BUJI FERENC
CSEKE ÁKOS
MONOSTORI IMRE
MUZSNAY ÁKOS

ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT
ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT
JÓZSEF ATTILA MEGYEI ÉS VÁROSI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer

Alapítva ezerkilencszázhatvankilencben
Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2836 Baj-Szőlőhegy 2722/4

E-mail: jasz.attila@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu

Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címén. Előfizetési díj egy évre 5000 Ft.

ISSN 0133-5332

Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.

Készült a Sollers Kft. nyomdájában Tatán.